

Achtergronddocument Samenwerkingsagenda Rijn-West

Samen aan de slag voor schoon en gezond water

*Onze gezamenlijke opgaven en handelingsperspectieven voor de belangrijkste opgaven binnen Rijn-West
Focus en samenwerking bij aanpak opgaven in Rijn-West*

Datum: 15 november 2020

Inhoudsopgave

1	Samen aan de slag	4
1.1	Samenwerkingsagenda en achtergronddocument.....	4
1.2	Naar een gezamenlijke focus en strategie	4
1.3	Leeswijzer	5
2	De toestand van het water in Rijn-West.....	6
2.1	Er is veel bereikt	6
2.2	De belangrijkste opgaven in Rijn-West	6
2.3	Veelheid aan opgaven.....	8
3	Uitgangspunten voor onze aanpak	9
3.1	Ambitie.....	9
3.2	Uitgangspunten voor onze aanpak.....	9
4	Opgaven en handelingsperspectieven.....	11
4.1	Nutriënten	11
4.1.1	Wat is de opgave?	11
4.1.2	Welke ontwikkelingen doen zich voor?	12
4.1.3	Welke handelingsperspectieven zijn er	13
4.2	Stoffen en gewasbeschermingsmiddelen.....	15
4.2.1	Chemische toestand binnen Rijn-West	15
4.2.2	Ontwikkelingen	17
4.2.3	Handelingsperspectieven gewasbeschermingsmiddelen.....	17
4.3	Vismigratie	21
4.3.1	Wat is de opgave?	21
4.3.2	Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?.....	21
4.3.3	Wat is het handelingsperspectief?.....	22
4.3.4	Adviezen aan de partners in Rijn-west.....	25
4.4	Habitat en beheer	27
4.4.1	Welke opgave ligt er?	27
4.4.2	Welke ontwikkelingen zijn relevant?.....	28
4.4.3	Welke handelingsperspectieven zijn er?	28
4.5	Grondwater	30
4.5.1	Welke opgave ligt er?	30
4.5.2	Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?.....	32
4.5.3	Wat zijn de handelingsperspectieven?	33
4.6	Stedelijk water	34
4.6.1	Wat is de opgave?	34
4.6.2	Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?.....	36
4.6.3	Wat zijn de handelingsperspectieven?	36
4.7	De opgave voor de landbouw/DAW	37
4.7.1	De hoofdoggave voor de landbouw	37
4.7.2	De landbouw in Rijn-West	37

4.7.3	Kansen voor aanpak landbouwopgave	38
4.7.4	Wat zijn ontwikkelingen in relatie tot de opgaven?.....	40
4.7.5	Welke handelingsperspectieven zijn er voor Rijn-West?	40
4.7.6	Handelingsperspectieven concreet	42
4.8	KRW, waterkwaliteit en RWZI's.....	44
4.8.1	Inleiding	44
4.8.2	Waterkwaliteitsopgave gelinkt aan RWZI's	45
4.8.3	Ontwikkelingen rond RWZI's en de waterkwaliteitsopgave.....	45
4.8.4	Wat zijn de handelingsperspectieven?	47
4.8.5	Voorstel concretiseren handelingsperspectieven.....	47
4.9	Organisatie en uitvoering van vergunningverlening op het gebied van waterkwaliteit.....	48
4.9.1	Wat is de opgave in het kader van vergunningverlening?	48
4.9.2	Wat zijn ontwikkelingen?	50
4.9.3	Wat is het handelingsperspectief voor Rijn-West?.....	51
4.10	Rol provincies	52
4.10.1	Wat zijn de opgaven?	52
4.10.2	Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?.....	53
4.10.3	Wat zijn de handelingsperspectieven?	54
	Hoe kunnen we als provincies bijdragen aan de oplossingen?	55
5	Overzicht handelingsperspectieven	58

1 Samen aan de slag

1.1 Samenwerkingsagenda en achtergronddocument

We hebben de afgelopen 10 jaar hard gewerkt aan schoon en gezond water. En dat heeft resultaten opgeleverd. Zoals ruim 550 km natuurvriendelijke oevers, 231 km² water toegankelijk voor trekvis, 50% wateren met een goede toestand voor vis, 90 bollenteeltbedrijven die de afspoeling van gewasbeschermingsmiddelen van hun erf drastisch hebben verminderd, aanpassingen van rioolzuiveringsinstallaties en nog veel meer (zie de jaarlijkse uitgave *Schoon Water in Beeld*).

Tegelijk zijn we, ondanks al deze inspanningen, niet zo ver als we in 2009 hadden gehoopt. Dat is te zien als we kijken in hoeverre we de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) hebben gehaald en ook uit verschillende onderzoeken en analyses, zoals het Feitenrapport Rijn-West en de Nationale Analyse Waterkwaliteit.

Problemen blijken hardnekkig, soms zijn maatregelen niet zo effectief als we aanvankelijk dachten of vragen ze meer tijd voordat ze effect hebben. En er zijn nieuwe uitdagingen, of zo je wilt, problemen. Zoals medicijnresten en nieuwe stoffen in het water. We hebben sinds 2009 veel geleerd over ons watersysteem en over de effectiviteit van maatregelen. We leren nog steeds bij en weten steeds beter wat werkt, maar dat vraagt tijd.

We hebben de belangrijkste opgaven binnen Rijn-West op een rij gezet, deze geanalyseerd en voorstellen en handelingsperspectieven geformuleerd voor net werken aan deze opgaven. Vervolgens hebben we 6 thema's geselecteerd waarop we in Rijn-West de focus willen leggen. De uitgangspunten voor het werk in Rijn-West, de thema's en de aanpak daarvan staat beschreven in de Samenwerkingsagenda Rijn-West.

In dit achtergronddocument staan de opgaven, de analyse hiervan, ontwikkelingen en de handelingsperspectieven beschreven. De partners in Rijn-West maar ook andere betrokkenen kunnen hier aanknopingspunten vinden voor eigen maatregelen en projecten. De informatie over de opgaven en perspectieven is ook een nuttig hulpmiddel om het werken in de focusthema's en andere projecten verder vorm te geven.

1.2 Naar een gezamenlijke focus en strategie

Niet voor niets hebben we in 2016 geconstateerd dat er "een tandje bij moet" als we in 2027 overal schoon en gezond water willen hebben. Dat heeft onder andere geleid tot de Delta-Aanpak Waterkwaliteit waarin al verschillende stappen zijn gezet. Desondanks moeten we ook de komende 6 jaar nog flink aan de bak.

De afgelopen twee jaar hebben we een grondige analyse uitgevoerd van ons watersysteem, zowel in Rijn-West als op nationaal niveau. Dat heeft veel inzicht opgeleverd, en ook het besef dat het halen van onze doelen in 2027 nog heel wat gaat vragen. Het vraagt uitvoering van de maatregelen die we hebben opgenomen in de officiële KRW-plannen maar er is meer nodig.

Handelingsperspectief bieden

Alle partijen en afzonderlijke besturen hebben hun eigen verantwoordelijkheden en eigen mogelijkheden voor het bereiken van een goede toestand van het water. Tegelijk zien we bij veel van de maatregelen die nog genomen moeten worden dat overheden en andere betrokkenen van elkaar afhankelijk zijn. Voor succes is steeds meer samenwerking nodig, op uiteenlopende niveaus. Ook de Nationale Analyse benadrukt het belang van een integrale aanpak. Doel van de agenda is het gezamenlijk ontwikkelen van een aanpak en strategie voor de belangrijkste opgaven die we binnen Rijn-West hebben om de waterkwaliteit te verbeteren. Dit zorgt voor meer focus en richting aan ons individuele en collectieve handelen. Bovendien wordt hiermee duidelijk welke verwachtingen we van elkaar hebben. Voorgaande is cruciaal in het verbeteren van de waterkwaliteit omdat vele afzonderlijke partijen essentiële bijdragen kunnen en moeten leveren om uiteindelijk de ecologische doelen te realiseren. Juist samenwerking en een gezamenlijke focus zijn cruciaal voor het succes van ons werken aan schoon water.

Meer dan de maatregelen in het SGBP

De samenwerkingsagenda richt zich op wat er nodig is om ons doel –schoon en gezond water in 2027- te bereiken. Daarom ligt er een focus op wat we de komende jaren gezamenlijk gaan doen. Want ook na het vaststellen van het 3e Stroomgebiedbeheerplan (SGBP-3) en de onderliggende plannen moeten we blijven werken aan onze opgaven. En dat vraagt meer dan de maatregelen die zijn opgenomen in het SGBP-3. Deels omdat sommige opgaven, bijvoorbeeld medicijnresten, (nog) niet in de KRW zijn opgenomen. Deels omdat bereiken van KRW-doelen ook vraagt om initiatieven die niet makkelijk in het sgbp-format passen (zoals bij ecologisch beheer en het DAW). En ook omdat de gewenste integrale aanpak het benutten van meekoppelkansen vraagt met onder andere klimaatbeleid, bodemdaling en stikstofaanpak.

Wat doen we tot en met 2027

De samenwerkingsagenda gaat over de hele periode tot en met 2027. Daarom is het een levend document. Jaarlijks willen we deze voorzien van een update. De thema's vormen een kapstok om tijdens bijeenkomsten op zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau met elkaar in gesprek te gaan over de stand van zaken. Niet alleen qua doelbereik of voortgang, maar vooral ook hoe verloopt onze onderlinge samenwerking? Door het gesprek te voeren hierover scherpen we onze aanpak en samenwerking aan. Waar nuttig kan dat leiden tot gezamenlijke afspraken of projecten. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om elkaar de maat te nemen, maar om van elkaar te leren en elkaar te inspireren door werkwijzen en concrete voorbeelden of projecten met elkaar te delen.

We geven hiermee een impuls aan onze samenwerking door deze intensiever en explicieter vorm te geven, onze visie te geven op de manier waarop we de doelen willen bereiken en brengen focus aan in de opgaven die we aanpakken. Bovenal hopen we dat we hiermee alle betrokkenen in Rijn-West inspireren en uitdagen om met ons aan de slag te gaan voor schoon en gezond water.

1.3 Leeswijzer

In dit achtergronddocument staan de opgaven waarvoor we staan in deze komende periode centraal. Op basis van gesprekken in het RBO en van analyses in het gebied, onder andere samengevat in het Feitenrapport Rijn-West en de Nationale Analyse Waterkwaliteit, hebben we 9 opgaves benoemd waarop de komende periode de focus moet komen te liggen. Een 10e opgave betreft onze samenwerking, een cruciale factor bij het vervullen van de opgaven.

Iedere opgave is kort beschreven en mondt uit in een aantal handelingsperspectieven. Deze handelingsperspectieven geven aan waar wij mogelijkheden zien voor aanpak. Dat kan een gezamenlijk initiatief vanuit Rijn-West zijn, het kan ook zijn dat we een vraag hebben aan een of meer partijen, bijvoorbeeld waterbeheerders, het Rijk of agrariërs.

Uit deze opgaven zijn de 6 thema's voortgekomen die staan beschreven in de Samenwerkingsagenda.

De opgaven staan beschreven in hoofdstuk 4. Bij elke opgave staat eerste de opgave beschreven, daarna ontwikkelingen die impact hebben op de opgave en ten slotte de handelingsperspectieven.

Hoofdstuk 1 beschrijft doel en karakter van het achtergronddocument.

Hoofdstuk 2 geeft een korte beschrijving van de toestand van het grond- en oppervlaktewater in Rijn-West.

Hoofdstuk 3 gaat in op onze ambitie en uitgangspunten bij het werken aan schoon en gezond water. Samenwerking en gebiedsgericht maatwerk zijn daarbij kernpunten.

Hoofdstuk 4 biedt een beschrijving van de 10 opgaven, uitlopend in de handelingsperspectieven.

Hoofdstuk 5 geeft een samenvattend overzicht van de handelingsperspectieven

Informatie over het werk van Rijn-West en de ontwikkelingen daarin is te vinden op de **website** van Rijn-West: www.rijnwest.nl

2 De toestand van het water in Rijn-West

In 2018-2019 zijn op verschillende niveaus grondige analyses gemaakt. Alle waterbeheerders hebben (regionale) watersysteemanalyses uitgevoerd, waarbij onder andere is gekeken naar het bereiken van de KRW-doelen voor de waterlichamen en naar de Ecologische Sleutelfactoren. Resultaten hiervan zijn opgenomen in het Feitenrapport “Resultaten van werken aan schoon water 2015-2018” in Rijn-West. Op nationaal niveau is een analyse uitgevoerd door het Planbureau voor de Leefomgeving Voor verwijzing naar deze rapporten zie <https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/kaderrichtlijn-water/uitvoering/rijn-west/toestand/>. Daarnaast is vanuit andere beleidsterreinen, zoals natuurbeleid en zoetwatervoorziening informatie over toestand en opgaven beschikbaar. Wat ontbreekt is een overzicht op hoofdlijnen van de belangrijkste opgaven binnen Rijn-West en een overzicht hoe we met alle betrokken partijen gezamenlijk werken aan deze opgaven. Daarin voorziet dit achtergronddocument.

2.1 Er is veel bereikt

Er is veel bereikt afgelopen decennia. Zo investeerden de waterschappen in de waterzuivering, reduceerde de landbouw de mestgiften en gewasbeschermingsmiddelen en zorgden onze bovenstroomse burens voor schoner rivierwater. Trendlijnen laten zien dat het de goede kant op gaat en dat het mogelijk is om de waterkwaliteit sterk te verbeteren. Waarbij het laaghangende fruit nu wel is geplukt en het verder verbeteren van de waterkwaliteit steeds moeilijker is.

Dit hoofdstuk geeft zicht op de belangrijkste opgaven die Rijn-West heeft. Op basis hiervan zijn de thema's die in deze nota centraal staan bepaald.

2.2 De belangrijkste opgaven in Rijn-West

Deze paragraaf geeft op basis van een aantal rapporten over de huidige toestand een beeld van de belangrijkste opgaven binnen Rijn-West. Voor onderbouwing of meer detail hiervan verwijzen we naar deze bronnen

Feitenrapport 2019 (BWZ ingenieurs in opdracht van Rijn-West; juni 2019)

Deelstroomgebied Rijn-West heeft negen waterbeheerders die in totaal 252 oppervlaktewaterlichamen beheren. Die wateren zijn ingedeeld in 21 typen waarvan 87% kunstmatig zijn en 12% sterk veranderd. Geclusterd op vergelijkbaarheid zijn de twee grootste groepen: Boezems en kanalen (54%, >100km²) en Meren en plassen (24%, >100km²). Tussen oppervlaktewater en grondwater is er veel contact in Rijn-West. De vier aanwezige grondwaterlichamen zijn in beheer bij de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht en Gelderland.

Omschrijving	AGV	HDSR	HHD	HINK	HHR	HHSK	WSHD	WSRL	RWS	Totaal
Boezems en kanalen	12	20	5	32	18	12	19	16	3	137
Brakke wateren				10	1	1	3		1	16
Meren en plassen	18		2	9	19	8	4	1		61
Polders en sloten		9			2	3	1	5		20
Beken en regionale rivieren		1						7		8
Kustwateren en grote rivieren								1	9	10

Tabel x. Aantal waterlichamen per cluster per waterbeheerder

Het eindoordeel in de KRW-beoordeling is het samenvoegen van alle beoordelingscriteria. Omdat de slechtste beoordeling maatgevend wordt voor de beoordeling (one out-all out principe) wordt de totaalbeoordeling slechter. Hierdoor is het eindoordeel voor alle waterlichamen per cluster uiteindelijk 'slecht' voor alle waterlichamen. Uiteraard is dit beeld veel

genuanceerder. Daarvoor wordt verwezen naar het Feitenrapport. De beoordelingen per cluster geven het volgende beeld:

Chemische toestand:

- Voor alle clusters geldt dat het merendeel van waterlichamen niet voldoet aan de gestelde normen ten aanzien van de ubiquitaire en niet-ubiquitaire stoffen. Voor de nieuwe prioritaire stoffen is dit beeld duidelijk positiever. De verschillen tussen de clusters zijn relatief beperkt.

Ecologische toestand:

- De beoordeling van de biologische beoordelingscriteria is duidelijk positiever dan die voor de chemische beoordelingscriteria. Daarbij is ook sprake van een meer gevarieerd beeld per cluster.

Beeld biologie	Cluster
Relatief goed	Polders en sloten, Kustwateren en grote rivieren
Gemiddeld	Boezems en Kanalen, Brakke wateren, Meren en plassen
Relatief slecht	Beken en regionale rivieren

- Bij alle clusters, met uitzondering van Beken en regionale rivieren, ligt het grootste knelpunt ten aanzien van de biologische beoordelingscriteria bij Overige waterflora. Voor Beken en regionale rivieren is dit bij Vissen.
- De parameters voor de algemene fysische chemie (ecologie ondersteunende parameters) geven een gevarieerd beeld per cluster.

Beeld algemene fysische chemie	Cluster
Relatief goed	Polders en sloten, Kustwateren en grote rivieren
Gemiddeld	Boezems en Kanalen, Beken en regionale rivieren
Relatief slecht	Brakke wateren (Doorzicht, Fosfor totaal), Meren en Plassen (Zuurstofverzadiging, Zuurgraad, Fosfor/Stikstof totaal)

Schoon en gezond regionaal oppervlaktewater: opgave 2022-2027 (Waterschappen Rijn-west, 18 september 2019)

Op basis van het Feitenrapport hebben de waterschappen zich een beeld gevormd van de maatregelen die nodig zijn om de waterkwaliteit en aquatische ecologie te verbeteren. Hiervan is een memo opgesteld. De samengevat benoemen ze de volgende belangrijkste thema's:

- In Rijn-west hebben we het over al het water. Dat zijn de waterlichamen, het achterliggende gebied ("overig water") en het stadswater. Het KRW-deel gaat via SGBP3 naar Europa.
- Landelijke en provinciale wet- en regelgeving vormen de basis voor de regionale aanpak. Dit betreft de nutriënten (meststoffen), de gewasbeschermingsmiddelen en de nieuwe stoffen/plastics. Stappen zijn nodig op het gebied van:
 - o Wet- en regelgeving (meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen, nieuwe stoffen/plastics)
 - o Adequate subsidieverlening (GLB), waterkwaliteit onderdeel van Nationaal Strategisch Plan (regiebureau POP: LNV + provincies)
 - o Implementatie visie duurzame landbouw (LNV)
 - o Inzet vergunningen en handhaving op basis van de wetgeving
- Waterkwaliteit meenemen in regionale ontwikkelingen (nieuwbouw, recreatiegebieden, natuur, energie-transitie) en een plek geven in omgevingsvisies en -plannen;
- Verdere reductie emissies agrarische sector specifiek gericht op veenweidegebieden, akkerbouw en sierteelt en glastuinbouw;
- Van ongeveer 125 RWZI's komt ongeveer 40% van het gezuiverde afvalwater in de regionale wateren terecht. Vanwege de relatief sterke impact op het regionale water ligt daar de focus voor de verdere emissiereductie. Waterschappen werken aan de optimalisatie, centralisatie en

modernisering van de installaties. Vanwege de enorme kosten is dat een langjarig proces (investeringscyclus 25-50 jaar).

- De aquatische ecologie van onze plassen is niet altijd in orde vanwege een te sterke (in- en externe) belasting met nutriënten. De afgelopen jaren zijn al veel plassen aangepakt. Elke plas is hierbij anders en vraagt om maatwerk.
- Maaibeheer, baggerbeheer en waterbeheer hebben een grote invloed op de aquatische ecologie (KRW en overig water). Onderhoud van watergangen moet voldoen aan de gedragscode NB-wet van de Unie. Ecologische beheer door waterschappen en gemeentes behoeft meer aandacht en navolging.
- De inrichting van het water is niet altijd optimaal afgestemd op de aquatische ecologie. Waterschappen, provincies en gemeentes investeerden daarom de afgelopen jaren in de aanleg van natuurvriendelijke oevers, vispassages en paaiplaatsen. Vanwege de doelcorrecties wordt deze aanleg op het ogenblik kritisch herzien. Daarnaast blijken niet alle voorzieningen (m.n. vispassages) te werken zoals bedoeld.
- Schoon en mooi water in de stad behoeft meer aandacht. Ongeveer 25% van Rijn-west is stedelijk gebied. Deze opgave is daarom omvangrijk (emissies van overstorten en stimulering aquatische ecologie en reductie overlast (kroos, vissterfte, risico's zwemmers).
- Ondersteunend onderzoek voor tal van inhoudelijke vragen rond waterkwaliteit en aquatische ecologie (ook om veelbelovende nieuwe maatregelen uit te proberen).

De regering noemt in de Kamerbrief van 8 juni, naar aanleiding van de Nationale Analyse als belangrijke opgaven:

- de belasting met nutriënten, met name van buurlanden, rioolwaterzuiveringen en landbouw;
- verbeteringen in inrichting en beheer om de ecologische toestand te bereiken;
- terugdringen van probleemstoffen, waaronder zorgwekkende chemische stoffen, gewasbeschermingsmiddelen, medicijnresten en microplastics;
- duurzaam veilig stellen van bronnen van drinkwater.

De bestuurlijke versnellingsstafels van de Delta-Aanpak hebben een voorstel voor afspraken opgesteld over de onderwerpen:

- grensoverschrijdende belasting van regionale wateren;
- integrale aanpak opkomende stoffen;
- vergunningverlening, toezicht en handhaving;
- grip/regie krijgen op indirecte en directe lozingen;
- kennisontwikkeling en visievorming ontwikkeling zuivering rioolwater.

2.3 Veelheid aan opgaven

Het Nederlandse watersysteem staat voor een veelheid aan opgaven, waaronder:

- een teveel aan meststoffen in het water,
- te weinig natuurlijke inrichting en beheer,
- bedreigingen van grondwaterkwaliteit.

Ook opgaven op andere gebieden hangen vaak samen met de opgaven voor schoon en gezond water. Bijvoorbeeld bodemdaling, zoetwatervoorziening, klimaat, biodiversiteit, aanpak stikstof en verstedelijking. Dat kan de opgaven ingewikkeld maken maar biedt ook kansen doordat oplossingen meerdere doelen kunnen dienen.

Daarnaast staat het werken aan schoon en gezond water voor een aantal nieuwe uitdagingen, zoals grotere nadruk op samenwerken met derden (in de geest van de nieuwe Omgevingswet), nieuwe stoffen waaronder medicijnresten en invasieve exoten. Deze veelheid van opgaven vraagt om een integrale aanpak waar mogelijk en praktisch. Belangrijke opgaven zijn onder meer:

- Zoetwatervoorziening: zorgen voor een robuuste zoetwatervoorziening, ook bij een veranderend klimaat, vraagt veranderingen in het watersysteem. Tegengaan van verzilting is daarbij een aspect dat voor Rijn-West van bijzonder belang is. Maatregelen zijn opgenomen in het Deltaprogramma zoetwater, die regionaal zullen worden uitgewerkt. Ingrepen zoals de KWA en het probleem van verzilting hebben invloed op de waterkwaliteit.
- Bodemdaling: is in Rijn-West in veel gebieden een actueel onderwerp, vooral in het veenweidegebied.

- Herstel van biodiversiteit is een opgave die een nauwe relatie heeft met de (ecologische) waterkwaliteit. 4 Waterschappen in Rijn-West zijn al partner in het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, de anderen zullen naar verwachting volgen.
- De stikstofproblematiek vraagt maatregelen om de stikstofuitstoot terug te dringen (waaronder de veenafbraak door bodemdaling) en biedt ook kansen doordat geïnvesteerd gaat worden in natuurherstel. De Commissie Remkes noemde hierbij nadrukkelijk de waternatuur.
- Klimaatadaptatie, vooral in stedelijke gebieden, is onderdeel van het Deltaprogramma (Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie DPRA). Water is hierbij één van de hoofdthema's. Het werken aan een robuuste, veerkrachtige en aangename leefomgeving sluit naadloos aan bij de doelen van het werken aan schoon en gezond water.

3 Uitgangspunten voor onze aanpak

3.1 Ambitie

We staan voor een duidelijke verbetering van de waterkwaliteit. Een waterkwaliteit die past bij de functies van ons gebied en die een bouwsteen is voor een rijke en robuuste natuur en leefomgeving. In 2027 willen we alle maatregelen die (kosten)effectief zijn om de doelen voor de KRW-waterlichamen te halen hebben genomen. Daarnaast willen we komen tot een merkbare verbetering in de wateren die geen KRW-waterlichaam zijn, waaronder ook stedelijk water. Dat doen we met maatregelen die effectief en betaalbaar zijn, die waar mogelijk meerdere doelen dienen en bijdragen aan een circulaire economie. Ook na 2027 zal onze ambitie niet ophouden.

3.2 Uitgangspunten voor onze aanpak

Zonder samenwerking geen succes

Onze opgaven kunnen alleen echt worden aangepakt als alle partijen samen optrekken en gezamenlijk verantwoordelijkheid (eigenaarschap) nemen voor het totale watersysteem en niet alleen die zaken die direct zelf kunt beïnvloeden. Het vraagt een gezamenlijke visie, een integrale aanpak en praktische samenwerking in (deel)projecten waarin die collectieve belang ook daadwerkelijk helder is gemaakt.

Plan voor àl het water

Werken aan schoon en gezond water betekent werken aan al het water in Rijn-West: de grote(rijks)wateren, de KRW-waterlichamen, het achterliggende gebied ("overig water"), het stadswater en het zwemwater. We maken dus plannen voor al het water, maar alleen het KRW-deel van de plannen rapporteren we via het SGBP3 naar Europa.

De KRW is een stimulans voor het werken aan schoon en gezond water

De KRW heeft gezorgd voor een samenhangende en energieke aanpak van waterkwaliteit. Dat komt vooral door de kernprincipes van de KRW: in beeld brengen en aanpakken van álle waterkwaliteitsproblemen (zowel chemisch als ecologisch); systematische analyse, geen afwenteling, een gebied overstijgende stroomgebiedsaanpak, resultaatsverplichting (dus geen vrijblijvendheid). Dat de technische uitwerking veeleisend en ingewikkeld is, en vaak alleen door experts is te begrijpen, doet aan de waarde van die principes niets af.

Kortom: de KRW helpt ons doelen voor schoon water te stellen en te bereiken. Maar de streepjes op de KRW-maatlat zijn geen doel op zich. Er wordt op meer manieren aan schoon en gezond water gewerkt, bijvoorbeeld bij de Ketenaanpak Medicijnresten en in tal van landbouwprojecten.

Kansen voor koppelingen zoeken en benutten

Het bereiken van de doelen voor schoon en gezond water vraagt een integrale aanpak. Daarom zoeken en actief naar kansen om onze maatregelen en projecten te koppelen aan andere opgaven, zoals bodemdaling, natuurbeleid, landbouwbeleid en ruimtelijke ordening. Speciale aandacht verdienen de koppeling met de zoetwatervoorziening en de stikstofaanpak.

Rijkswater en regionaal water is één verbonden watersysteem

Rijkswater en regionaal water zijn met elkaar verbonden. Oplossingen voor opgaven moeten worden gezocht binnen de grenzen van het beheergebied, maar zeker ook over de grenzen heen. Samen oplossingen zoeken, bijvoorbeeld voor vergunningverlening en Handhaving (RWZIs en afwenteling), vismigratie en problemen met hypoxie (bijv. rijkswater dat in regio Rotterdam wordt gebruikt om zuurstofloosheid in meren en plassen te voorkomen).

Gebiedsgericht maatwerk

De opgaven, kansen voor meekoppelen, betrokken partijen en mogelijkheden verschillen per gebied. Daarom staat gebiedsgericht maatwerk centraal in onze werkwijze. Dat betekent ook dat we als Rijn-West partners gericht de samenwerking zoeken, zodat we voorkomen dat ieder apert van elkaar in een gebied aan de slag is.

Opnieuw afleiden ecologische KRW-doelen

De Kaderrichtlijn Water schrijft voor dat de ecologische doelen aan het begin van elke nieuwe planperiode opnieuw worden afgeleid. De doelen zijn daarmee de beste inschatting van de toestand die bereikt kan worden op basis van benoemde verbetermaatregelen. Ook RWS en de waterschappen binnen Rijn-west hebben voor SGBP3 nieuwe ecologische KRW-doelen afgeleid. De belangrijkste inhoudelijke ontwikkelingen in de doelen voor SGBP3 ten opzichte van de voorgaande twee planperiodes zijn:

1. Uniforme inhoudelijke analyse op basis van de ecologische sleutelfactoren voor alle waterlichamen.
2. Doelen zijn afgestemd op de potenties van een water, omdat het doel is bepaald aan de hand van de huidige toestand van dat water én de effectieve maatregelen die daar genomen kunnen worden zonder schade aan andere belangen. Dit betekent dat ook waar nodig de achtergrondbelastingen en natuurlijke emissies in de doelen zijn verwerkt.
3. Berekening doelen met de nieuwste versies van KRW-verkenner (of vergelijkbare instrumenten), maatlatten en beoordelingsprogrammatuur.

4 Opgaven en handelingsperspectieven

Op basis van de toestand van het water in Rijn-West zijn in hoofdstuk drie de belangrijkste opgaven benoemd voor het realiseren van de waterkwaliteit die past bij de functies van ons gebied en die een bouwsteen is voor een rijke en robuuste onderwaternatuur en leefomgeving. Dit hoofdstuk schetst meer gedetailleerd de opgaven, welke helpende en/of bedreigende ontwikkelingen er gaande zijn die van invloed zijn op die de opgave en vooral de handelingsperspectieven om onze gezamenlijke ambitie vorm te geven.

Op dit moment zijn de voorgestelde perspectieven nog voorstellen en is de precieze ambitie meestal nog onduidelijk. Binnen het RBO Rijn-West willen we komen tot gerichte keuzes voor opgaves waar onze focus ligt. Het voornemen is om in de RBO vergadering van 25 november 2020 hier duidelijkheid over te hebben.

We zijn ons bewust dat de opgaven ongelijksoortig van aard zijn. Sommige gaan meer over een oorzaak/ bron van een emissie (bijv. nutriënten, stoffen en gewasbeschermingsmiddelen) en anderen zijn meer maatregelen die emissies voorkomen. De voorliggende indeling kan ook onderwerp zijn van bespreking. De hierna volgende paragrafen zijn los van elkaar te lezen.

4.1 Nutriënten

4.1.1 Wat is de opgave?

Bij de KRW is de ecologie leidend. Doel is een goede ecologische toestand. Nutriënten zijn een “ondersteunende parameter”. Dit betekent nutriënten in de rapportage naar Europa van secundair belang zijn.

Waarom zijn nutriënten belangrijk?

Een beperkte hoeveelheid van nutriënten zoals stikstof (N) en fosfor (P) in het water is een cruciale randvoorwaarde voor een gezonde ecologie. Te hoge nutriëntgehalten veroorzaken te hoge gehalten aan algen. Daardoor wordt het water troebel en kunnen waterplanten zich bij gebrek aan licht niet ontwikkelen. Sommige algen, zoals blauwalgen, zijn toxisch en veroorzaken stankoverlast. Hoge stikstofgehalten verstoren de soortenrijkdom van planten, omdat dan woekerende soorten de overhand krijgen. Waterinsecten (en andere waterdiertjes) en vissen zijn afhankelijk van de soortenrijkdom en bedekking met water- en oeverplanten. Via de effecten op planten zijn nutriënten dus ook een cruciale randvoorwaarde voor insecten en vissen.

Wat is het probleem?

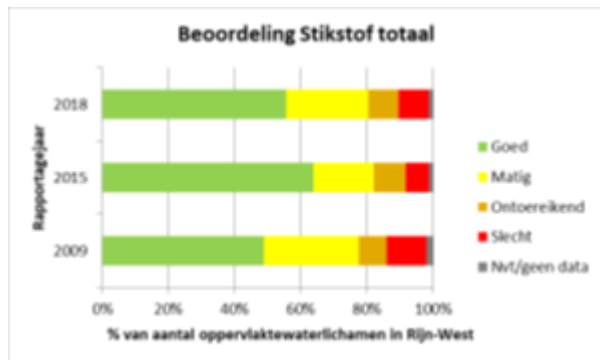
West-Nederland bestaat uit een delta met intensieve landbouw, een hoge natuurlijke bodemvruchtbaarheid en een grote bevolkingsdruk. Daardoor wordt het watersysteem sterk met nutriënten belast. Dit vanwege verliezen uit de landbouw, nutriëntrijke kwel en lozing van effluent uit de rioolwaterzuiveringen. Behalve de grote rivieren zijn de meeste wateren in West-Nederland betrekkelijk stagnant, vooral in de zomerperiode. Deze stilstaande wateren zijn erg gevoelig voor eutrofiëring door hoge nutriëntgehalten.

Wat zegt de Nationale Analyse?

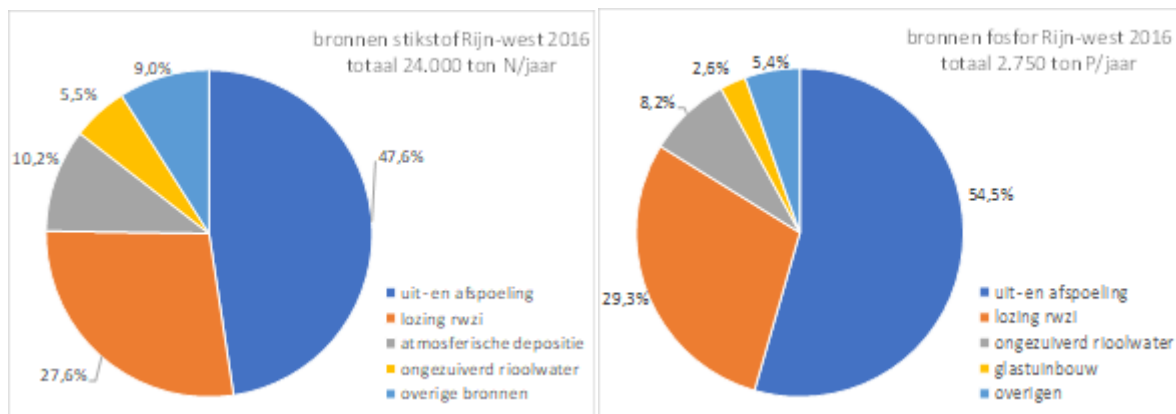
De Nationale Analyse waterkwaliteit (PBL, mei 2020) geeft het volgende aan:

- Bij de start van de KRW-plannen voldeed 30-35% van de wateren aan de doelen voor nutriënten.
- Dit aandeel stijgt naar verwachting tot 60-65% in 2027.
- Deze verbetering is deels te verklaren door genomen maatregelen en deels aan methodische veranderingen en aanpassing van de doelen. PBL- berekeningen laten zien dat de DAW-maatregelen een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren aan de verbetering van de waterkwaliteit, maar dat daarvoor wel een relatief hoge deelname van het aantal agrariërs nodig is.

Het feitenrapport van Rijn-west (BWZ 2019) laat zien dat in Rijn-west in 2018 ongeveer 55% van de wateren aan de doelen voor stikstof en 35% van de wateren aan de doelen voor fosfor voldoet. Onderstaande figuren geven de doelrealisatie. Deze cijfers sluiten aan bij de Nationale Analyse waterkwaliteit (PBL, mei 2020). PBL verwacht in de tussentijdse resultaten een toename van de doelrealisatie naar 2027 (nationaal 60-65%), maar zeker geen volledig doelbereik.

De problematiek van eutrofiëring speelt in heel Rijn-west. De situatie is het gunstigst in Rivierenland en HDSR. De situatie is het slechtst in HHNK en Hollandse Delta, mede vanwege de nutriëntrijke kwel. In de kuststrook (bollengebied) is de situatie voor fosfor slecht, vanwege intensieve bemesting in het verleden. De situatie in de Hollandse plassen (Rijnland, AGV) verschilt sterk. Daar waar isolatie en defosfatering mogelijk is, is de nutriëntenproblematiek beperkt. Daar waar plassen onderdeel uitmaken van een boezem, is de situatie relatief slecht.

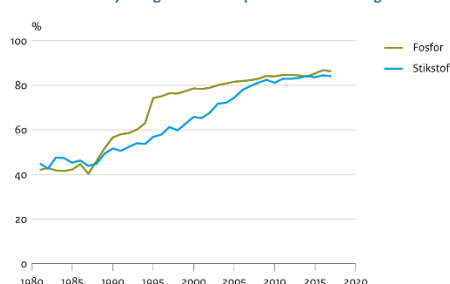

Per jaar ontvangt het watersysteem van Rijn-west ongeveer 24.000 tonN en ongeveer 2.750 tonP. Belangrijkste bronnen zijn af- en uitspoeling uit landelijk gebied en de lozing uit rwzi.

4.1.2 Welke ontwikkelingen doen zich voor?

- Een voortdurende geleidelijke verbetering van de afvalwaterketen: rioolwaterzuiveringen lozen steeds minder nutriënten, overstorten zijn steeds verder gesaneerd. Op termijn (2100) worden rwzi veranderd in energiefabrieken en installaties die relatief schoon proceswater produceren.
- Het mestbeleid heeft vanaf 1985 geleid tot een gestage daling van de nutriëntenoverschotten in de landbouw.

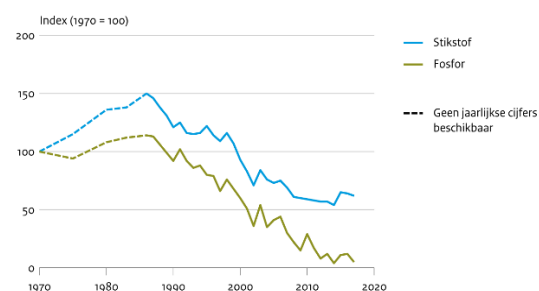
Rendement verwijdering nutriënten op rioolwaterzuiveringsinstallaties

Bron: CBS

CBS/mrt19
www.cb.nl/015221

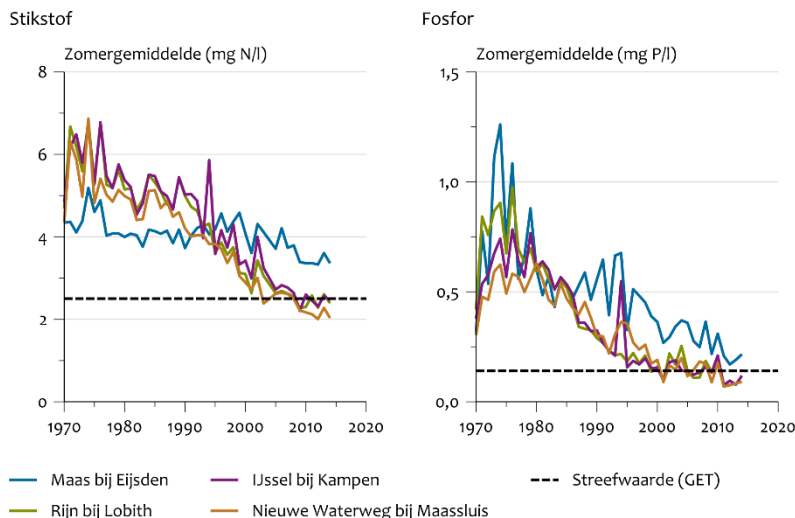
Nutriëntenoverschot in landbouw

Bron: CBS

CBS/feb19
www.cb.nl/11009618

Nutriëntenconcentratie grote rivieren

Bron: RWS Waterdienst.

PBL/dec15
www.clo.nl/nl024910

Vanwege deze ontwikkelingen verbetert de waterkwaliteit in veel wateren gestaag, tenzij er hoge achtergrondbelastingen of belastingen vanuit historische bemesting zijn. Deze verbetering is het sterkst in de grote rivieren. De verbetering van de regionale waterkwaliteit verloopt traag (vooral bij fosfor), zodat het nog decennia duurt voordat de waterkwaliteit echt op orde komt.

4.1.3 Welke handelingsperspectieven zijn er

De ambitie in Rijn-West is:

- Emissie van nutriënten vanuit de landbouw is in 2027 binnen de KRW-normen (onderdeel van de DAW-ambitie “In 2021 is 80% van de resterende waterkwaliteitsproblemen op een motiverende en stimulerende wijze opgelost en in 2027 100%.”)
- RWZI's: we werken eraan toe dat in 2050 RWZI's geen bron meer mogen zijn van waterkwaliteitsproblemen.

Handelingsperspectieven RWZI/afvalwaterketen

- In sommige wateren zijn rwzi's nog steeds een aanzienlijke bron. De huidige generatie aan rwzi zit tegen de grens van de technische mogelijkheden. Handelingsperspectieven: kritisch eigen lozingen tegen het licht houden en zo nodig reduceren; verbetering effluentkwaliteit, lozingseisen op maat opstellen, regen- en drainagewater afkoppelen. Dit handelingsperspectief voor RWZI wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 4.8.

Handelingsperspectieven landbouw

- Verschillende ontwikkelingen leiden ertoe dat het mestbeleid steeds verder wordt aangescherpt. De agrarische sector wil via het DAW de belasting van het water verder reduceren. Kringlooplandbouw is het officiële beleid van LNV geworden. Fosfaat wordt op den duur schaars. Handelingsperspectief: samen met de agrarische sector bv via DAW werken aan een verdere emissiereductie, indien mogelijk met gebruikmaking van Europees geld; op de lange duur mest benutten als grondstof. Dit handelingsperspectieven staat in hoofdstuk 547.

Handelingsperspectieven natuurlijke achtergrondbelasting en waterbeheer

- In sommige gebieden is sprake van sterke nutriëntrijke kwel. Het stoppen hiervan is lastig vanwege de lage ligging van poldergebieden. Handelingsperspectief: doelen voor nutriënten en ecologie op deze omstandigheden aanpassen.
- In een paar gebieden is sprake van een sterke historische vervuiling. Handelingsperspectief: vertraagde doelrealisatie onderbouwen en uitleggen aan Europa.

- In veengebieden komen veel nutriënten vrij door afbraak van het veen. Handelingsperspectief: veenafbraak verminderen door maatregelen tegen maaiveldaling; voedingsstoffen uit het veen benutten voor landbouwkundige productie.
- Schoon rivierwater wordt gebruikt om vervuilde gebieden door te spoelen. Handelingsperspectief: door slim spoelbeleid schoon en vuil water zo veel mogelijk scheiden. Zorg ervoor dat het schone rivierwater zo lang mogelijk schoon is.
- In diepe meren kunnen de effecten van algengroei teniet gedaan worden met luchtmenging of door inbreng van zuurstof. Overlast door vooral blauwalgen wordt zo effectief bestreden.

4.2 Stoffen en gewasbeschermingsmiddelen

NB Deze paragraaf is meer dan andere in ontwikkeling. Deze gaat vooral over gewasbeschermingsmiddelen en niet over overige stoffen. Voor overige stoffen, waaronder medicijnresten, staan opgaven en afspraken op landelijk niveau in de uitkomsten van de versnellingstafel opkomende stoffen.

4.2.1 Chemische toestand binnen Rijn-West

Het merendeel van de waterlichamen binnen Rijn-West voldoet niet aan de gestelde normen. Ondanks dat trendlijnen positief zijn worden chemische stoffen en bestrijdingsmiddelen nog altijd in te hoge concentraties in het oppervlaktewater aangetroffen. Dit belemmert nog op veel plaatsen de ontwikkeling van een gezond ecosysteem.

Binnen Rijn-West hebben vooral te maken met de volgende teelten die gewasbeschermingsmiddelen gebruiken die leiden tot emissies: bloembollen, boomkwekerij, glastuinbouw en fruitteelt.

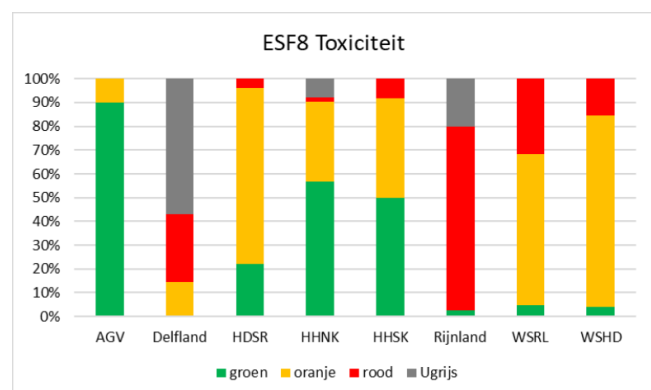
Ecologische sleutelfactor (ESF) Toxiciteit

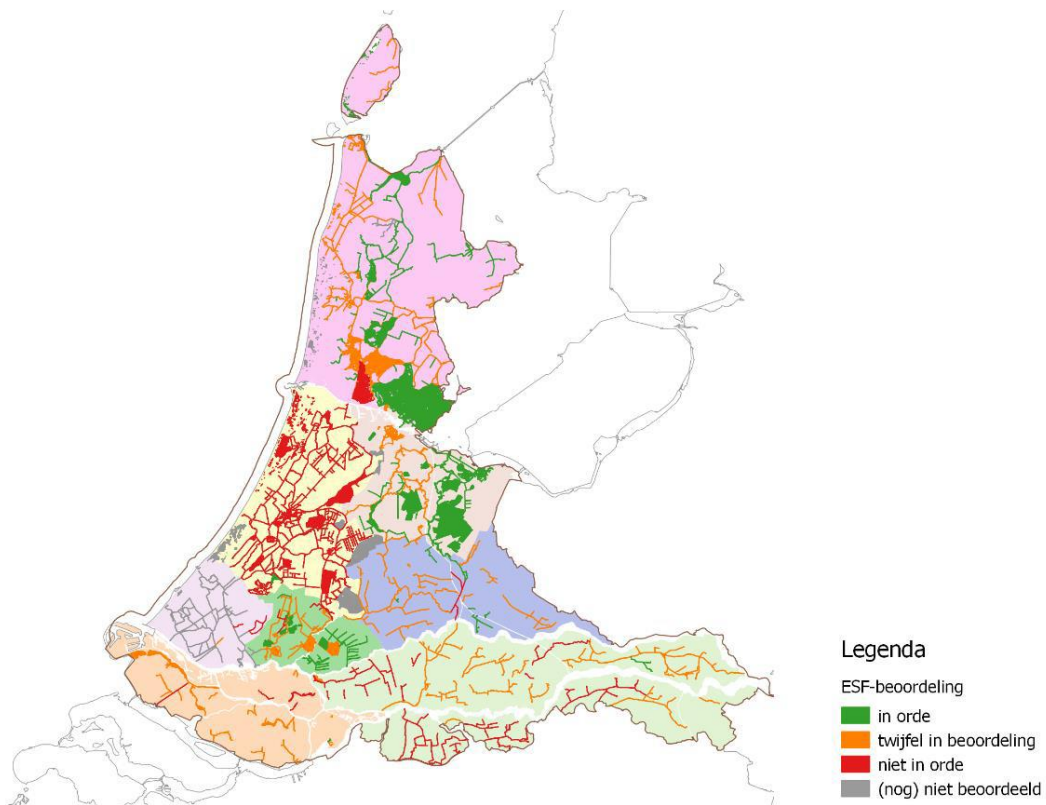
Binnen de KRW is voor 136 chemische stoffen een Europese of Nederlandse norm gesteld. Op basis van metingen in de periode 2015-2017 overschrijden 49 stoffen in een of meer wateren de norm. Dit betreft een breed scala aan stoffen, waaronder PAK's (polyaromatische koolwaterstoffen, bijproducten van verbrandingsprocessen), metalen, ammonium, gewasbeschermingsmiddelen en PFOS (perfluorooctansulfonzuur, veel gebruikt in brandblusmiddelen). Voor een deel zijn dit zeer lokale overschrijdingen.

De Europees genormeerde stoffen die op grotere schaal de norm overschrijden, zijn vooral alomtegenwoordige persistente (slecht afbreekbare), bioaccumulerende (die ophopen in het milieu) én toxische stoffen (PBT-stoffen genoemd). Het gebruik van deze stoffen is in de meeste gevallen verboden, maar ze worden nog steeds in het milieu aangetroffen. De enige groep met een duidelijke bron (in Nederland vooral houtstook) zijn de PAK's. Van de nationaal genormeerde stoffen overschrijden vooral enkele metalen, ammonium en enkele gewasbeschermingsmiddelen de norm. Voor de meeste metalen en voor ammonium blijkt het beeld van bronnen en oorzaken nog onvoldoende om tot effectieve maatregelen te komen. Dit is een urgent probleem, aangezien de aankomende KRW-periode (2022-2027) vooralsnog de laatste periode is om maatregelen te nemen. Zink is het enige metaal dat veel overschrijdingen laat zien en waarvoor de bronnen goed in kaart zijn gebracht.

Van alle gebruikte chemische verbindingen wordt naar schatting 10 procent (ca. 100 duizend stoffen) in het oppervlaktewater aangetroffen. Slechts een fractie van deze stoffen wordt door de waterbeheerders geanalyseerd. Voor een nog kleinere fractie (circa 120 stoffen) is een wettelijke (KRW) norm vastgelegd. Het is onmogelijk om al deze stoffen grondig te analyseren en hiervoor goed onderbouwde waterkwaliteitsnormen op te stellen. De ESF Toxiciteit geeft inzicht in de mate waarin toxische stoffen het waterleven bedreigen.

De chemische beoordeling bestaat uit een toetsing aan de milieukwaliteitseisen die zijn vastgelegd in de Richtlijn prioritare stoffen (2008/105/EG). Voor prioritare stoffen is de doelstelling om een stapsgewijze vermindering te realiseren in het milieu. Een deel van de prioritare stoffen is aangemerkt als 'gevaarlijk'. Voor deze stoffen wordt ingezet op stopzetting/geleidelijk beëindiging van het gebruik. Bij de prioritare stoffen wordt onderscheid gemaakt in ubiquitaire en niet-ubiquitaire stoffen. Ubiquitaire stoffen zijn stoffen waarvan de productie of het gebruik al is verboden, maar die vanwege persistentie nog lang in het milieu zullen voorkomen. Niet-ubiquitaire stoffen zijn stoffen die in de huidige situatie nog in productie zijn en/of die nog worden gebruikt. Periodiek wordt de lijst met prioritare stoffen getoetst en wordt nagegaan of nieuwe stoffen moeten worden toegevoegd, of dat aanpassing van de normstelling nodig is.

Figuur 2. Ruimtelijk beeld van resultaten beoordeling ESF 8 Toxiciteit (o.b.v. stand van zaken aangeleverde data door waterschappen medio april 2019).

4.2.2 Ontwikkelingen

Gewasbeschermingsmiddelen

De verschillende sectoren (bollen, glastuinbouw, fruitteelt en bomenkwekerijen) staan (nog) te vaak negatief in de publiciteit vanwege het vele gebruik van (kunst)mest en gewasbeschermingsmiddelen. De sectoren zijn ervan bewust dat zij hun middelen gebruik moeten aanpassen voordat Europese en/of landelijke overheden (m.b.v. bijv. inperken toelatingsbeleid) of zelfs financiers gaan ingrijpen. De negatieve publiciteit helpt dus ontwikkelingen ten positieve. Zo was bijvoorbeeld recent (20 mei 2020) in het nieuws dat één op de drie telers van gewassen in de openlucht zich onvoldoende houdt aan de gebruiksregels voor gewasbeschermingsmiddelen. Het gaat dan onder andere om akkerbouwgewassen, vollegrondsgroenten, fruitgewassen en sierteeltgewassen

<https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2020/05/20/een-op-de-drie-telers-wijkt-af-van-gewasbeschermingsregels>.

Bedreigende ontwikkelingen zijn de verwachte economische crisis waarin telers om hun hoofd boven water te houden mogelijk teruggrijpen naar economische bedrijfsvoering van weleer en de duurzaamheid daarmee uit het oog verliest.

Een gunstige ontwikkeling is een toenemende waardering bij consumenten voor voedsel dat verantwoord is geproduceerd. Tegelijk zien we dat hiervoor nog een beperkte doelgroep geld voor over heeft.

Voorgaande gunstige ontwikkeling is minder van belang voor producten die niet gegeten worden. Bollen en bomen zijn sierproducten. Tevens is de beperkte belangstelling van keten en consument om biologische geteelde bollen te verkopen respectievelijk kopen als aandachtspunt. Bollen en bomen moeten visueel aantrekkelijk zijn; afnemers eisen nog steeds planten zonder beestjes of vlekjes. Dat gaat nagenoeg niet met biologische bestrijding. Daarnaast is er nog weinig kennis aanwezig met biologische bestrijding in de open teelten. Voor de bomensector geldt ook dat de teelt van oudsher geconcentreerd aanwezig is in het gebied, nl. rondom Boskoop. Dat gebied kenmerkt zich door langere smalle percelen omringd door watergangen. De kans op drift in het gebied is gewoon groot.

Ook RWZI's dragen bij, vooral in gebieden waar kassen of erven op het riool zijn aangesloten. Van deze landbouwkundige bronnen is drainage veruit de belangrijkste emissieroute (PBL, NAW 2020). Rijn-West zet ook in op de aanleg van onderwaterdrainage om bodemdaling in veenweidegebied af te remmen. De vraag is of daarbij op het netvlies staat dat daarmee emissie toeneemt van gewasbeschermingsmiddelen naar grond- en oppervlaktewater.

4.2.3 Handelingsperspectieven gewasbeschermingsmiddelen

In de Tweede Nota Duurzame Gewasbescherming "Gezonde Groei, Duurzame Oogst" (Rijksoverheid, 2013) is het gewasbeschermingsmiddelenbeleid voor de periode 2013 tot 2023 vastgesteld. Het doel van het beleid is dat de waterkwaliteit met betrekking tot gewasbeschermingsmiddelen uiterlijk in 2023 voldoet aan de gestelde eisen, zowel voor water dat bestemd is voor de drinkwatervoorziening als voor de ecologische kwaliteit van oppervlaktewater (Kaderrichtlijn Water). In 2023 mogen nagenoeg geen overschrijdingen van de ecologische milieukwaliteitsnormen meer plaatsvinden. Om dat te bereiken moet in 2018 het aantal normoverschrijdingen met 50% zijn afgenomen en in 2023 met 90% ten opzichte van de referentieperiode.

Van de op dit moment kwantificeerbare emissieroutes vormt buisdrainage veruit de belangrijkste route naar het oppervlaktewater. De hoeveelheid stof die via drift (spuitnevel) in het oppervlaktewater terechtkomt, is relatief klein. Toch veroorzaakt drift de meeste (acute) effecten op het waterleven, omdat drift – in tegenstelling tot drainage – niet wordt verdund door regenwater en direct uit de spuit in de sloot terechtkomt. Naast de kwantificeerbare emissieroutes benoemen experts ook het belang van emissies via afstroming over het landoppervlak. Verder zijn incidentele lozingen zoals erfemissies en emissies uit kassen van belang.

Aandachtspunt bij beperken toelaten middelen

Een beperkter aanbod van middelen die zijn toegestaan, door bepaalde stoffen te verbieden, leidt ertoe dat telers vaak niet één, maar meer verschillende middelen gebruiken en ze ook nog eens vaker spuiten. Deze stoffen zijn op zich minder schadelijk voor het milieu. Toch roept dit de vraag op of deze verschuiving uiteindelijk leidt tot een afname van de totale milieubelasting ten opzichte van het gebruik van (veelal) eenmalig een middel met een hogere milieubelasting

Een belangrijke oorzaak van de gemeten normoverschrijdingen is dat het toelatingscriterium voor gewasbeschermingsmiddelen in het algemeen soepeler was dan de waterkwaliteitsnormen volgens de KRW. Het Europese toelatingsrichtsnoer is recent aangescherpt en staat bij de beoordeling van effecten op waterorganismen alleen in uitzonderlijke gevallen een tijdelijk effect toe. De verwachting is dat hierdoor na herbeoordeling van stoffen minder verschil ontstaat tussen de toelatingscriteria en de waterkwaliteitsnormen. Gezien de duur van een toelating betekent dit dat het effect van de aanscherping van de toelatingscriteria zich binnen een termijn van 5 tot 10 jaar zal manifesteren. Daarnaast is het voor effecten op het waterleven van belang dat telers het gebruik van de meest toxische stoffen verminderen. Hierbij kan een systeemgerichte benadering met een plafond op het totale middelengebruik per teelt behulpzaam zijn. Dit plafond zou bij voorkeur gebaseerd moeten zijn op toxiciteit en niet op kilogrammen.

Sectorspecifieke of regionale projecten waarin monitoringsresultaten worden besproken met telers kunnen het bewustzijn over incidentele lozingen verbeteren en op die manier bijdragen aan de verbetering van de waterkwaliteit. Recent hebben de Rijksoverheid en betrokken partijen (onder andere LTO Nederland, Nefyto en de Unie van Waterschappen) acties geformuleerd in het 'Pakket van maatregelen emissiereductie gewasbescherming open teelten'. Daarin zijn doelen opgenomen voor een verdere terugdringing van emissies via erf, perceel en drift. Om deze doelen te realiseren, zijn acties benoemd voor bijvoorbeeld het vullen en reinigen van spuitmachines, de erfinrichting, de ontwikkeling en het gebruik van driftarme technieken, af- en uitspoeling en het verbeteren van de bodemkwaliteit.

De waterschappen hebben allemaal hun eigen beleid wat uiteindelijk streeft naar nagenoeg nul emissies naar het oppervlakte- en grondwater. Binnen Rijn-West zijn waterschappen in samenwerking met de land- en glastuinbouw, gemeenten en ketenpartners al jaren bezig om de emissie van onkruidbestrijdings- en gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlakte- en grondwater te verminderen. Hiermee wordt voortgang gemaakt, maar dat betreft voornamelijk oppervlaktewater. De basisgedachte achter de strategie is dat alle vervuilers (tuinders, agrariërs, burgers) individueel verantwoordelijk zijn voor en worden aangesproken op hun eigen wijze van handelen en ondernemen. En dat waterschappen samen met de gebiedspartners een meer verbindende en ondersteunende rol pakt. Bij normoverschrijdend gedrag treden waterschappen handhavend op. Voorbeelden van hoe waterschappen en gebiedspartners deze ondersteunende rol invullen:

- In het bollengebied van Rijnland werken telers, overheden en belangengroeperingen samen in de zogenaamde 'Bollenpolder van de toekomst'. Het is een soort van proeftuin waar meerdere ontwikkelingen plaatsvinden op het gebied van duurzaamheid en economische bedrijfsvoering. De proeftuin heeft aantrekkingskracht op natuurbeheerders en wetenschappers die vanuit een nationaal park in oprichting respectievelijk circulaire economie willen aansluiten
- Verschillende waterschappen hebben projecten als 'Schone erf, schone sloot' om agrariërs zich van emissies bewust te maken, en de ondersteunen met relatief kleine maatregelen om afspoeling naar oppervlaktewater te voorkomen.
- Ook zijn projecten 'Bezem door de middenkast' waarbij agrariërs zich konden aanmelden om kosteloos ongebruikte en vaak niet meer toegestane gewasbeschermingsmiddelen in te leveren.
- Projecten waarbij sprake is van precisie toedienen van middelen, zoals pilotproject Bollencoaster, waarbij gift van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen geïsoleerd van bodem, grond- en oppervlaktewater worden toegediend.
- Periodieke controles in sector. Bij overtredingen hanteren de waterschappen bij voorkeur de zachte hand, en adviseert de telers hoe het beter kan/moet, maar waar nodig wordt de overtreder beboet.
- Werken telers aan een duurzamer productie met een keurmerk als Planet Proof;
- Vindt er veel kennisdeling en bewustwording plaats al dan niet gesubsidieerd met POP3 gelden (projecten als Weten van Water).
- Binnen het Afsprakenkader Emissieloze kas 2027 werkt Delfland samen met regionale en lokale overheden en LTO aan het Actieplan Emissieloze Kas (met daarbinnen o.a. de gebiedsgerichte polderaanpak). Het einddoel is een (nagenoeg) emissieloze glastuinbouw in 2027.
- Daarnaast werkt Delfland ook aan innovaties bijv. door toepassing eDNA (pilot traceren gbm) en STOWA onderzoek lekstromen.
- Stichtse Rijnlanden werkt samen met de regionale afdelingen van de NFO (Nederlandse Fruitteelt Organisatie), de provincie Utrecht binnen het convenant Schoon water Utrechtse fruitteelt aan het verminderen van de milieubelasting van de fruitteeltsector naar het oppervlaktewater. Op dit moment is er geen opgave meer gezien vanuit het oogpunt van normoverschrijdingen.

Er heeft al veel onderzoek plaats gevonden naar succesfactoren voor gedragsverandering. De volgende factoren helpen:

- 1. Motivatie, kennis over noodzaak in eigen wateren.** Telers zijn bekend met de actuele status van de waterkwaliteit in hun eigen polder. Een snelle terugkoppeling van meetresultaten in een polder naar de telers in het gebied creëert een gevoel van verantwoordelijkheid en betrokkenheid. Men komt sneller in actie als er overschrijdingen gevonden worden van middelen die men recent zelf heeft toegepast. Zonder dat dit aan iemand wordt meegedeeld, zal een teler de toepassing van middelen zo aanpassen dat ze niet meer worden aangetroffen. Neutrale communicatie is belangrijk, zonder oorzaken of boosdoeners aan te wijzen.
- 2. Algemene erkenning van noodzaak.** Wanneer de hele "omgeving" van een glastuinbouwbedrijf bezig is met maatregelen en technieken die bijdragen aan een betere waterkwaliteit, is dat een stimulerende factor voor een onderneming om passende stappen te nemen om lozingen en emissies te verminderen. Het gaat dan om burens, collegatelers, toeleveranciers, adviseurs, banken, sectororganisaties en –vertegenwoordigers maar ook afzetorganisaties, afnemers, milieuorganisaties, overheden etc.
- 3. Pakkans en sancties.** Controle van bedrijven en mogelijke beperkingen van bedrijfsactiviteiten dragen bij aan de noodzaak voor bedrijven om bedrijfsinrichting en teeltmanagement zo aan te passen dat die geen emissies meer veroorzaken. Het straf-instrument is niet het meest populaire maar het heeft wel een positieve bijdrage. Het draagt ook bij aan het besef dat de maatschappij het echt belangrijk vindt en dat men "gepakt" zou kunnen worden, en dat vindt men niet leuk. Het bevestigt ook naar de meerderheid van telers met een positieve inzet dat iemand met slecht gedrag er niet mee weghkomt.
- 4. Financiële mogelijkheden.** Vanzelfsprekend draagt een rendabele bedrijfsvoering bij aan de bereidheid en mogelijkheden om benodigde aanpassingen te plegen. Moderne, goed ingerichte en goed bestuurde bedrijven kunnen gemakkelijker de waterstromen binnen het bedrijf beheersen dan oudere, niet goed onderhouden bedrijven.
- 5. Kennis over effectieve maatregelen.** Zijn er toeleveranciers en dienstverleners (adviesbedrijven), etc. die telers kunnen begeleiden.

Aanvullende maatregelen?

- Naast het formuleren van aanvullende maatregelen is meer aandacht nodig voor toezicht en handhaving van bestaande beleidsmaatregelen.
- 'Toekomstvisie gewasbescherming 2030, naar weerbare planten en teeltsystemen' en het 'Pakket van maatregelen emissiereductie gewasbescherming open teelten'. (mrt 2019, lenW): Gewasbeschermingsmiddelen zijn van belang voor een goede oogst, maar de afhankelijkheid van

deze middelen, en daarmee de kwetsbaarheid van het huidige systeem, maakt dat een omslag nodig is. De visie beoogt daarom een trendbreuk te initiëren in het denken en handelen over gewasbescherming door het centraal stellen van weerbare planten en teeltsystemen en een sterkere verbinding tussen land- en tuinbouw en natuur. Wat gaan wij doen om via nieuwe technologieën emissies verder terug te dringen en de beoogde paradigmawisseling naar een duurzame productie met weerbare planten en teeltsystemen, waardoor ziekten en plagen veel minder kansen krijgen, te versnellen?

- In sommige teelten is nog steeds sprake van bewuste lozingen, soms ook vanwege het ontbreken van aansluiting op het riool. Handelingsperspectief: samen met gemeentes zorgen voor een rioolstelsel; via handhaving erop toezien dat telers zich aan de regels houden.
- Inzake grondwaterkwaliteit is de Versnellingstafel van mening dat verdere inzet nodig is, teneinde de noodzakelijke versnelling te realiseren. In de concepttekst van het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 zijn hier weliswaar handvatten voor opgenomen, maar een concretere invulling acht de Versnellingstafel landbouw vanuit het perspectief van het halen van de beleidsdoelen noodzakelijk. Daarom stelt de Versnellingstafel binnen de Delta-aanpak waterkwaliteit voor om de volgende bestuurlijke afspraken een plaats te geven in het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie Gewasbescherming 2030:
 1. De ministeries van IenW en LNV brengen in 2020 in gezamenlijke regie in beeld hoe het Nederlandse gewasbeschermingsbeleid (inclusief het toelatingsbeleid) en de uitvoering daarvan dusdanig kunnen worden verbeterd dat deze optimaal bijdragen aan het halen van de KRW doelen voor grondwater;
 2. Bij deze inventarisatie wordt in elk geval meegenomen:
 - a. Het opzetten van een landelijk meetnet grondwater, vergelijkbaar met het landelijk meetnet oppervlaktewater
 - b. De uitvoering van een nulmeting/basismetings van de grondwaterkwaliteit
 - c. Het met spoed uitwerken van de methodiek waarmee de gegevens uit de Grondwateratlas kunnen worden gebruikt bij de toelating en voor stewardship-activiteiten, zodat handelingsperspectief ontstaat voor telers en toelatinghouders
 - d. Toelatingseisen
 - e. Gebruiksvoorschriften
 - f. Feitelijk gebruik van middelen
 - g. Naleving van voorschriften en regelgeving
 - h. De aanwezigheid van gewasbeschermingsknelpunten voor telers als gevolg van het huidige en eventueel gewijzigd beleid.
 3. Over de geïnventariseerde maatregelen vindt zo spoedig mogelijk na afstemming tussen de betrokken partijen besluitvorming plaats, met het oog op implementatie en uitvoering uiterlijk in 2022, zodat ze bijdragen aan het halen van de KRW doelen uiterlijk in 2027. Bij de inventarisatie en de mogelijke maatregelen die uit de inventarisatie volgen moet in ogenschouw worden genomen dat (nieuwe) problemen met de grondwaterkwaliteit mede aan het licht komen door toegenomen aandacht samenhangend met de uitdrukkelijke beleidsopgaven en door verbeterde monitoring- en analysemethodieken. Daartoe is een objectieve nulmeting van groot belang. Door de verbeterde analysetechnieken worden ook stoffen zichtbaar die in het verleden niet meetbaar waren en destijds als niet aanwezig werden geïdentificeerd.

Handelingsperspectieven overige stoffen

Nog uit te werken

4.3 Vismigratie

4.3.1 Wat is de opgave?

Samenhangende aanpak en netwerk nodig

Om vitale (trek)vispopulaties in Rijn-West te herstellen gaat het RBO door met het aanleggen van Rijk-regio vispassages en visroutes om het achterland te verbinden 'from sea to source' (vispassages die werken voor intrek én uitrek). Het RBO wil daarmee een samenhangend netwerk creëren van robuuste natte gebieden met voldoende geschikt vishabitat (paai, opgroei en overwintering) die onderling goed verbonden zijn door viscorridors/visroutes. Het Rijn-West Palinglandschap is een eerste aanzet tot dat *samenhangende netwerk en aanpak*. De uitbreiding en verbetering daarvan is een uitdaging voor alle partijen. Het voorbeeld van de netwerkstructuur met Natte Ecologische Zones (NEZ) in Delfland kan hierbij zeker inspireren. Bij dat netwerk horen droge en natte natuurgebieden zoals N2000 en Natuurnetwerk Nederland, maar ook gebieden daarbuiten.

Het werken aan een samenhangend netwerk vraagt om een integrale aanpak waarbij beheer en onderhoud van vispassages, onderzoek en kennisontwikkeling zijn geïntegreerd. Dat wordt onder andere afgestemd via geregelde visexpert-overleggen. Er is al veel in beeld via kaartmateriaal vanuit onze Rijn-West Watersysteemanalyse tool in GIS (RWS, 2020). Door deze informatie naast elkaar te leggen ontstaat een beeld van het netwerk en de mogelijke koppelingen. In dit verband werd op 12 februari door het RBO Rijn-West de koppeling met menselijke activiteiten als woningbouw (Vinx-locaties) en recreatie als kansrijk gezien.

De opgave in knelpunten en connectiviteit (huidig beleid en extra ambitie voor SGBP3)

De opgave bestaat in eerste instantie uit op te lossen knelpunten zoals opgegeven in 2009 volgens Nederland leeft met Vismigratie, afgekort NLMV (Sportvisserij Nederland, 2017). Hierin is beschreven welke knelpunten waterbeheerders willen gaan oplossen. Dit overzicht is sinds 2009 elke 2 jaar geüpdatet. In Rijn-West werken we aan de Visroutekaart-aanpak die inzicht geeft in de connectiviteit van verbonden polders en natte (natuur)gebieden in het achterland door het oplossen van knelpunten. Op Rijn-West niveau resulteert dit in een beeld van 22% het totale afvoergebied dat in 2027 tweezijdig verbonden is voor trekvis. Zie achtergronddocument. Het RBO Rijn-West heeft op 12 februari j.l. besloten om extra ambitie te willen tonen voor trekvis en dit gebied uit te willen breiden naar 30% tweezijdig verbonden afvoergebied.

4.3.2 Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?

De verwachting is dat het belang van de opgave voor het thema vismigratie in Rijn-West toeneemt door de volgende ontwikkelingen:

A. Kier, vismigratierivier en Programmatische Aanpak Grote Wateren

Aandacht vanuit het buitenland neemt toe, onder andere door visserij bij met name de Kier maar ook bij andere grote ingangen van internationaal belang (NWW, NZK en Afsluitdijk). Er zijn grote investeringen gedaan voor vismigratievoorzieningen en die zullen in SGBP3 worden gecontinueerd. RWS onderzoekt de grenzen van de mogelijkheden voor de Kier binnen de vooraf gestelde randvoorwaarden. Er wordt daarbij het principe van 'Lerend Implementeren' gehanteerd. Daarnaast is er landelijke wetgeving in ontwikkeling voor Visserijvrije zones (VVZs). Voor het Haringvliet zullen VVZs gaan gelden, maar ook voor waterschappen betekent dit een VVZ van 250 meter rondom alle kunstwerken met een vismigratievoorziening. Deze zullen worden weergegeven op de Nationale Visroutekaart (NVRK) beheerd door RWS. I&W en LNV werken aan waterkwaliteit in het kader van de Programmatische Aanpak Grote Wateren. Voor Rijn-West zijn daarbij m.n. relevant de Zuidwestelijke Delta en het Rivierengebied.

B. Meer aandacht voor efficiëntie vispassages, gezamenlijk onderzoek en kennisuitwisseling

Mede door onderzoek naar efficiëntie van vispassages is er meer aandacht voor beheer en onderhoud (H20, april 2020) nodig. De focus wordt verlegd van onderzoek van individuele vispassages naar gezamenlijk onderzoek naar visroutes en netwerk. Uniformiteit in toegepaste technieken is van belang om resultaten onderling te kunnen vergelijken en om bijvoorbeeld gezenderde vissen binnen een netwerk te kunnen volgen. Het gebruik en kennis van zenders, tags en camera's voor visherkenning- en registratie neemt toe. Landelijk is er veel onderzoek verricht bij

internationale hotspots voor vismigratie. Zoals bijvoorbeeld ten behoeve van de Vismigratierivier (VMR). WUR stelt op dit moment een rapport op met kennisvragen rond Kier iov RWS. In Rijn-West is het onderzoek naar trekvissen in het Noordzeekanaal (NZK) door Wageningen Marine Research net klaar (WMR, 2020). RWS neemt initiatief om deze kennis en inzichten toe te passen voor een integrale aanpak van vismigratie-onderzoek in het Haringvliet (HV) en Nieuwe Waterweg (NWW). Doel van RWS is dat kennisuitwisseling met regionale waterbeheerders plaatsvindt via de NVRK en regelmatige overlegmomenten en rapportage over Rijk-regio vispassages en -routes.

C. Omgevingswet, integraal gebiedsproces en nieuwe drivers voor vismigratiemaatregelen

In het kader van de KRW planvorming SGBP3 worden op dit moment gesprekken gevoerd met het gebied (gebiedsproces). PBL geeft aan dat de KRW-doelen alleen haalbaar zijn via een integrale aanpak. Zie ook PBL rapport (PBL, 2020). Hun aanbeveling voor meer integratie tussen landbouwbeleid, stikstof, waterkwaliteit (KRW), N2000, NNN en ook biodiversiteit raakt het vismigratiebeleid. Dit werd eerder bevestigd door Wereldbank. Verder spelen ontwikkelingen rond de Omgevingswet (rolverdeling waterschap, gemeente, provincie, rijk en particuliere organisaties). Ook speelt synergie met recreatie (bijvoorbeeld kanotochten langs historische migratieroutes en vissen 'zien'). Verder de ontwikkeling van Omgevingsvisies zoals Rijke Groen-blauwe Leefomgeving van PZH, Projectplan (waterschap) en Omgevingsplan (gemeenten). Vismigratie is daarbij onderdeel van de Groen-blauwe diensten. Een gebiedsproces waarbij vismigratie de driver is is bijvoorbeeld het Groene Cirkels - Palinglandschap dat PZH in samenwerking met Heineken en Rijnland heeft opgezet.

D. Klimaatverandering, zoutindringing en droogte/ water vasthouden, stuwen vaker dicht

Door klimaatverandering zullen er o.a. langere periodes van droogte, meer onttrekkingen, dalend peil van het oppervlaktewater, minder bufferend vermogen, wijziging in flora-fauna en zoutindringing zijn. Stuwen en sluisen zullen vaker gesloten worden vooral in late voorjaar, maar ook al eerder tijdens de migratieperiode van trekvissen. . Oplossingsrichtingen: Klimaatbestendige Wateraanvoer (KWA+) en/of Permanente Oostelijk Aanvoer voor een open kier bij lage rivierafvoeren en een flexibel peil IJsselmeer voor het vergroten van land-water overgangen. Ook flexibel peil in andere regionale wateren is nodig zodat vasthouden/ bergen mogelijk wordt.

E. Medicijnresten en gewasbeschermingsmiddelen

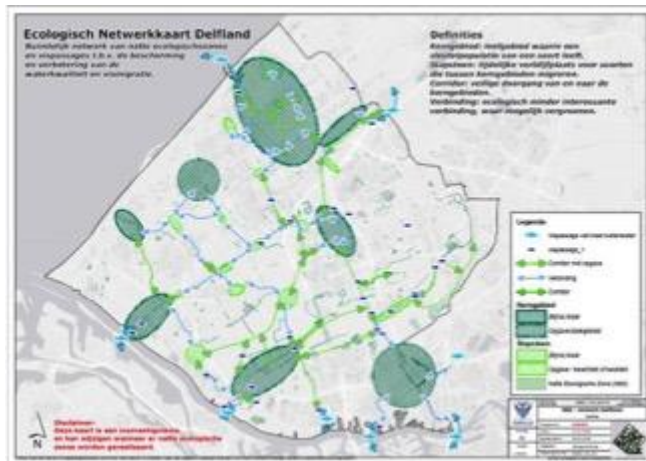
Toenemend inzicht en aandacht voor medicijngebruik en biociden. Medicijnen hebben invloed op de fysiologie en gezondheid van (trek)vissen en kunnen via de voedselketen weer de gezondheid van mensen beïnvloeden.² Dit geldt ook voor het effect van gewasbeschermingsmiddelen op insecten in het water (macrofauna). Uit onderzoek bij HHNK (Ten Dam, H., 2009) is gebleken dat over een 30-jarige periode het aantal soorten is gehalveerd en de hoeveelheid insecten in het water is teruggevallen met een factor 5. Van Dijk et al. (2013) toont een rechtstreeks verband aan tussen afname van diversiteit aan macrofauna en de concentratie van de neonicotinoïde imidacloprid in ons oppervlaktewater. Gewasbeschermingsmiddelen, die in het water terechtkomen door afspoeling, hebben dan ook een negatief effect op de visstand door aantasting van de voedselketen. Dit geldt zeker voor migrerende soorten als ruisvoorn die m.n. insecten eten.

4.3.3 Wat is het handelingsperspectief?

Voor SGBP3 (2021–2027) richt Rijn-West zich op:

1. Ecologische hotspots en samenhangend Groen-Blauw Netwerk

De ecologische hotspots vismigratie (zie hieronder) opnemen in een te ontwikkelen samenhangend Groen-Blauw Netwerk in Rijn-West . Hierbij wordt nadrukkelijk de synergie met het provinciale Natuurnetwerk (NNN) gezocht waarbij naast de paling ook de Otter een goede icoonsoort is omdat die langs onze wateren migreert maar ook gebruik maakt van faunapassages. Waar nodig de hotspots voor vismigratie verder ontwikkelen, onder andere door wegnemen barrières, visserijvrije zones en goede inrichting rond vispassages. Ook kerngebieden voor vishabitat, nvo's en andere ecologische structuren maken deel uit van het samenhangende Groen-Blauwe Netwerk. Ontbrekende schakels in het netwerk krijgen prioriteit bij aanleg van vispassages, nvo's en andere ecologische voorzieningen in de komende periode.

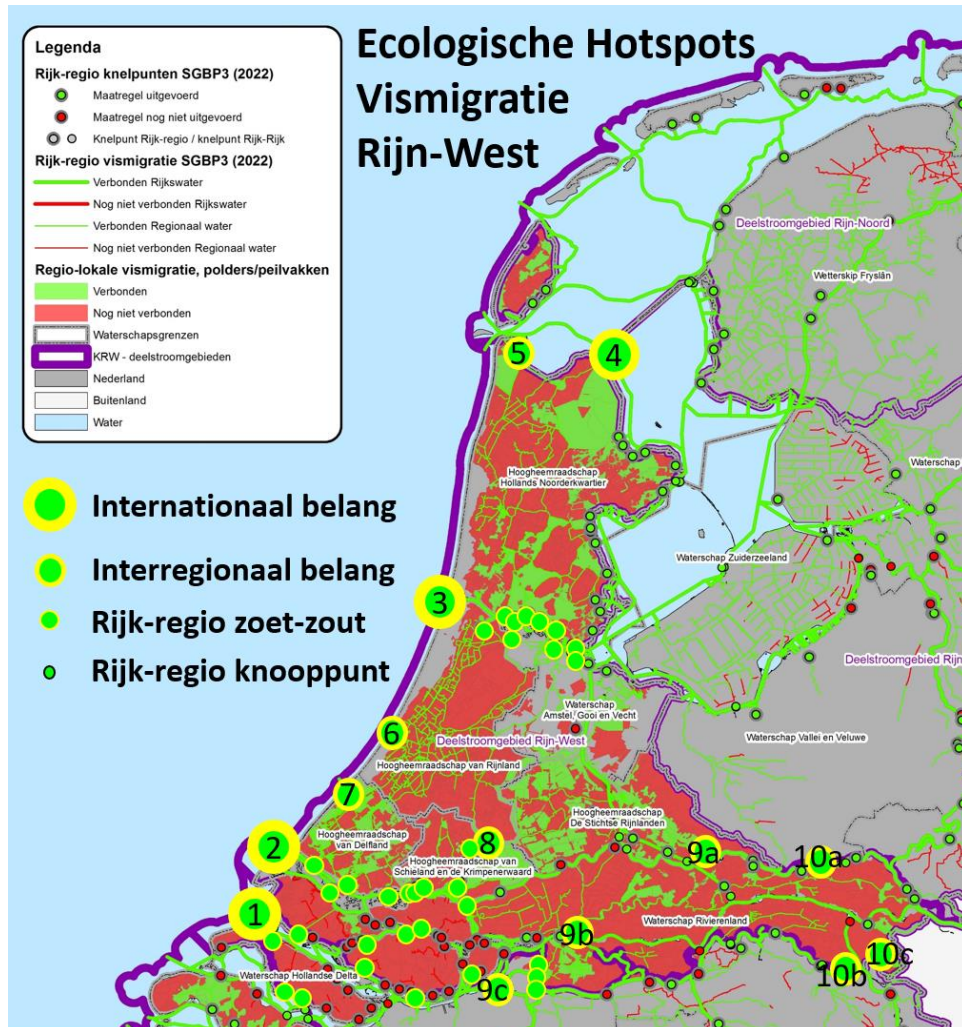
Figuur 1: NEZ netwerk Delfland met kerngebieden en corridors/visroutes (Hoogheemraadschap van Delfland; 2019).

Figuur 2: Geschiedt vishabitat Rijkswater en locatie Rijk-regio vispassages/visroutes (KRW Viewer RWS ON. Accessed 10-06-2020).

Overzicht ecologische hotspots

De belangrijkste ecologische hotspots voor vismigratie van diadrome soorten in Rijn-West zijn de grote (semi) open verbindingen met de zee, te weten: Haringvliet, Nieuwe Waterweg, Noordzeekanaal en de openingen in de afsluitdijk (sluizen inclusief voorziening bij Den Oever en vismigratierivier). Hotspots met een interregionale belang zijn gemalen/sluisen die direct op de Noordzee uitwateren zoals Scheveningen, Katwijk en Den Helder. Daarnaast de knooppunten die van belang zijn voor het visroute-netwerk, zoals o.a. Gouda en de Biesbosch. Zo ook de zoet-zout verbindingen rond de ecologische hotspots van internationaal belang. Ten slotte ecologische hotspots met een bijzondere ecologische waarde zoals de overgangen naar beeksystemen bij de Nederrijn en Groesbeek. Investerings in aanleg en verbetering van vispassages bij deze ecologische hotspots sorteren op stroomgebiedsniveau ecologisch gezien het meeste rendement.

2. Rijn-West ambitie SGBP3 (60% wateroppervlakte verbonden voor trekvis)

Vispassages blijven aanleggen conform planning in SGBP-2 en SGBP-3. Een overzicht is recent ondergebracht binnen de update van de Nationale Visroutekaart (NVRK) beheerd door RWS. Voor sommigen betekent dit een 'extra tandje erbij'. De ambitie is dat in 2027 60% van het Rijn-West regionaal wateroppervlak verbonden is voor trekvis. Vismigratie-maatregelen van de waterbeheerders zijn zo geprogrammeerd dat ze bijdragen aan deze ambitie. Echter, deze ambitie is niet voor alle waterbeheerders haalbaar in 2027. Er is daarom ook na 2027 ruimte om eraan te blijven bijdragen. De vertaling van de gezamenlijke ambitie van 60% in verbonden wateroppervlakte op stroomgebiedsniveau per waterbeheerder is weergegeven in tabel x.

Oppervlakte verbonden wateropp. Palinglandschap Rijn-West	Totaal	Groen-2009		Groen-2015		Groen-2021		Groen-2027		Te doen
wateroppervlakte - ambitie 60% verbonden	[km ²]	[km ²]	[%w]	[km ²]	[%w]	[km ²]	[%w]	[km ²]	[%w]	[km ²]
Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (0,08)	148	28,6	19,4%	28,6	19%	79,9	54%	89,1	60%	9,2
Waterschap Amstel, Gooi en Vecht (0,14)	97	0,75	0,8%	20,9	22%	17,2	18%	58,2	60%	41,0
Hoogheemraadschap van Rijnland (0,11)	121	0	0,0%	55,7	46%	55,9	46%	72,4	60%	16,5
Hoogheemraadschap van Delfland (0,05)	29,7	29,4	99,0%	12	40%	14,7	50%	17,8	60%	3,1
Hoogheemraadschap van Schieland & Krimpenerwaard (0,13)	44,3	0	0,0%	18	41%	22	50%	26,6	60%	4,6
Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (0,07)	54,1	2,26	4,2%	18,5	34%	28,2	52%	32,5	60%	4,3
Waterschap Hollandse Delta (0,03)	41,9	0	0,0%	0	0%	0,08	0%	25,1	60%	25,0
Waterschap Rivierenland (0,08)	113	1,96	1,7%	20	18%	12,7	11%	33,8	30%	21,1
Totalen	648	62,97	9,7%	174	27%	231	36%	355	55%	124,7

Tabel x: Ambitie 60% wateroppervlakte per waterbeheerder (tussen haakjes staat per waterschap het gemiddelde wateroppervlak voor het gehele beheergebied vermeldt).

Op basis van reflectie op de huidige situatie, het handelingsperspectief en de ambitie zijn zowel stroomgebiedbreed als per waterbeheerder beknopte adviezen gegeven ter verbetering van het Rijn-

West netwerk voor vismigratie en er wordt ingegaan op kosten-efficiëntie, waar investeringen de meeste ecologische meerwaarde hebben. Deze staan hieronder bij “adviezen aan de partners in Rijn-West”.

3. Onderzoek en beheer & onderhoud en efficiëntie van vispassages en het onderliggend netwerk

Werken aan efficiëntie. Monitoren en verbeteren wat al is aangelegd. Meer aandacht voor regulier beheer, onderhoud en onderzoek van vispassages en verbetering van de efficiëntie. Nieuw gezamenlijk onderzoek met aandacht voor medicijnresten en gewasbeschermingsmiddelen in ecologie water (m.n. voor vissen). Mogelijk kan dit ook als nationaal onderzoek opgepakt worden. Rijn-West zet de gezamenlijke monitoringsprojecten voort (waaronder NZK en Regionale monitoring) en start een nieuw gezamenlijk onderzoek in het Haringvliet (gekoppeld aan de Nieuwe Waterweg). Waterbeheerders doen jaarlijks een schouw (APK) van de vispassages en nemen de uitkomsten op in voortgangsrapportages en de NVRK.

4. Vismigratie als kapstok om doelen en resultaten van KRW maatregelen te communiceren naar gebiedspartners

Vismigratie is een aaibaar thema dat samen de Ecologische Sleutelfactoren (ESF's) goed werkt als kapstok voor communicatie over de doelen en resultaten van het bredere KRW-maatregelenpakket. Het belang van vis als onderdeel van het ecosysteem (land en water), bijvoorbeeld als voedsel voor otters en vogels (bijv. purperreiger en lepelaar) dient daarbij duidelijk naar voren te komen.

5. Kansen voor concrete projecten oppakken via integraal gebiedsproces

In specifieke gebieden liggen meekoppelkansen voor integrale planvorming en co-financiering. Bijvoorbeeld het Groene Cirkels-Palinglandschap project in de omgeving van Heineken Bierbrouwerij te Zoeterwoude. Dit project wordt door Provincie Zuid-Holland, Rijnland, Heineken en omliggende gemeenten opgepakt samen de sectoren visserij, landbouw en recreatie (koppelen recreatieve vaarroutes, fiets- en wandelpaden aan vismigratieroutes). Mede met inbreng visexperts bepalen van een aantal andere gebieden in Rijn-West waar vanuit oogpunt van ecologisch herstel een integraal gebiedsproces gewenst en kansrijk is. Hierbij aansluiten bij programma voor natuurherstel vanuit de stikstofaanpak (meekoppelkansen en medefinanciering).

4.3.4 Adviezen aan de partners in Rijn-west

Rijkswaterstaat

- Investeren in een zo open als mogelijke kier en herstel van estuariën leefgebied in het Haringvliet (bijvoorbeeld voor terugkeer van de fint). In dit verband is extra zoetwatertoevoer naar het Haringvliet nodig zodat de kier liefst jaarrond open kan.
- Blijven investeren in Rijk-regio vispassages en habitatverbetering rondom rivier en beekmondingen zoals bij de Kromme Rijn, Linge en beken langs de nederrijn en de maas (WSRL i.s.m. RWS ZN).
- Een integraal systeembreed vismigratie-onderzoek (intrek- en uittrek) uit te laten voeren voor de Nieuwe Waterweg gekoppeld aan het Haringvliet (één open verbonden systeem). Dit naar analogie van het Noordzeekanaal.
- Investeren in de beekverbindingen- en mondingen bij de Nederrijn en de Maas (WSRL i.s.m. RWS ZN).
- Monitoring en verbetering van alle Rijk-regio vispassages. Tot slot wordt geadviseerd
- Via de Nationale Visroutekaart (NVRK) de kennisuitwisseling binnen Rijn-West en met andere stroomgebieden (als Schelde) te stimuleren. De NVRK zal ook worden gebruikt om wettelijk bepaalde visserijvrije zones op weer te geven.

Het ministerie van LNV

- Werk in verband met de ontwikkeling van wetgeving rond Visserijvrije Zones (VVZs) en de Aalverordening nauw samen met RWS en de regio (waterschappen en provincies), met specifieke aandacht voor het vismigratie-onderzoek rond het Haringvliet en de Nieuwe Waterweg dat belangrijke synergie-effecten heeft met onderzoek i.v.m. het Aalmanagementplan.

Waterschappen

- Op dit moment (2020-2021) hebben vier waterschappen meer dan 50% van hun wateroppervlakte tweezijdig verbonden met het Rijkswater (het zogenaamde Palinglandschap), te weten HHNK, Delfland, HHSK en HDSR. Rijnland zit op circa 46%, AGV op circa 18%, WSRL op circa 11% en WSHD op circa 1%. De gezamenlijke extra ambitie palinglandschap SGBP3 van 60% lijkt dus voor HHNK, Delfland, HHSK, HDSR een relatief kleine stap. Er komt voor deze waterschappen in SGBP3 dan ook meer focus te liggen op de kwaliteit (goede werking/dagelijks beheer) van de verbindingen.
- Rijnland heeft een significant hoog waterpercentage in de boezem (circa 50%). Met de aanleg van de vismigratievoorziening bij gemaal Spaarndam op dit moment is het grootste deel van het boezemstelsel bereikbaar voor trekvis. Tegelijkertijd is Rijnland bezig om 20 polders te selecteren die in SGBP3 tweezijdig zullen worden verbonden met de boezem. Hierdoor zal het wateroppervlakte voor het palinglandschap waarschijnlijk toenemen met circa 10%. Van 46% tot circa 55%.
- AGV heeft op dit moment 18% verbonden palinglandschap. Volgens de planning (NLMV, 2017) zal AGV in SGBP3 een aantal veenweidegebieden ontsluiten (met groot wateroppervlakte). Hierdoor is het mogelijk om tot 50%-55% verbonden wateroppervlakte te krijgen. Op dit moment loopt AGV echter aan tegen waterkwaliteitsissues bij het verbinden van boezemwater met polderwater. Voor gebieden met nutriëntenrijk water kan worden overwogen om specifieke maatregelen voor aal te nemen (zoals aalgoten). Dit omdat paling minder eisen stelt aan de waterkwaliteit vergeleken met andere (trek)vissoorten. Uittrek van schieraal blijft dan wel een aandachtspunt (waarbij de oplossing het vervangen door visveilige en stille pompen is).
- WSHD heeft recent het gemaal Putten voorzien van een vismigratiemaatregel. Hierdoor is een deel het beheergebied van Voorne-Putten bereikbaar geworden voor paling en driedoornige stekelbaars. Het waterschap zet belangrijke stappen om (glas)aal verder toe te laten in het beheergebied. Het beheergebied van WSHD grenst direct aan het Haringvliet dat zich snel ontwikkeld als grootste ecologische hotspot in Nederland voor trekvis. Met de Kier is het (internationale) belang van Rijk-regio verbindingen met het beheergebied van WSHD sterk toegenomen. Er wordt geadviseerd om in SGBP3 verder uitvoering te geven aan het concept Vismigratieplan Waterschap Hollandse Delta (Waardenburg, 2016) waardoor potentieel 50%-60% van het beheergebied bereikbaar kan worden voor trekvis. WSHD wordt ook geadviseerd om samen met o.a. Rijkswaterstaat, LNV en andere waterschappen te investeren in een gezamenlijk onderzoek om de verdeling van het aanbod aan diadrome trekvis en de definitieve locatie van de Rijk-regio vismigratievoorzieningen rond de Nieuwe Waterweg en Haringvliet te bepalen. Vanwege het internationaal belang van het Haringvliet zijn er extra kansen voor cofinanciering door de EU, het Rijk (natuurherstel) en mogelijk zelfs een soort Rijn-West vismigratie fonds.
- WSRL heeft een groot beheergebied waarvan ongeveer de helft, m.n. het westelijk deel, relevant is voor diadrome trekvis zoals aal en driedoornige stekelbaars. WSRL investeert in SGBP3 conform plan opnieuw in Rijk-regio vismigratiemaatregelen, o.a. bij de voor trekvis belangrijke verbindingen bij Kinderdijk (meest westelijk gelegen). WSRL geeft aan daarnaast Rijk-regio maatregelen voor vismigratie te prioriteren bij ecologische hotspots zoals bekensystemen bij Groesbeek, Bloemers en Citters.

Provincies

- Doorgaan met het vispasseerbaar maken van haar sluizen en vaarwegennetwerk.
- Integrale aanpak van de thema's Water en Natuur. Het 'natte' netwerk via de KRW (het Palinglandschap) integreren met het 'droge' natuurnetwerk (NNN) in een Groen-Blauw Netwerk. De provincies spelen een cruciale rol als regisseur bij het integraal gebiedsproces. Vismigratie kan door provincies worden ingezet als 'aibare' driver voor samenwerkingsprojecten die KRW meekoppelen met N2000 en NNN, landbouw, visserij, woningbouw en recreatie. Hierin zou de provincie per gebied nauwe samenwerking kunnen zoeken met het waterschap en betrokken gemeenten. Een mooi voorbeeld hiervan is het Groene Cirkels Palinglandschap project.
- Voortzetten van de investering in gezamenlijk vismigratie-onderzoek voor de NWW (rijk en regio) in SGBP3.

Gemeenten

- Nagaan in hoeverre zij kunnen bijdragen aan de Rijn-West ambitie vismigratie bij woningbouw- en recreatieprojecten (bijv. fiets- en wandelroutes langs historische vismigratieroutes).

Voor verdere toelichting zie het achtergronddocument.

4.4 Habitat en beheer

Natuur(vriende)lijke oevers¹ (verder nvo's) en vergelijkbare structuurmaatregelen, zoals vissenbossen, paaiplaatsen, overwinteringsplekken, getijdenparken en natte ecologische zones zijn belangrijke KRW-maatregelen gericht op het realiseren van de ecologische doelen. Ze dragen ook bij aan herstel en versterking van natuurgebieden (waaronder N2000-gebieden), en het vergroten van biodiversiteit. Herstel van natuurgebieden is een hoofdonderdeel van de adviezen van de Commissie Remkes over de stikstofproblematiek en de commissie noemt nadrukkelijk hydrologische maatregelen als onderdeel van dat herstel. Dat benadrukt de urgentie van de opgave en biedt ook kansen, onder andere op meekoppelen en medefinanciering.

In SGBP-1 en SGBP-2 lag het accent op investeringen in inrichtingsmaatregelen. Uit onderzoek en praktijkervaring blijkt dat ecologisch beheer en onderhoud van natuurvriendelijke oevers, maar ook van andere waterlopen, een cruciale factor is voor het verbeteren én vasthouden van de gewenste waterkwaliteit en daarmee voor het realiseren van de KRW-doelen (zie ook Rijn-West, Feitenrapport, juni 2019; PBL, Nationale Analyse Waterkwaliteit, april 2020). Het RBO heeft daarom ecologisch beheer en onderhoud benoemd als één van de onderwerpen voor de Strategische Adviesnota die extra aandacht vragen in de komende periode. In Rijn-West is tot nu toe ruim 550 km nvo aangelegd als KRW-maatregel.

4.4.1 Welke opgave ligt er?

- Inrichtings- en beheermaatregelen zijn in verschillende analyses genoemd als belangrijke maatregelen voor het bereiken van een goede waterkwaliteit. De Nationale Analyse Waterkwaliteit constateert dat de biologische doelen voor regionale KRW-wateren in meer dan 40% van deze wateren niet in 2027 zullen worden bereikt en dat (verdere) verbeteringen in de inrichting en het beheer kunnen helpen om het doelbereik voor biologie te vergroten. Hier zijn de “overige wateren” (niet-KRW-waterlichamen) nog niet in meegenomen. Hier ligt veel potentieel voor kwaliteit en biodiversiteit.
- Natuurvriendelijke oevers kunnen een positief effect hebben op de biologische kwaliteit van waterlichamen. Dit blijkt uit diverse recente en eerdere onderzoeken. Er is vooral effect op biodiversiteit en vis. De effecten komen slechts beperkt tot uiting in de EKR/KRW scores. Vaak gaat het om lokale maatregelen met een beperkte uitwerking op het gehele watersysteem.
- De onderzoeken laten zien dat vooral de ontwikkeling in de aquatische zone (deel van de oever onder water) en ondergedoken waterplanten achterblijft. Dat kan mede een verklaring zijn voor de lage KRW-score.
- Onderzoek en ervaring leren dat kwaliteit van nvo's na een aantal jaren terugloopt als er geen of alleen regulier onderhoud plaatsvindt, onder meer als gevolg van verlanding (bijvoorbeeld ervaringen bij WSRL en Delfland). Naast de wijze van beheer zijn vraat (van ganzen en andere watervogels) en scheepvaartbewegingen (stroming en golfslag) factoren. Ook blijkt dat in sommige gevallen nvo's niet goed werken. Dat kan uiteenlopende oorzaken hebben, bijvoorbeeld overdimensionering van watergangen, verkeerde keuzes bij aanleg, golfbeweging of beschaduwing. Regelmatige monitoring van nvo's levert inzicht op in de effectiviteit².
- Onderhoud en beheer zowel van nvo's als van meer traditionele oevers blijkt een cruciale factor voor het realiseren van de gewenste ecologische kwaliteit. Het gaat hier vooral om maai-beheer en baggeren.
- Investeringen in nvo's en vergelijkbare voorzieningen én in ecologisch onderhoud en beheer hebben niet alleen effect op de waterkwaliteit maar ook een breder effect, met name voor biodiversiteit (o.a. oevervegetaties, vogels en andere dieren), landschappelijke kwaliteit en beleving.

De opgave is om het effect van de natuurvriendelijke oevers en andere ecologische voorzieningen te vergroten door ander (vaak minder intensief) beheer en onderhoud. Ook is het mogelijk om een aantal bestaande oevers en wateren met een ecologische potentie ecologisch te gaan beheren zonder te investeren in een inrichtingsmaatregel. Dit zal de komende periode extra aandacht vragen. Er liggen ook kansen door “werk met werk” uitvoeren van kade- en dijkverbeteringswerken mét aandacht voor natuurlijke ontwikkeling langs het water en op de dijk (droge biodiversiteit). Daarnaast zijn in verschillende wateren nog investeringen nodig in inrichting. De vraag is of, mede in het licht van de conclusies van de Nationale Analyse, hier nog een extra inspanning gewenst is (bv richting maximaal

pakket). De focus van deze investeringen zou daarbij moeten liggen op het realiseren van ecologische netwerken. Hier is een samenhang met de maatregelen voor vismigratie.

4.4.2 Welke ontwikkelingen zijn relevant?

- Alle waterbeheerders in Rijn-West hebben aandacht voor ecologisch beheer en onderhoud, waarbij werkwijze en intensiteit verschillen. De Gedragscode vanuit de Wet Natuurbeheer is hierbij een uitgangspunt dat in de onderhoudsplannen is verwerkt.
- De intentie van de waterbeheerders is om ecologisch beheer en onderhoud breder en systematischer toe te passen. Dit vraagt een cultuuromslag bij medewerkers en ook bij (onder)aannemers en ook bij boeren en andere aanwonenden die sloot en slootkanten beheren. Ondanks goede intenties is het beheer van veel nvo's niet optimaal en ook vinden er met enige regelmaat incidenten plaats waarbij bijvoorbeeld een nvo geheel wordt afgemaaid. Controle op beheer door derden vindt in de regel achteraf plaats op resultaat en niet op werkwijze. In de praktijk blijken watergangen vaak intensiever geschoond te worden dan noodzakelijk is vanuit de afvoerfunctie die ze hebben en zoals vastgelegd in leggermaten. In dergelijke wateren kan veel meer vegetatie blijven staan. Er kan bijvoorbeeld voor gekozen worden ieder jaar slechts één van de oevers te maaien. Vissen en amfibieën hebben hier veel baat bij.
- Er lopen in Rijn-West en ook elders verschillende pilots, zoals Toestandsafhankelijk Maaibeheer (HDSR) en Alternerend Maaibeheer (WSRL). Ervaringen hiermee leveren inzicht in effectiviteit en criteria voor toepassing. Eén van de inzichten is het belang van goede monitoring. Een tweede inzicht is dat ecologisch beheer/onderhoud niet per definitie duurder is dan regulier onderhoud.
- Essentiële factoren voor ecologisch beheer en onderhoud zijn timing (ook in relatie ontwikkeling vegetatie, broedseizoen etc), ruimte (bv alternerend maaien), samenhang (netwerk, functies van waterlichaam). Een kernvraag die daaraan voorafgaat is de vraag welke ecologische doelen een nvo of natte ecologische zone heeft. Afhankelijk van bv de vissoort kunnen gewenste inrichting en beheer verschillen.
- Er is bij waterbeheerders duidelijk aandacht voor het onderwerp en er is een wens tot meer uitwisseling van kennis en ervaring.

4.4.3 Welke handelingsperspectieven zijn er?

1. Uitwisseling van kennis en ervaringen

Alle waterbeheerders in Rijn-West hebben programma's voor ecologisch onderhoud en beheer, waarbij invalshoek en intensiteit verschillen. Uitwisselen van kennis, resultaten en ervaringen hierover geeft een impuls aan effectiever beheer en betekent een stimulans om ecologisch onderhoud en beheer breder toe te passen.

De uitwisseling is nodig op twee niveaus:

- Uitwisseling tussen medewerkers van waterschappen. Dit kan via of in aanvulling op de bestaande Community of Practice Beheer en Onderhoud van KNW. De vraag staat nog open of deze kennisuitwisseling vooral op landelijk niveau zou moeten plaatsvinden of via een regionale (sub)groep. Van belang is de juiste personen te betrekken bij deze CoP en om hier tijd voor vrij te maken.
- Uitwisseling tussen waterbeheerders, provincies en gemeenten. Provincies (o.a. via natuurbeleid) en gemeenten (o.a. voor stedelijk water) spelen ook een rol bij dit onderwerp. Ook uitwisseling met terreinbeheerders is gewenst. Dit zou de vorm kunnen krijgen van regelmatige workshops en/of veldexcursies.

2. Monitoring van de effecten van beheer en onderhoud.

Bij kennisuitwisseling hoort een *adequate monitoring* van de effecten van beheer en onderhoud. Citizen science kan hierbij een rol spelen. Dit is een verantwoordelijkheid voor de waterbeheerders, waarbij afspraken over frequentie en wijze van monitoring van belang zijn.

3. Vergroten van de zichtbaarheid

Het zichtbaar maken van zowel het belang, methodes en geleverde inspanningen voor ecologisch beheer en onderhoud is een succesfactor. Dat geldt intern bij de waterbeheerders (naar medewerkers, aannemers etc.), naar derden die een plicht tot onderhoud hebben of die bijvoorbeeld bagger of maaisel op hun land moeten toelaten (bv agrariërs) en naar andere stakeholders. Het is ook van belang de inspanningen zichtbaar te maken in de KRW-plannen en rapportages.

Dit vraagt gerichte aandacht in interne en externe communicatie, waarbij gebruik van elkaars ervaringen met communicatie, teksten en producten de efficiency en effectiviteit kan vergroten. Een gezamenlijke kernboodschap is hierbij een nuttig hulpmiddel.

4. Borging van ecologisch beheer en onderhoud

Naast bovenstaande punten is het gewenst om ecologisch beheer en onderhoud ook te borgen. Deels is dit al gebeurd, bijvoorbeeld via de Gedragscode van het UvW en werkprotocollen van waterschappen. Het is daarnaast gewenst/nuttig om na te gaan waar aanpassingen in de Keur, Bagger- en Onderhoudplannen, maar ook in moment/aard van de schouw en wijze van toezicht daarop aan te passen. Dit is een taak voor de waterbeheerders zelf. Een vraag om een korte - jaarlijkse- rapportage, bijvoorbeeld door de CoP (onderdeel 1) kan als stimulans werken. Daarnaast kan het gewenst zijn om in Omgevingsvisies en/of Omgevingsverordeningen hierover uitspraken te doen.

Verder kunnen beheerovereenkomsten met agrariërs (ANLB) bijdragen aan de gewenste borging. Ook een regelmatige rapportage van de toestand van de NVO's kan bijdragen aan borging (vergelijkbaar met de APK's voor vispassages).

Vastleggen in beleid en protocollen en monitoring zijn vervolgens instrumenten om waar nodig sturing te geven aan ecologisch beheer en onderhoud.

5. Ontwikkelen en zichtbaar maken netwerkstructuur

Ontwikkelen van een netwerk van nvo's, paaiplaatsen en andere voorzieningen kan een sterke bijdrage leveren aan de effectiviteit hiervan. Sommige waterbeheerders hebben zo'n gewenste netwerkstructuur al expliciet in beeld gebracht (bijvoorbeeld Delfland), anderen werken hieraan zonder een expliciet kaartbeeld of kijken vooral naar plaatsen waar zich kansen voordoen voor nvo's of andere ecologische voorzieningen. Het is gewenst dat alle waterbeheerders in Rijn-West een visie op een gewenst netwerk opstellen en dat deze netwerken waar relevant ook over beheergebieden heen op elkaar aansluiten. Hier ligt aansluiting bij de route-aanpak en het paling-windelandschap voor vismigratie voor de hand. Op deze manier ontstaat een Rijn-West omspannend netwerk.

Wat doen we concreet als Rijn-West:

- faciliteren en stimuleren kennisuitwisseling (uitdragen noodzaak, indien nodig wat middelen beschikbaar stellen).
- vragen om een voorstel voor monitoring
- vragen om een -beknopte- jaarlijkse rapportage over ecologisch beheer en onderhoud
- actief bijdragen aan communicatie over dit onderwerp

Wat vragen we van waterbeheerders:

- een extra impuls geven aan ecologisch beheer en onderhoud, binnen de eigen organisatie en ook door deelname aan CoP/kennisuitwisseling;
- monitoring van ontwikkelingen en effect beheer en onderhoud;
- (jaarlijks) rapporteren, mogelijk als onderdeel bredere krw/waterkwaliteitsrapportage;
- beheer en onderhoud goed vastleggen in baggerplannen, onderhoudsplannen, keur en andere stukken;
- communicatie over noodzaak en effectiviteit ecologisch beheer.

Wat vragen we van provincies/ gemeenten:

- deelname aan kennisuitwisseling;
- opnemen in omgevingsvisies/omgevingsplannen en -verordeningen
- aandacht bij afsluiten beheerovereenkomsten

Nog toevoegen/uitwerken:

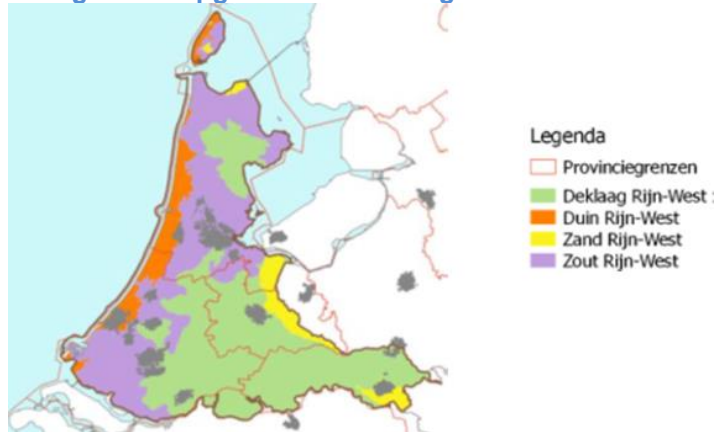
- Input vanuit Rijkswaterstaat over beheer

4.5 Grondwater

4.5.1 Welke opgave ligt er?

Binnen Rijn-West worden vier grondwaterlichamen onderscheiden, die beschermd moeten worden tegen verontreiniging, uitputting of verzilting. Daarmee borgen we het behoud van het watersysteem en grondwaterafhankelijke functies, zoals bijvoorbeeld de aanvoer van schoon water voor natuurgebieden en de productie van drinkwater. Om de opgave voor grondwater goed te kunnen doorgronden is onderscheid nodig tussen de algemene opgave voor de vier grondwaterlichamen van Rijn-West en locatie specifieke opgaven.

De algemene opgave voor de vier grondwaterlichamen:

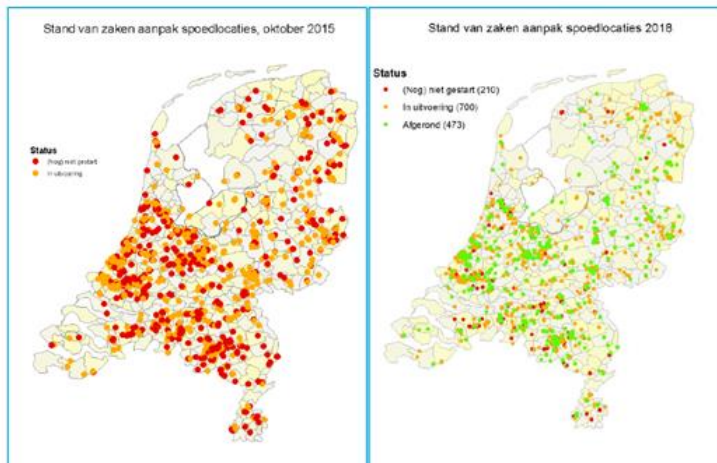
- Voor elk grondwaterlichamen moet uitputting en verzilting worden voorkomen en de grondwaterbalans te bewaken. De aan- en afvoer van grondwater moet hiervoor in balans blijven. Dit wordt gewaarborgd door het provinciaal beleid en vergunningverlening voor grootschalige grondwateronttrekkingen. De grondwaterlichamen zijn momenteel in balans.
- Op gebied van grondwaterkwaliteit moeten de grondwaterlichamen aan de wettelijke normen voldoen. De belangrijkste opgave is de aanpak van de belasting door nutriënten en bestrijdingsmiddelen vanuit de landbouw. Alle grondwaterlichamen binnen Rijn-West kennen verhoogde concentraties nutriënten, maar blijven binnen de KRW-toetsnormen. Behalve grondwaterlichaam Duin Rijn-West, waar door jarenlange bollenteelt te hoge fosfaatconcentraties in de bodem aanwezig zijn. Wat ook effect heeft op het aangrenzende oppervlaktewatersysteem door uitspoeling van het fosfaat houdende grondwater.

De locatie specifieke opgave

Op lokaal niveau ligt er een grotere opgave voor het grondwater in Rijn-West, namelijk:

1. Saneren van (historische) bodem- en grondwaterverontreinigingen

De meeste spoedeisende bodemverontreinigingen in Rijn-West zijn onder de Wet Bodembescherming (Wbb) gesaneerd. En de sanering van resterende spoedlocaties zijn momenteel in voorbereiding of uitvoering. De belangrijkste opgave voor Rijn-West is om invulling te geven aan een nieuw wettelijk kader voor het aantreffen, beheren en/of saneren van “nieuwe” verontreinigingen onder de Omgevingswet door het vervallen van de Wbb.

Figuur 1 Stand van zaken aanpak spoedlocaties 2015 – 2018

2. Beschermen van Natuurgebieden

In Rijn-West zijn 9 Natura2000 gebieden afhankelijk van de aanvoer van voldoende en schoon grondwater. De problemen bestaan veelal uit wegzijging, te lage polderpeilen en/of slechte waterkwaliteit:

- Noorderpark/Oostelijke Vechtпlassen (Provincie Utrecht & Provincie Noord-Holland)
- Lingegebied (Provincie Gelderland)
- Kolland en Overlangbroek (Provincie Utrecht)
- Polder Stein en Broekvelden (Provincie Zuid-Holland)
- Zouweboezem (Provincie Zuid-Holland)
- Nieuwkoopse plassen en De Haak (Provincie Zuid-Holland & Provincie Utrecht)
- Duinen Voorne (Provincie Zuid-Holland)
- Bruuk (Provincie Gelderland)
- Botshol (Provincie Utrecht)

In de Stroomgebiedsplannen onder de KRW zijn door de Provincies in Rijn-West herstelmaatregelen gepland. Deze moeten in onderlinge samenwerking met de waterschappen tot uitvoering worden gebracht om in 2027 de KRW-doelen te bereiken.

3. Beschermen van Oppervlaktewateren

Binnen Rijn-West worden sommige oppervlaktewateren gevoed door de aanvoer van grondwater. Zoals het rapport “Nitraat in Oppervlaktewater vanuit Grondwater” (Deltares, 2020) bevestigt kan de kwaliteit van de bodem en het grondwater bepalend zijn voor het behalen van de kwaliteitsdoelstellingen voor oppervlaktewater. Ook kan de aanvoer onvoldoende zijn, waardoor zowel kwaliteit- als kwantiteitsproblemen ontstaan in de oppervlaktewaterlichamen. In Rijn-West vragen vier grondwaterafhankelijke oppervlaktewateren die specifieke aandacht:

- Het Trekvaartensysteem in het beheersgebied van Rijnland: door de hoge aanvoer van fosfaten vanuit het grondwater worden de kwaliteitsdoelstellingen niet behaald.
- De Zoetermeerse plas: De plas (en aanhangend stedelijk watersysteem) trekt voedselrijke en brakke kwel aan, wat het een belangrijke bron van eutrofiëring maakt.
- Beekrestanten Citters: arseen en stikstof houdend kwelwater komt omhoog vanuit het omliggend gebied. De belasting met stikstof moet omlaag worden gebracht om de KRW-doelen te behalen.

- Beken Groesbeek: belasting met stikstof en arseen, mogelijk door vernatting vanuit het nabijgelegen N2000 gebied De Bruuk en de nabijgelegen drinkwaterwinning in Kleef. Maatregelen worden voorbereid tot water vasthouden, vrijwillige landbouwmaatregelen om emissies te beperken en Waterschap Rivierenland gaat de nabijgelegen RWZI verbeteren.

4. Beschermen van Drinkwaterwinningen

In Rijn-West bevinden zich 56 Drinkwaterwinningen die afhankelijk zijn van grondwater en een aantal winningen op basis van oeverinfiltratie. In diverse winningen is een toename te zien van nieuwe stoffen, medicijnresten, nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. Drinkwaterbedrijven kunnen op dit moment met de beschikbare zuiveringstechnieken de kwaliteit van ons drinkwater garanderen. Maar er zijn serieuze zorgen over de ontwikkeling van de kwaliteit over de lange termijn, die is verwoord in de rapportage “De kwaliteit van bronnen van drinkwater in Nederland” (KWR, 2019). De huidige inzet binnen Rijn-West richt zich op drie winningen:

- Ridderkerk (Provincie Zuid-Holland), waar maatregelen worden genomen omdat in 2 ondiepe putten 1,4 dioxaan is geconstateerd, vervolgens zijn deze aangesloten op de bestaande membraanfiltratie.
- Beerschoten (Provincie Utrecht), maatregelen i. v. m. VOCL verontreiniging.
- Bilthoven (Provincie Utrecht), maatregelen (putschakelingen en nieuwe diepere putten) i.v.m. het aantreffen van bromacil, VOCL en vinylchloride.

5. Beschermen van overige grondwaterfuncties

Naast bovenstaande functies speelt grondwater een belangrijke rol voor talrijke andere functies. Zoals onttrekkingen voor industrie, menselijke consumptie en campings/sauna's. De vergunningverlening is zodanig ingericht dat de vergunninghouder voor dergelijke onttrekkingen zelf verantwoordelijk is voor de monitoring van het onttrokken grondwater. Hierop wordt getoetst vanuit toezicht en handhaving. De gebruikers hebben echter geen invloed op de kwaliteit van het aangevoerd grondwater. Gezien het bedrijfseconomische belang van de gebruikers, de toename van het aantal aangetroffen stoffen in het grondwater en de beperkte kennisexpertise van particulieren is het een belangrijke opgave voor Rijn-West om het gesprek aan te gaan over de toekomst van vergunningverlening, monitoring en handhaving van de particuliere onttrekkingen.

4.5.2 Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?

Het belang van voldoende en schoon grondwater in Rijn-West zal een steeds prominentere rol gaan spelen in Rijn-West. De drijvende krachten hiervoor zijn de volgende ontwikkelingen:

1. Vergrijzing van het grondwater

In de “Nationale Analyse Waterkwaliteit” (PBL, 2020) wordt de vergrijzing van grondwater als een van de belangrijkste aandachtspunten genoemd voor het grondwater. En ook in het rapport “De kwaliteit van bronnen van drinkwater in Nederland” (KRW, 2019) wordt deze zorg nadrukkelijk gedeeld. Uit de IPO Position paper Delta-aanpak Waterkwaliteit blijkt dat in 2015 en 2016 in 70% van de provinciale meetpunten resten van gewasbeschermingsmiddelen in het grondwater aangetroffen. Door de opkomst van nieuwe stoffen, een vergrijzende populatie en bijbehorend medicijngebruik en de aanhoudende belasting van de ondergrond met nutriënten en bestrijdingsmiddelen neemt de belasting van de bodem en het grondwater toe. Eenmaal aanwezig verspreiden de stoffen zich in de ondergrond, waarbij vooralsnog onvoldoende kan worden voorkomen dat in de toekomst bepaalde functies bedreigen. Als stoffen wijdverspreid aanwezig zijn in het bodem- en grondwatersysteem zijn er slechts “end-of-pipe” maatregelen mogelijk.

2. Toename van functies in de ondergrond

Door de beperkte ruimte moeten in Nederland vele functies op dezelfde vierkante meter worden gerealiseerd. Dit geeft uitdagingen op gebied van planologie, besluitvorming en toezicht en handhaving. Enkele voorbeelden:

- Energietransitie, waarbij scheidende lagen in de ondergrond worden doorboord ten behoeve van WKO en Geothermie. Door onvoldoende kwaliteitseisen te stellen aan dergelijke boringen en onvoldoende monitoring en toezicht hierop te zetten kunnen lekkages ontstaan in deze scheidende lagen. Het gevolg is dat de schone grondwaterpakketten in de diepere ondergrond kunnen worden verontreinigd door de watervoerende pakketten in de ondiepe ondergrond.

- Strategische grondwater reserves, waarbij water tijdelijk in de ondergrond van Rijn-West wordt opgeslagen. Er is een verzoek van het rijk om gebieden te reserveren zodat een groei van het drinkwatergebruik van 30% kan worden opgevangen. In die gebieden moet worden voorkomen dat er geen achteruitgang van de waterbodembodemkwaliteit plaatsvindt.
- Ondergronds bouwen, zoals gebouwen en infrastructuur (kabels & leidingen, ondergrondse containers, toekomstplannen Noord-Zuid Lijn, etc.).

3. Klimaatverandering/ droogte

Bij langere droogteperiodes en heftige korte buiten vindt onvoldoende infiltratie plaats van neerslag in de bodem. De gevolgen zijn momenteel in het voorjaar van 2020 al merkbaar op de hoge zandgronden, waar droogte optreedt door langdurig uitblijven van neerslag in combinatie met grote verdamping en onvoldoende aanvulling van het diepere grondwater. Bij toenemende droogte, hogere verdamping van het grondwater door planten en maximale onttrekking van het diepere grondwater rijst de vraag of de balans van de grondwatersystemen te handhaven is. Het bufferend vermogen van het bodemsysteem neemt af. Door het tekort aan zoet water stijgt de kans op verzilting en inlaat van water van verkeerde kwaliteit. In de droge perioden van de laatste drie jaar is de afvoer in de grote rivieren ook minimaal. De waterschappen kunnen met moeite de peilen in de watergangen handhaven. Dit heeft zijn weerslag op de grondwaterstanden.

4.5.3 **Wat zijn de handelingsperspectieven?**

De handelingsperspectieven voor Rijn-West voor de korte en de lange termijn zijn:

1. Voortgang bewaken van de SGBP3-maatregelen en afstemmen met gebiedspartners

In 2027 willen we bereiken dat alle SGBP3-maatregelen zijn uitgevoerd, om in Rijn-West te voldoen aan de richtlijnen voor kwaliteit en kwantiteit van grondwater. Concreet betekent dit:

a. De Provincies hebben in samenwerking met waterschappen herstelmaatregelen uitgevoerd voor Natura2000 gebieden en grondwaterafhankelijke oppervlaktewateren.

b. De Provincies hebben per 1 januari 2021 in samenwerking met de gemeenten een goed kader ontwikkeld voor de aanpak van bodemverontreinigingen onder de toekomstige Omgevingswet per 1 januari 2022.

c. De Provincies hebben in samenwerking met de Drinkwaterbedrijven de benodigde maatregelen ter bescherming van de (toekomstige) kwaliteit van de drinkwaterbronnen opgenomen in de uitvoeringsprogramma's en uitgevoerd.

2. Benutten en stimuleren lopende initiatieven voor uitbreiden/verbeteren van het meetnet

In 2019 is gestart met het aanleggen van een Early-warning systeem voor de monitoring van het grondwater rondom de beschermingsgebieden voor drinkwaterwinning. De volgende stap is om samen te werken binnen Rijn-West om te monitoren, gegevens te bundelen en te duiden voor stoffen die in het bovenste watervoerend pakket terecht komen. Zodat ze tijdig worden gedetecteerd en maatregelen aan de bron kunnen worden genomen. Dit vraagt:

- samenwerking van het Rijk, Provincies, Waterschappen, Gemeenten en Drinkwaterbedrijven.
- het benutten van de reeds aanwezige kennis en infrastructuur
- organiseren van kennissessies in Rijn-West.

3. Grondwater op de kaart zetten als cruciale schakel in het watersysteem

In de bestuurlijke overleggen rondom de Versnellingstafels, DAW, Stikstofproblematiek, etc. dient de rol van de bodem en het grondwater onder de aandacht te worden gebracht. Zo kunnen de nitraatdoelen voor oppervlaktewaterlichamen regelmatig niet worden behaald zonder interventies in de bodem en het grondwater. Peilverhoging in veenweidegebieden draagt bij aan reductie van de uitstoot van stikstof. Bewustwording van de rol van de bodem en het grondwater in het integrale watersysteem draag bij aan de bestuurlijke ambities van het Ministerie, Provincies, Waterschappen en Gemeenten om de vele ruimtelijke opgaven integraal aan te pakken door dossiers te koppelen. Maken van een goede 'storyline' en praatplaat over de rol van grondwater in het watersysteem van Rijn-West draagt bij.

4. Benutten van de Omgevingswet voor het vastleggen van ambities en wettelijke kaders

De ambitie is dat per 1 januari 2022 de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening in werking treedt. En dat onder de omgevingswet het Regionaal Waterprogramma wordt vastgesteld. De

uitdaging is om hierbij integraal naar de ruimtelijke opgave te kijken en te anticiperen op de verwachte toekomstige ontwikkelingen. Provincies dienen vast te leggen hoe in de toekomst om te gaan met onttrekkingen, ruimtelijke inrichting, gebruik van de ondergrond en de daaruit afgeleide doelstellingen voor water en milieu. Binnen Rijn-West het gesprek aangaan op ambtelijk en bestuurlijk niveau over toekomstig beleid.

5. Gezamenlijke verkenning van de toekomst van toezicht en handhaving Grondwater

De ambitie is om voorbereid te zijn op onttrekkingen van grondwater in de toekomst. Dit belang zal toenemen naarmate de behoefte aan zoet water groter wordt door verdroging, het grondwater vergrijsst en de detectiemogelijkheden van verontreinigingsbronnen zich verder ontwikkelen. Het advies is om binnen Rijn-West het gesprek aan te gaan tussen de provincies, waterschappen en gemeenten over het omgaan met vergunningen en meldingsplichtige onttrekkingen en de verdeling van rollen en verantwoordelijkheden.

6. Peilbeheer ten behoeve van het vasthouden van CO2

Door jarenlang peilbeheer ten behoeve van de landbouw trad inklinking van het veenweidegebied op. Dit leidt tot een afname van het vermogen om neerslag vast te houden, en tot uitstoot van CO2. Door aanpassen van het peilbeheer kan CO2 en water beter worden vastgehouden. Dit vraagt om een samenwerking tussen waterschap, provincie en gemeente binnen Rijn-West.

4.6 Stedelijk water

Stedelijk water betreft de watergangen in 'stedelijk' gebied van de gemeenten. Dit in onderscheid van de watergangen in het landelijk gebied. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de stedelijke gebieden en het grootste deel van de watergangen. Voor de hoofdwatgangen in het stedelijk gebied heeft het waterschap verantwoording voor doorstroming en waterkwaliteit.

Gemeenten hebben de wettelijke verantwoordelijkheid (zorgplicht) voor een aantal watertaken. Drie van deze watertaken betreffen:

1. Inzamelen en transporteren van stedelijk afvalwater;
2. Inzamelen en verwerken van afvloeiend hemelwater;
3. Nemen van grondwatermaatregelen in openbaar gebied.

De primaire doelen van de gemeentelijke watertaken zijn:

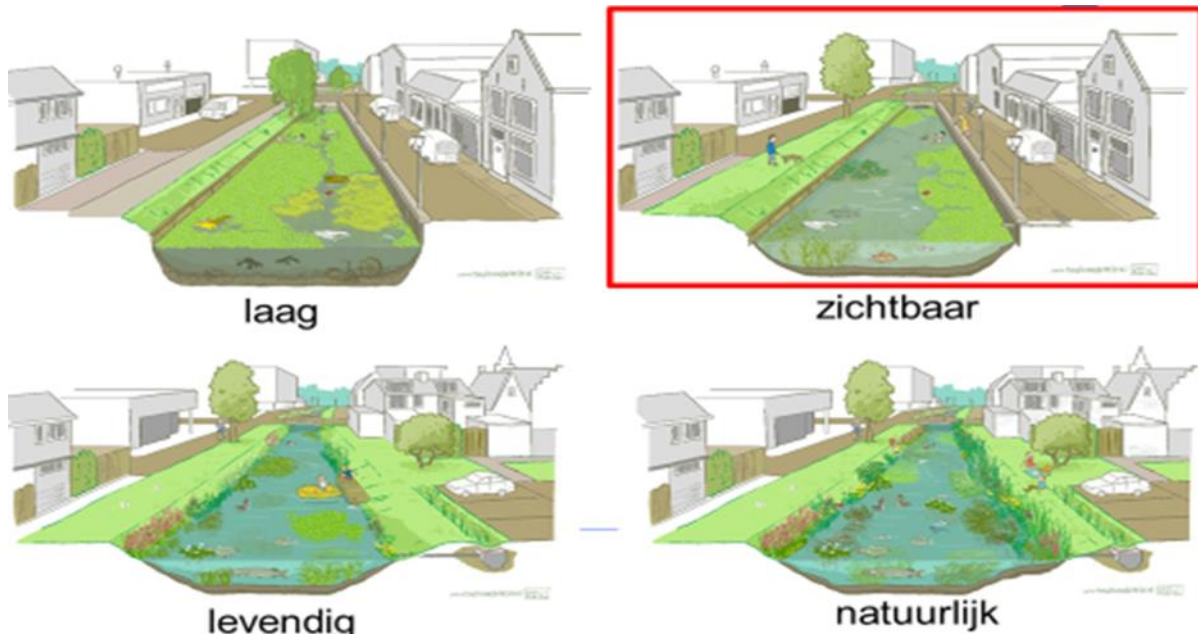
- het beschermen van de volksgezondheid;
- het bijdragen aan schoon en helder water;
- het zorgen voor droge voeten;
- het zorgen voor een goede leefomgeving.

Voor realisatie van de primaire doelen van de gemeentelijke watertaken is een goedwerkende riolering noodzakelijk. Riolering omvat veelal het geheel van voorzieningen voor stedelijk afvalwater, afvloeiend hemelwater en grondwater. Concreet betekent dit dat de technische staat van de riolering in orde is en de riolering naar behoren functioneert. Daarnaast moet de riolering op effectieve en efficiënte wijze worden beheerd (randvoorwaardelijk). Voor de doelstelling 'droge voeten' is anticiperen op de toename van extreme neerslag, ten gevolge van de klimaatverandering, noodzakelijk.

De verantwoordelijkheden van de gemeente in het kader van ruimtelijke planvorming worden zover direct relevant geduid in het hoofdstuk (4.10).

4.6.1 Wat is de opgave?

Gezond en schoon water in het stedelijk gebied is vanzelfsprekend de wens. Veel gemeenten hanteren ecoscans of ambitieniveaus om te bepalen welke kwaliteit van het stedelijk zij nastreven.

Diverse gemeenten hebben in het stedelijk gebied KRW-waterlichamen, zoals de Vaarten Amsterdam (grachten), Binnenstad Utrecht (grachten), Rotteboezem (uitmonding in Rotterdam) en Oost Boezem (die loopt door Den Haag, Delft en Rotterdam). Voor deze KRW-waterlichamen gelden de KRW-normen. Er is ook veel 'overig' water, waarvoor afspraken zijn gemaakt om zoveel mogelijk te voldoen aan de KRW. 'Overig' water heeft impact op (verbinding met) KRW-water en het is belangrijk voor de leefbaarheid en gebruik, zoals vissen, varen, zwemmen e.d. Dit samen betekent dat eisen worden gesteld aan de ecologie, biologie, fysische chemie en chemische stoffen. In de stedelijke gebieden wordt dit vaak uitgebreid met gebruik en beleving van het water. Veel gemeenten stellen daarvoor een ambitieniveau vast, zoals laag-zichtbaar-levendig-natuurlijk. Het aanwezige niveau kan worden beoordeeld met zogenaamde 'ecoscans'.

Binnen het stroomgebied Rijn-West zijn 135 gemeenten, waarvan de grootte, grondslag, intensiteit bewoners/gebruik, beleving, watersysteem e.d. zeer verschillen. Het is derhalve niet mogelijk het stedelijk gebied van alle gemeenten op eenduidige wijze te beoordelen.

Wat zien gemeenten als opgaven en knelpunten (impact, gevolgen) in het stedelijk gebied?

- veel plantengroei en kroos;
- blauwalg ontstaat en er is sterfte van vissen;
- vervuiling langs de oevers en in het water;
- onvoldoende aandacht voor waterkwaliteit bij gemeenten;
- gemeenten voelen zich weinig betrokken bij KRW.

Wat zijn de oorzaken?

- inrichting is niet goed op ecologie afgestemd;
- intensief maaibeheer verstoort de ecologie;
- voedselrijk water (bevordert plantengroei en kroos);
- er is achterstallig baggerwerk;
- zwerfvuil (ook macro- en microplastic) in water;
- overstorten van rioleringen na hevige regenval in het open water;
- lozingen van verontreinigd water;
- doorstromend water met veel voedingsstoffen uit het landelijk gebied.
- vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) is door vrijwel alle gemeenten in opdracht gegeven aan omgevingsdiensten.

Oorzaken van weinig betrokkenheid zijn:

- gemeenten hebben geen directe verantwoordelijkheid voor waterkwaliteit in de watergangen;
- na de 1e fase KRW 2009-2015 met de aanleg van maatregelen zijn de gemeenten in de 2e fase 2016-2021 minder betrokken;

- het ontbreekt in de kleinere gemeenten vaak aan expertise en capaciteit in de ambtelijke organisatie. In de grote gemeenten/steden is dit meestal wel aanwezig;
- waterkwaliteit staat onvoldoende/niet op de agenda bij bestuurlijke/ambtelijke gesprekken tussen gemeenten, waterschappen en provincies;
- de koepelorganisatie VNG heeft de afgelopen jaren weinig tijd en aandacht besteed aan KRW.

4.6.2 Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?

- verdichting steden door woningen en gebruik;
- grote opgaven nieuwbouwprojecten;
- klimaatverandering met heviger regenvuilen (toename overstorten), hittestress en droge perioden;
- aanbrengen meer waterberging in stedelijk gebied;
- omgevingswet (start 1 jan 2022) met uitwerking omgevingsvisie en –plannen door gemeenten;
- leefbaarheid van water komt meer in belangstelling bij bewoners en gebruikers;
- het DeltaPlan Ruimtelijke Adaptatie, waarin staat hoe overheden het proces van ruimtelijke adaptatie versnellen en intensiveren. De kern is dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Gemeenten hebben stresstesten uitgevoerd, de volgende fase is een “risicodialoog” met de omgeving;
- initiatief van de ‘Brede tafel waterkwaliteit’ (met RBO’s) om actieve betrokkenheid van de VNG bij het nationale waterkwaliteitsbeleid te bevorderen.

4.6.3 Wat zijn de handelingsperspectieven?

1. Concretiseren hoe gemeenten waterkwaliteit opnemen in Omgevingsvisie en –plan

VNG heeft sinds 26 mei 2020 de Handreiking Afwegingskader Omgevingsvisie beschikbaar. Dit is een kader voor de vele afwegingen en keuzes die een gemeente moet maken. Er zijn twee bestaande afwegingskaders gebruikt, namelijk de 17 VN “Global Goals” en de milieueffectrapportage (m.e.r.). De 17 “Global Goals” zijn geclusterd tot 12 thema’s die aansluiten bij de terminologie van de Omgevingswet en het decentrale omgevingsbeleid. Alle thema’s hebben aandachtspunten voor gezonde duurzame groene leefomgeving. Waterkwaliteit is met name opgenomen in de thema’s: 9. Duurzame landbouw en gezond voedsel, 10. Gezonde ecosystemen en biodiversiteit, 11. Schoon water en duurzame drinkwatervoorziening en 12. Gezonde leefomgeving: goede milieukwaliteit.

Acties voor gemeenten:

- Maak gebruik van de Handreiking en pas de aandachtspunten over waterkwaliteit toe;
- Werk samen en stem af met anderen overheden, maatschappelijke partijen en belanghebbenden.
- Maak bij inrichting van nieuwbouwwijken ruimte en afspraken over waterkwaliteit als onderdeel van een aantrekkelijke en klimaatrobuuste leefomgeving. Begin met een goede diagnose/probleembeschrijving voor stedelijk water.

2. Concretiseer verantwoordelijkheid en rol gemeenten bij vergunningverlening

Acties voor gemeenten:

- zorg voor duidelijke rol/verantwoordelijk in het gehele traject vergunningverlening-toezicht-handhaving;
- zorg voor duidelijke afstemming met andere overheden zoals waterschappen, provincies en rijk;
- pas afspraken met omgevingsdiensten aan;
- geef aan wat uw VTH-beleid is irt waterkwaliteit.

3. Maken van stedelijk/gemeentelijk waterplan of breed Gemeentelijk Rioleringsplan met daarin aandacht voor waterkwaliteit

Ook aandacht voor Richtlijn Stedelijk Afvalwater en overstorten. PM: Casus 3 als voorbeeld.

Een Stedelijk waterplan of water/rioleringsplan is een belangrijk instrument om verbetering van de waterkwaliteit vorm te geven met gezamenlijke afspraken of zelfs strategische visie (een goed voorbeeld is het stedelijk waterplan van Rotterdam in overleg met HHSK).

Acties voor gemeenten:

- Maak of actualiseer gemeentelijk waterplan in overleg met het waterschap. Werk samen met andere gemeenten binnen het waterschap, zoals met Water & Klimaat in HDSR of de Watertafel in HH Delfland. Waterkwaliteit kan ook een onderwerp zijn binnen de bestaande Samenwerkingsclusters Afvalwaterketen;
- Maak op ambtelijk niveau gebruik van capaciteit en expertise van waterschappen. Zij willen hierin een rol spelen.

- Pak verbeteren waterkwaliteit regionaal aan en verbindt dit met andere issues, met name Ruimtelijke Adaptatie. De verbinding waterkwaliteit-Ruimtelijke Adaptatie kan nog meer handen en voeten krijgen.

4 Voortzetten samenwerking Bestuursakkoord Afvalwaterketen (BZW)

In 2011 hebben Rijk, IPO, UvW, Vewin en VNG het BAW, onder leiding van Carla Peijs) gesloten. Het BAW betekende regionale samenwerking (49 regio's) in de (afval)waterketen. De financiële ambitie een jaarlijkse besparing van € 380 miljoen op beheerkosten is in 2019 al gehaald. Echter de keerzijde van het financiële 'succes' is dat het vergroten van de professionele kwaliteit en verminderen kwetsbaarheid met name in de kleinere gemeenten niet zijn gehaald.

Tevens verwacht het VNG (zie brief aan leden 19 mei 2020) stijging kosten vanwege maatregelen gericht op klimaatadaptatie (wateroverlast hevige buien) en milieukwaliteitseisen (Europese Kaderrichtlijn Water)

Acties voor gemeenten:

- Zet de regionale samenwerking voort.
Positieve voorbeelden zijn: de Delfland tafel, AGV-overleggen, Water&Klimaat overleg (vh Winnet) in HDSR en vele goede overleggen tussen gemeenten, waterschappen e.a.
- Voeg binnen deze samenwerking de thema's Klimaatadaptatie en milieukwaliteitseisen toe.

4.7 De opgave voor de landbouw/DAW

4.7.1 De hoofdoggave voor de landbouw

De hoofdoggave voor de landbouw in Rijn-West is het terugdringen van de hoeveelheid stikstof en fosfor en van gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater en ook naar het grondwater. In hoofdstuk 4.1 is beschreven dat 47% van de stikstof en 54% van de fosfor afkomstig is uit de landbouw. Bij stikstof is bemesting de grootste bron, bij fosfor gaat het grotendeels om historische belasting, met name in het bollengebied. Het nutriëntenoverschot uit de landbouw is sinds 1990 sterk gedaald, maar ligt met name bij stikstof nog boven de norm.

Onderzoek van de WUR wijst uit dat een groot deel van de stikstof uitspoeling met enkele maatregelen verminderd kan worden. Voor fosfor zijn andere en/of aanvullende maatregelen nodig die voorkomen dat de opgehoopte voorraad fosfaat in de bovengrond kan uitspoelen naar het oppervlaktewater (WUR, 2016).

De belasting van het water met gewasbeschermingsmiddelen staat beschreven in hoofdstuk 4.2. Van de landbouwkundige bronnen is drainage veruit de belangrijkste emissieroute (PBL, NAW 2020). Rijn-West zet stevig in op de aanleg van onderwaterdrainage om bodemdaling in veenweidegebied af te remmen. De vraag is of daarbij op het netvlies staat dat daarmee emissie toeneemt van gewasbescherming naar grond- en oppervlaktewater. Beleid voor gewasbescherming is vastgelegd in de nota Gezonde groei, duurzame oogst (EZ/LNV, 2013). Dat is een uitwerking van en aanvulling op de Europese richtlijn voor duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Volgens deze nota mogen er in 2023 nagenoeg geen overschrijdingen van middelen meer voorkomen in oppervlaktewateren. Op sommige plekken in Rijn-West vinden op dit moment nog steeds overschrijdingen plaats. De glastuinbouw heeft overigens met de overheid afgesproken om emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen terug te brengen naar nul in 2027 (Glastuinbouw Waterproof).

De opgave voor de landbouw voor waterkwaliteit staat niet los van de transitie naar een duurzame (kringloop)landbouw, die is ingezet. Ook speelt de landbouw een rol bij de grote opgaven in het landelijk gebied voor bodemdaling, zoetwater, stikstof en energie. Het Adviescollege Stikstofproblematiek (Commissie Remkes) heeft aanpassingen in de landbouw benoemd als hoofdonderwerp en geeft hiervoor een richting aan. Dat is niet alleen een opgave, het biedt de landbouw ook kansen.

4.7.2 De landbouw in Rijn-West

In Rijn-West gebied spelen vier landbouwsectoren een hoofdrol. Onderstaande tabel X geeft het aantal bedrijven dat actief is in Rijn-West gebied. De tabel geeft ook het percentage bedrijven per sector in Rijn-West ten opzichte van het totaal in Nederland (bron: CBS StatLine, 2019)¹.

Landbouwsectoren in Rijn-West	Aantal bedrijven in Rijn-West	% bedrijven in Rijn-West ten opzichte van totaal NL
Melkveehouderij	10.271	40
Akkerbouw	2.409	22
Bollenteelt	676	71
Glastuinbouw	744	11
Overig (o.a. fruit- en boomteelt)	5.170	
Totaal	19.270	35

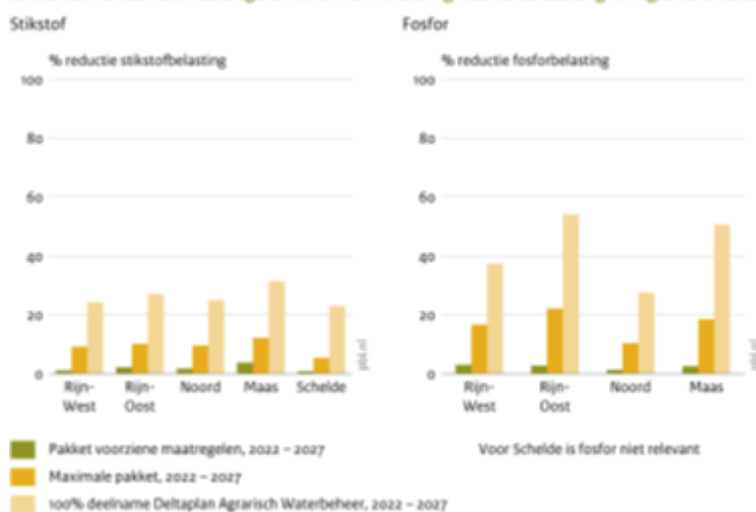
Hét kenmerkend type bedrijf voor Rijn-West is de melkveehouderij. Deze focus zit ook in het aantal DAW-projecten per landbouwsector (bron: database DAW-projecten, Kadaster 2019). In de sector melkveehouderij (zijn de meeste DAW-projecten zijn opgepakt. De akkerbouw heeft met een verdubbeling van het aantal projecten een inhaalslag gemaakt.

4.7.3 Kansen voor aanpak landbouwopgave

De landbouwsector realiseert zich dat, bovenop de *verplichte* maatregelen uit het mestbeleid², *vrijwillige inspanningen* nodig zijn om de uit- en afspoeling van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen terug te dringen. Om dit te realiseren is het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) opgezet (zie kader). Hierin is een lijst met 99 landbouwmaatregelen vastgesteld in het Bestuurlijk Overleg Open Teelten en veehouderij (BOOT)³. Zie <https://agrarischwaterbeheer.nl/document/boot-lijst-maatregelen-agrarisch-waterbeheer>. Deze vrijwillige maatregelen richten zich op vermindering van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in water.

Volgens modelberekeningen van PBL (NAW, 2020) kunnen DAW-maatregelen belangrijk bijdragen aan een betere waterkwaliteit, maar is de mate van deelname van agrariërs cruciaal voor de grootte van het effect. PBL stelt vast dat met de doorgerekende DAW-maatregelen in het *pakket voorziene maatregelen* (2022 – 2027) de nutriënt belasting van regionale wateren door landbouwbemesting landelijk gemiddeld met enkele procenten zou afnemen (groen). Met het *maximale maatregelpakket* zou de nutriëntreductie 10 procent zijn voor stikstof en 15 procent voor fosfor (oranje). Als *100% agrariërs* zouden meedoen aan de DAW-maatregelen zou de reductie voor zowel stikstof als fosfor landelijk kunnen oplopen tot meer dan 30 procent (licht oranje).

Effect van landbouwmaatregelen voor vermindering nutriëntbelasting in regionale waterlichamen, 2027

Bron: DAW, Wageningen Environmental Research, Deltares; bewerking PBL

Bovenstaande figuur X laat onder meer voor Rijn-West het effect zien van DAW-maatregelen voor vermindering van de nutriëntenbelasting bij drie maatregelpakketten in 2027: voorzien, maximaal en 100% deelname DAW.

Voor Rijn-West is de aanpak van de belasting met nutriënten al vanaf het begin een speerpunt. Daarbij hebben de partners van Rijn-West steeds ingezet op samenwerking MET de landbouw, onder meer in de Samenwerkingsovereenkomst en uitvoeringsovereenkomsten van 2013. Rijn-West ziet het belang van DAW en ondersteunt dat met de DAW-impuls Rijn-West (Uitvoeringsprogramma DAW-impuls 2018-2021). De 'Nationale analyse waterkwaliteit' van PBL (april 2020) onderstreept de Rijn-West aanpak dat opschalen van deelname van agrariërs aan DAW de juiste weg is⁴.

De belangrijkste opgave voor de komende jaren is het zoveel mogelijk vergroten van de deelname aan DAW in Rijn-West. De ambitie is om op te schalen van ca 20% deelname in 2020 naar 30% in 2024 en minstens 50% in 2027. Ook het type maatregelen dat deelnemers aan DAW uitvoeren is van belang. Vanuit oogpunt van KRW/schoon water gaat het met name om: maatregelen voor teeltwisseling, bufferstroken, verwijdering van nutriënten uit drainagewater, het optimaliseren van de werking van mest, het gebruik van minder uitspoelingsgevoelige meststoffen, ruggenteelt, rust- en vanggewassen, drainagesystemen en extensiveren/uitmijnen. (plus maatregelen gewasbeschermingsmiddelen).

Daarnaast is het rijksbeleid een onmisbaar onderdeel van de aanpak, met name het mestbeleid (7e Stikstof Actieprogramma) en het Nationaal Strategisch Plan in het kader van het EU-landbouwbeleid.

Contouren Deltaplan Agrarisch Waterbeheer | DAW

DAW is een initiatief van de agrarische koepel LTO, in samenwerking met waterschappen en het Rijk. Het doel is in agrarische gebieden bijdragen te leveren aan de wateropgaven en een economisch volhoudbare en duurzame landbouw te realiseren. Centraal staan maatregelen om de waterkwaliteit, waterkwantiteit en bodemkwaliteit te verbeteren. Van de aandachtsgebieden in DAW volgens fig X (bron: DAW en Nationale Analyse Waterkwaliteit) zijn voor Rijn-West het meest relevant: mest (stikstof, fosfor), gewasbescherming, bodemdaling, verzilting (brakke kwel) en bodemkwaliteit.

In het DAW gaat het om vrijwillige, bovenwettelijke maatregelen die deels gesubsidieerd worden, onder meer via POP3 (Europese GLB-gelden). Voor agrarisch waterbeheer bestaat een BOOT-lijst met 99 maatregelen⁵:

- Maatregelen die fysieke, hard zijn zoals onderwaterdrainage om bodemdaling te remmen;
- Maatregelen gericht op monitoring en onderzoek zoals bv. door het VIC uitgevoerd;
- Maatregelen gericht op kennisoverdracht zoals in Polderkennis op Peil, coaching (bv. coaches bodem en water Landbouwportaal Noord-Holland) en bedrijfsmanagement.

In 2018 liepen er landelijk ruim 350 en binnen Rijn-West circa 130 projecten binnen het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Begin 2020 is het aantal DAW-projecten landelijk opgelopen naar 425 en op Rijn-West niveau naar ruim 180. DAW-projecten kunnen meerdere doelen (aandachtsgebieden) dienen: vermindering nutriënten, reductie gewasbeschermingsmiddelen, klimaatadaptatie, zoetwatervoorziening, etc.

4.7.4 Wat zijn ontwikkelingen in relatie tot de opgaven?

Voor de DAW-impuls Rijn-West is het van belang tijdig te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen stippen we hieronder kort aan (Bron: begeleidingsgroep DAW-impuls RW).

Naast de opgaven voor waterkwaliteit zijn er ook opgaven op andere terreinen die samenhangen met schoon en gezond water:

Ontwikkelingen in het fysieke domein:

1. Bodemdaling in het westelijk veenweidegebied in relatie tot klimaatopgaven.
 2. Zoetwatervoorziening in West-Nederland die bij droogte te maken heeft met verzilting.
 3. Stikstof aanpak. Het Programma Aanpak Stikstof (PAS) om de natuur te beschermen tegen te veel stikstofneerslag is in 2019 door de RvS ongeldig verklaard. Er liggen wellicht kansen om de natuur te verbeteren, de landbouw te extensiveren en de KRW-opgaven te behalen.
 4. Natuurbeleid. Doelen zijn de natuur versterken en de biodiversiteit behouden. Vergroten van biodiversiteit staat (inter)nationaal hoog op de agenda. Groenblauwe diensten zijn kansrijk om landschap, biodiversiteit, natuur en waterkwaliteit te verbeteren (Natura2000; NatuurNetwerkNederland⁶, voorheen EHS). Synergie zoeken is daarbij de uitdaging, bv. via het Deltaplan Biodiversiteitsherstel⁷.
 5. Energietransitie die nieuwe verdienmogelijkheden biedt voor grondeigenaren/boeren.
- Voor deze opgaven/ontwikkelingen zijn slimme combinaties met het thema landbouw mogelijk.

Ontwikkelingen in het landbouwbeleid:

1. Transitie landbouw. Het ministerie van LNV zet in op kringlooplandbouw in haar visie 'Waardevol en Verbonden' (sept 2018). Daar kan de landbouw in stappen naar toe groeien. Uitwerking vindt plaats via het realisatieplan Visie LNV 'Op weg met nieuw perspectief' (juni 2019). In de praktijk vertaalt zich dat in integrale, 'op maat' gebiedsprocessen waarbij de nieuwe aanpak stikstof kansen biedt.
2. Europese financiering neemt af; regionaal laagdrempelig loket. Het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid GLB gaat een nieuwe periode in (2021-2027). Het landbouwbudget dat uit Europa naar Nederland komt wordt waarschijnlijk 10% minder. Implementatie van het nieuwe GLB vindt plaats via het Nationaal Strategisch Plan (NSP). Diverse regio's waaronder Rijn-West zien deze ontwikkeling als kans om een laagdrempelig, regionaal loket voor stimuleringsgelden te ontwikkelen. Inzet Rijn-West is om via het loket *verder verduurzaming van de landbouw* te stimuleren om in aanmerking te kunnen komen voor deze gelden. Daarmee kan Rijn-West beter sturen op *regionale verduurzaming* van de landbouw.
3. Agrarische collectieven. Het DAW-supportteam gaat vanaf 2020 meer samenwerken met de agrarische collectieven in Nederland. Agrarische collectieven zijn ook voor Rijn-West een belangrijke partner om een middenmoot boeren te bereiken rond de thema's waterkwaliteitsverbetering en biodiversiteitsherstel. En om onderhoud/beheer van natuur en landschap in praktijk te brengen.

4.7.5 Welke handelingsperspectieven zijn er voor Rijn-West?

Dit hoofdstuk beschrijft de strategie van Rijn-West voor het thema landbouw. Wat willen we bereiken, met wie, waar en hoe? En wat vragen we van andere partijen?

Opschalen centraal

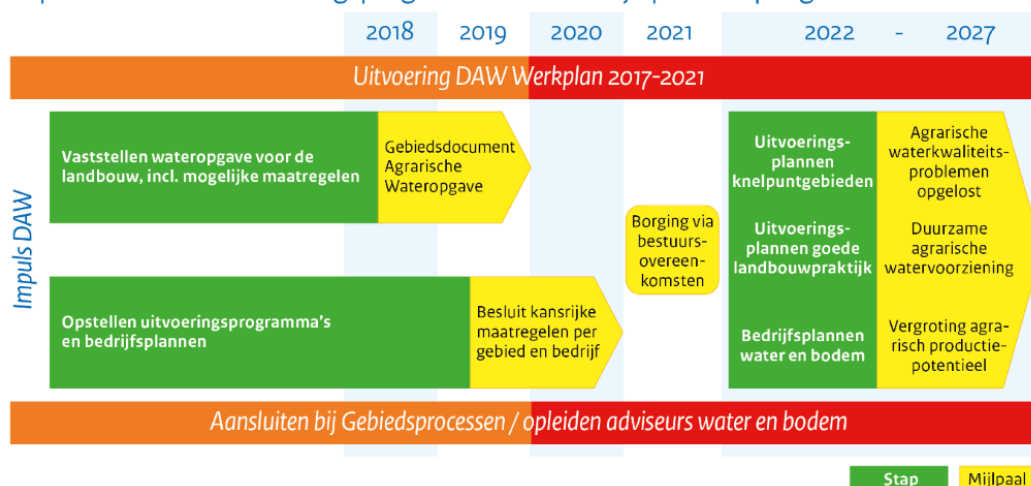
De kern van de DAW-impuls Rijn-West is OPSCHALEN van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. DAW wil *een beweging* in gang zetten van koplopers naar peloton agrariërs. Volgens het DAW bestaat de kopgroep momenteel uit 0 tot 40% boeren. Om naar het peloton te groeien is meer onderbouwing nodig van het *waarom*, facilitering van het *hoe* en *wat*, inclusief het organiseren van voldoende financiering voor agrariërs (laagdrempelig DAW-platform of landbouwportaal). De ambitie van Rijn-West is om op te schalen van ca 20% deelname in 2020 naar 30% in 2024 en 50% in 2027. De ambitie van DAW is:

- in 2021 is 80 % van de resterende waterkwaliteitsproblemen op een motiverende en stimulerende wijze opgelost en in 2027 100%;
- in 2021 is de agrarische watervoorziening duurzaam door spaarzaam om te gaan met water op bedrijfsniveau, water conservering op gebiedsniveau en een slimmere verdeling en buffering op rijksniveau, die aansluit bij de deltabeslissing die in 2014 is genomen;
- door middel van gebiedsprocessen, nieuwe ruimtelijke instrumenten en innovatieve technieken wordt het agrarisch productiepotentieel op regionaal niveau met 2% per jaar vergroot.

Rijn-West wil deze beweging mee helpen aanjagen, samen met het DAW-supportteam! Rijn-West hanteert het motto: 'niet ageren maar acteren' (de Malieveld demonstraties in 2019-2020 leidden alleen tot polarisatie).

Een belangrijk initiatief om meer boeren te enthousiasmeren voor DAW is de *landelijke DAW-impuls* van LTO, samen met de waterschappen. LTO is de verantwoordelijke partij om hierbij afspraken te maken met de waterschappen. In de Gebiedsdocumenten Agrarische Wateropgave (GAW's) geeft LTO per waterschapgebied aan waar de grootste gebiedsopgaven liggen. Eind 2020 maakt LTO daarover afspraken met de waterschappen. Mogelijk volgen ook bestuurlijke afspraken. De landelijke DAW-impuls wil werken met een *integrale* gebiedsaanpak. Andere opgaven in een gebied zoals bodemdaling, zoetwatervoorziening, stikstof, klimaat, biodiversiteit, verzilting energietransitie en verstedelijking bieden kansen om te verbinden met de wateropgaven. Het verschilt per gebied welke ontwikkelingen relevant zijn: een 'op maat' keuze van de gebiedspartners.

Impuls DAW: naar uitvoeringsprogramma's en bedrijfsplannen per gebied

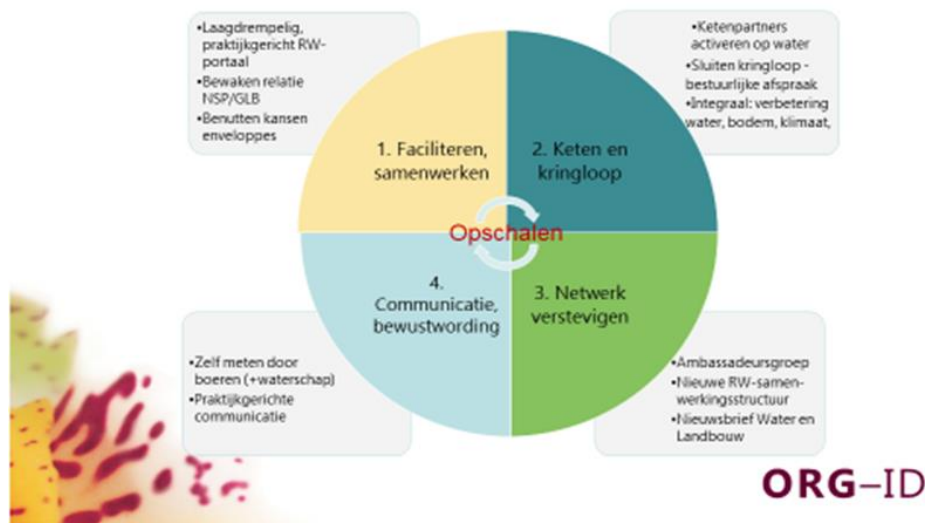

Om meer agrariërs mee te krijgen blijven *succesvolle DAW-projecten* belangrijk. De kaart hieronder toont het effect/impact van de DAW-projecten die momenteel lopen in Rijn-West.

Aanpak Rijn-West

De aanpak van Rijn-West gericht op *opschalen* van deelname aan DAW is in de figuur hieronder weergegeven. In de grijze rechthoeken de acties (het 'wat') waarmee we de vier pijlers (het 'hoe') realiseren.

Beweging stimuleren

Rijn-West partners kiezen in de visie DAW-impuls Rijn-West voor inzet op vier pijlers:

1. Faciliteren en samenwerken. Faciliteren richt zich op realisatie van een laagdrempelig en toegankelijk loket voor financiering van landbouwmaatregelen: het DAW-platform Rijn-West. Het platform is ook een middel om de onderlinge samenwerking binnen Rijn-West te verstevigen. Rijn-West start in 2020 een verkenning naar de haalbaarheid van zo'n platform of loket. Na een positief RBO-besluit werkt Rijn-West in 2020 en 2021 aan het realiseren ervan. Bewaken van de relatie met Nationaal Strategisch Plan/GLB (landelijke pilot NSP) is van belang.
2. Keten- en kringlooplandbouw. Voortbouwend op het WUR-onderzoek 'Drijfveren ketenpartijen in melkveehouderij' (2020) zet Rijn-West in op het uitbouwen van de rol van ketenpartners bij water. Op basis van een dialoog met ketenpartijen komen we tot een gezamenlijk actieplan waarin een volhoudbare, vitale landbouw centraal staat (stapelen verdienmogelijkheden, sluiten kringlopen). In Rijn-West 'handen en voeten' geven aan principes van kringlooplandbouw door in gebieden pilots te starten (voorbeeld: 7^e pilot in IBP Vitaal Platteland, locatie Waardasackerpolder).
3. Netwerk verstevigen van partijen die binnen en buiten Rijn-West werken aan DAW. Een bestuurlijke ambassadeursgroep organiseren die daar waar nodig voor versnelling zorgt. Regelmatig workshops organiseren die Rijn-West partijen en landbouwpartijen bij elkaar brengt rond een thema. *Actie: vaker met landbouw beleidsmedewerkers van waterschappen en provincies, DAW-mensen en mensen van ketenpartijen van LTO bij elkaar komen rond een thema*
4. Communicatie en bewustwording over DAW intensiveren. Meer communiceren over successen DAW-projecten, bewustwording over DAW, gebiedsaanpak van landelijke DAW-impuls. De maandelijkse nieuwsbrief rond Water en Landbouw/DAW realiseren.

4.7.6 Handelingsperspectieven concreet

Rijn-West richt zich in de komende periode op:

1. Onverminderd voortzetten van de samenwerking met het DAW-team van LTO. DAW en Rijn-West leggen daarbij de focus op opschalen van agrariërs aan het DAW, om deze een impuls te geven.
2. Bij opschalen van DAW inzetten op de agrarische middengroep door het 'waarom' (de WHY) van deelname aan DAW effectief te communiceren. De in 2022 te starten gebiedsprocessen van de landelijke DAW-impuls van LTO (zie SAN, pxx) zijn hierbij een kans. Rijn-West organiseert betrokkenheid van provincies en waterschappen bij de landelijke DAW-impuls en een coördinerende rol van het RBO.

3. Rijn-West zorgt voor een goede afstemming tussen enerzijds landbouwmedewerkers en KRW-coördinatoren van waterschappen en anderzijds de landelijke trajecten aan de versnellingsstafel Landbouw, de Delta-aanpak Waterkwaliteit, het DAW-Kernteam van IenW en de derde generatie stroomgebiedsbeheerplannen.
4. Laagdrempelig portaal opzetten voor financiering van agrarische maatregelen (DAW-portaal of loket). Creëer hierin mogelijkheden voor het stapelen van beloningen.
5. Zet in op innovatieve samenwerkingspilot(s) van gemeenten, waterschappen en landbouw om stikstof en fosfor in water samen terug te brengen.
6. Opzetten van een programma vergelijkbaar met 'Schoon Water voor Brabant' waarin gemeenten, provincies, waterschappen, drinkwaterbedrijven, RWS en landbouw werken aan maatregelen om emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar water brongericht te verminderen.
7. Inzetten op een afspraak met melkveehouderij om op regionaal niveau de P- en N-kringlopen zo mogelijk te sluiten, samen met akkerbouw (volgens kringlooplandbouw).
8. In sommige teelten is nog steeds sprake van bewuste lozingen, soms ook vanwege het ontbreken van aansluiting op het riool. Handelingsperspectief: samen met gemeentes zorgen voor een rioolstelsel. En via handhaving erop toezien dat telers zich aan de regels houden.
9. Waar nodig samenwerking opzoeken in handhaving: leren van goede voorbeelden, gezamenlijke handhavingstrategie afstemmen (bv. gezamenlijke actie 'Bezem door de middelencast').
10. Een goed onderhouden polder kan nutriënten vasthouden (fosfor) of omzetten (denitrificatie). Handelingsperspectief: polderwater benutten om nutriënten af te vangen.
11. Nieuwe manieren van opschalen van de deelname van agrariërs aan DAW (middenmoot) via nieuwe verdienmogelijkheden. Advies uit de WUR-rapportage 'Drijfveren ketenpartijen' (melkveehouderij) is om in de landbouwketen stapelen van financiële prikkels vorm te geven en ketenpartijen te bewegen eigenaarschap te tonen (overheden, erfbetreders, zuivelaars, veevoer leveranciers, ...). Rijn-West vraagt ketenpartijen hun aandeel in de verantwoordelijkheid in de keten te nemen. Hiervoor organiseert Rijn-West dialoogbijeenkomsten en brengt Rijn-West haar waterkwaliteitskennis in bij het realiseren van mogelijke indicatoren waterkwaliteit. Prioriteit in Rijn-West ligt bij melkveehouderij.
12. In 2022 uitvoeren van een nulmeting, gevolgd door een tussenevaluatie/ monitoringsmoment medio 2024. Doel is nagaan of deelname aan DAW naar verwachting verloopt of dat er bijgestuurd moet worden (volgen van deelname en uitvoering maatregelen DAW is gewenst, mede vanwege invloed op halen KRW-doelen (nog nagaan of DAW zelf zo'n sturingsmoment/mechanisme heeft voorzien) Vraag: is dit voldoende als sturingsinstrument voor het realiseren van KRW-doelstellingen via DAW?

Wat doen waterbeheerders van Rijn-West zelf?

1. Binnen eigen mogelijkheden stimuleren van een duurzamere landbouw die de kringlopen zoveel mogelijk sluit. Voor Rijn-West is richten op sluiten stikstofkringloop met melkveehouderij/ akkerbouw het meest effectief. Dat willen we vooral doen op melkveehouderij bedrijven met akkerbouwbedrijven in de nabijheid (check).
2. Voortzetten van de samenwerking met het DAW-team en collectieven. Strategie is om met de landbouw als bondgenoot samen te werken. Samen met de landbouw bereiken we een beter resultaat in termen van waterkwaliteit, zoetwatervoorziening en duurzame bedrijfsvoering. We vragen collectieven om samen met waterbeheerders intensiever in te zetten op maatregelen die waterkwaliteit en biodiversiteit vergroten. De problematiek met exoten daarin meenemend.
3. Uitvoeren afspraken uit de Gebiedsdocumenten Agrarische Wateropgave.

Wat doet landbouw zelf (landelijke DAW Impuls, agrarische collectieven)?

Ook het landelijke DAW is gericht op opschalen van deelname. Het kent veel DAW-projecten en gebiedsprocessen waarin DAW samen met waterschappen en boeren werkt aan waterbeheer en vergroten van het bewustzijn. De landelijke DAW-impuls is een integrale gebiedsgerichte aanpak per waterschap, waarin LTO en waterschap de agrarische opgaven en maatregelen vastleggen in Gebiedsdocumenten Agrarische Wateropgave (=GAW). Een belangrijke prikkel is het stapelen van beloningen op basis van gebiedsgerichte doelen, die zowel waterkwaliteit, natuurinclusieve landbouw, biodiversiteit als andere thema's kunnen omvatten. De LTO staat voor de opgave die abstracte thematiek te vertalen naar concrete toekomstperspectieven en gebiedsdoelen en boeren in de uitvoeringsprocessen te faciliteren¹⁰.

Rijn-West zorgt voor een goede afstemming tussen enerzijds landbouwmedewerkers en KRW-coördinatoren van waterschappen en anderzijds de landelijke trajecten aan de versnellingsstafel

Landbouw, de Delta-aanpak Waterkwaliteit, het DAW-Kernteam van lenW en de derde generatie stroomgebiedsbeheerplannen.

Verder trekken LTO en agrarische collectieven vanaf 2020 samen op in het landelijke DAW-proces en bij integrale gebiedsprocessen, mede gericht op vergroten van de deelname van agrariërs aan DAW, kringlooplandbouw.

Wat vraagt Rijn-West van andere partijen?

In het landelijk gebied komen veel grote opgaven samen. Die opgaven vragen om forse en structurele veranderingen en integrale afwegingen in een gebied. Denk aan de opgaven rond energietransitie, landbouwtransitie, klimaatverandering, stikstof, etc. Geen enkele partij kan deze opgaven afzonderlijk realiseren. Het vraagt samenwerking tussen overheden, landbouw (ketenpartijen) en maatschappelijke partijen (burgers, natuurorganisaties, etc). Door opgaven, maatregelen en financiering te combineren werken partijen stapsgewijs aan slimme afwegingen, op basis van een gebiedsambitie. Rijn-West ziet wateropgaven daarbij als onderdeel van een groter geheel.

- Provincies (en gemeenten). Rijn-West vraagt van provincies en gemeenten om met:
 - DAW en andere partners samen te werken aan wateropgaven in integraal gebiedsprocessen
 - Rijk en DAW om een laagdrempelig, regionaal DAW-platform Rijn-West (loket, portaal) voor landbouwmaatregelen per regio te realiseren.
- Rijk. Rijn-West vraagt het Rijk, in bijzonder het Ministerie van LNV, om te komen tot een mest- en landbouwbeleid dat emissies van met name stikstof naar grond- en oppervlaktewater sterk terugdringt (kringlooplandbouw). Dit kan in lijn met de adviezen van het Adviescollege Stikstofproblematiek. In dat verband vraagt Rijn-West ook lenW/LVN-Regiebureau POP met klem om in de GLB-gelden meer te sturen op verduurzaming van de landbouw (natuur inclusieve en kringlooplandbouw). Daarmee stimuleert Rijn-West de beweging naar een toekomstbestendige landbouw.
- Ketenpartijen. Rijn-West vraagt van ketenpartijen zoals erfbetreders, financiers, voerleveranciers, zuivelaars, overheden, enz. om initiatief te nemen in een gezamenlijke dialoog over (stapelen van) verdienmogelijkheden ^{11 12}.

4.8 KRW, waterkwaliteit en RWZI's

De noodzaak en waarde van een Stroomgebiedsaanpak

Samenvatting

Vanuit de KRW en waterkwaliteitsproblematiek heeft het RBO Rijn-West een opgave rond RWZI's. Voorgesteld wordt om vanuit de stroomgebiedsvisie een pragmatische lijn te kiezen die met een horizon van 2050 de medicijnresten maar ook opkomende stoffen, nutriënten, Zink en Ammonium aanpakt. Praktisch in te vullen door elk komend verbouwing of renovatiemoment aan te vatten om (waar zinnig) een integrale waterkwaliteitsverbeteringen te realiseren tegen acceptabele kosten.

4.8.1 Inleiding

In de Rijn en de gekoppelde watersystemen van Rijn-West vinden we een scala aan nutriënten en microverontreinigingen die de waterkwaliteit negatief beïnvloeden. Over de effecten hiervan op mensen en ecologie zijn toenemende zorgen. Medicijnresten, PFAS, Stikstof, Fosfaat, industriële lozingen en microplastics halen regelmatig de voorpagina's van de krant.

Om effectief de waterkwaliteit te verbeteren werkt de Kader Richtlijn Water vanuit de stroomgebiedsgedachte. De Rijn begint immers niet bij Lobith of het beheersgebied van het Waterschap Rijnland. Hij start in Zwitserland en eindigt bij Hoek van Holland. Het Nederlandse KRW Rijn-West is het allerlaatste deelstroomgebied voordat het water de Noordzee invloeit. We profiteren van de KRW-inspanningen stroomopwaarts, maar hebben natuurlijk ook last van de verontreinigingslast die bovenstrooms op ons afgewenteld wordt.

Uit rapporten van bijvoorbeeld Riwa (2020) blijkt dat de verbetering van de waterkwaliteit uit de jaren tachtig en negentig de laatste decennia stagneert. De klassieke verontreinigingen zoals PAK's zijn redelijk onder controle, maar de emissies van (opkomende) stoffen vanuit industriële en afvalwaterinstallaties nemen niet af. Veel van deze verontreinigingen stromen vanuit bij Lobith ons land in, maar ook in ons eigen land zijn er lozingen bekend, de zogenaamde "hotspots", die een significante impact hebben op de lokale waterkwaliteit. Extra aandacht is dus nodig.

Voor humane medicijnresten geldt dat de lozing van afvalwater via de RWZI's een belangrijke bijdrage levert aan de belasting van het watersysteem. Ook voor opkomende stoffen, nutriënten, Zink en Ammonium is dit een belangrijk emissiespoor. Dit gegeven biedt kansen voor een effectieve aanpak en waterkwaliteitsverbetering, waarbij de integrale stroomgebiedsaanpak van de KRW goed past. Het verbod op afwenteling is hier een belangrijk aanknopingspunt. Afwentelen mag niet. Niet vanuit Duitsland naar Nederland, niet van de regio naar het Rijk (Hoofdwatersysteem / Noordzee) en niet vanuit Rijk of Rijn-Oost naar Rijn-West via Oude-Rijn, Hollandse IJssel of ARK. Wat de één loost is immers het inlaatwater van de benedenstroomse KRW-partner.

Vanuit dit uitgangspunt wordt in Duitsland en Zwitserland gewerkt aan de "Vierte Reinigungsstufe für Kläranlagen". Hiermee wordt bereikt dat stroomafwaarts in het Rijnstroomgebied de waterkwaliteit verbetert.

In deze paragraaf wordt de waterkwaliteitsopgave voor de RWZI nader toegelicht, worden de ontwikkelingen rond RWZI's toegelicht en worden een aantal handelingsperspectieven geschetst.

4.8.2 Waterkwaliteitsopgave gelinkt aan RWZI's

Medicijnresten, opkomende stoffen, en nutriënten geven in toenemende mate problemen voor de drinkwatervoorziening en de ecologie in West-Nederland. Deze stoffen zijn deels gerelateerd aan lozingen vanuit de afvalwaterketen.

Effecten drinkwater

Het drinkwater van de 10 miljoen inwoners van West-Nederland is grotendeels afkomstig uit de grote rivieren. Direct via spaarbekkens (Evides) of indirect via duin-infiltratie van Rijn/Maaswater (Waternet/PWN/ Evides/Dunea) en oeverfiltratie langs de Lek (Oasen).

Veel (internationale) RWZI's lozen op de grote rivieren. Van het Rijnwater is grofweg 5% effluent, bij de Maas kan dat in droge periodes oplopen tot 50%. In dit water vinden we regelmatig nieuwe stoffen die tot innamestops leiden. Naast problemen voor de bedrijfsvoering nemen de kosten van de drinkwaterbereiding toe. Innamepunten moeten worden verplaatst en zuiveringen uitgebreid met extra stappen als UV / H₂O₂ / actieve kool of membranen. RIWA toonde in 2020 aan dat de zuiveringsinspanning voor het drinkwater ondanks de KRW de laatste 30 jaar niet is verminderd. Acties op stroomgebiedsniveau zijn nodig. Voorjaar 2020 is bijvoorbeeld in de Rijnministerconferentie afgesproken om de verontreinigen in de Rijn voor 2030 met 30% terug te dringen.

Effecten ecologie

Ook de ecologie wordt verstoord door medicijnresten. Medicijnen zijn immers ontworpen vanwege hun biologische werking. Deze vervuiling leidt voor de waterfauna tot verstoring van communicatie, hormoonhuishouding, gedrag en sekse. Voor de flora geldt dat de hoge gehalten aan nutriënten leidt tot algen, kroos en blauwalg. Het water in West-Nederland is extra gevoelig voor deze eutrofiering vanwege de beperkte doorstroming. In Rijnland is naar schatting 25-50% van de nutriënten afkomstig uit een RWZI. Met name in de zomer is dit een belangrijke bron. Dit geldt natuurlijk breder. Alle RWZI gekoppelde waterkwaliteitsproblemen nemen toe in tijden van droogte, waar het aandeel effluent in de wateraanvoer soms de enige bron van zoet water is.

Overstorten

Overstorten zijn voor de KRW minder relevant omdat dit lokaal speelt en een kleine vracht betreft. Lokaal kunnen overstorten wel voor waterkwaliteitsproblemen zorgen.

4.8.3 Ontwikkelingen rond RWZI's en de waterkwaliteitsopgave

De wereld staat niet stil. Gedreven door de stank en dode vissen stopten we in de jaren vijftig tot zeventig met het ongezuiverd lozen van afvalwater. Inmiddels staan er in Rijn-west 147 Rioolwaterzuiveringen (RWZI 's) die afvalwater van ruim 10 miljoen mensen zuiveren.

Er is een voortdurende druk om de effluentkwaliteit en de kosteneffectiviteit van het zuiveringsproces verder te verbeteren. Daarnaast is aandacht nodig voor duurzaamheid, energiegebruik en terugwinning van grondstoffen. Deze opgaven worden in de bedrijfsvoering op elkaar afgestemd, omdat ze elkaar soms hinderen. Een laag energieverbruik kan namelijk leiden tot een verlaging van het zuiveringsrendement, wat niet de bedoeling is.

Technologische ontwikkelingen

De installaties uit de jaren 60 en 70 zijn inmiddels vervangen voor modernere installaties, met een betere effluent-kwaliteit. Kleine minder effectieve zuiveringen worden samengevoegd tot grote moderne installaties. Er verschijnen nieuwe zuiveringstechnieken, zoals Nereda. Effluent wordt verder gezuiverd en gebruikt in de glastuinbouw. En er verschijnen full-scale installaties die ook medicijnresten en andere stoffen verwijderen. Deze modernisering en procesoptimalisatie zet de komende jaren door. De zuiveringsrendementen nemen daardoor jaar na jaar toe. Met als stip op de horizon installaties die niet langer afval verwerken, maar grondstoffen winnen.

Europese ontwikkelingen

De lozingen door afvalwaterzuiveringen worden gestuurd door de Europese Richtlijn Stedelijk Afvalwater. Deze wordt de komende jaren herzien. In de versnellingsstafel stoffen is afgesproken dat de Unie van Waterschappen een visie op de toekomstige waterzuivering zal opstellen, die in 2023 gereed zal zijn.

Kosten en financiering

De bouw en de bedrijfsvoering van een afvalwaterinstallatie is kostbaar. De totale investering in het zuiveringspark in Rijn-west bedraagt enkele miljarden. Bouw van een moderne RWZI kost vaak tientallen miljoenen. Reden dat ze zorgvuldig worden ontworpen met het doel minimaal 30 jaar te kunnen draaien. Omdat schaalvergroting vaak kosten efficiënt is, worden veel kleinere installaties gesloten en grote moderne centrale gebouwd. Bij herbouw worden idealiter gelijk extra zuiveringsstappen, energierugwinning en grondstof-terugwininstallaties meegenomen. Voor aanvullende zuiveringen is het goed bij deze natuurlijke investeringscyclus van ca 30 jaar aan te sluiten.

4.8.4 Wat zijn de handelingsperspectieven?

Rond waterkwaliteit en RWZI's gebeurt al veel bijvoorbeeld in de landelijke Ketenaanpak medicijnresten, de verbeterde vergunningverlening voor (indirecte) lozingen en verdere innovaties en modernisering in de afvalwaterketen.

KRW-opgave

Hoewel lozingsvergunningen voor de RWZI op basis van landelijke voorschriften worden afgeleid, is in een aantal waterlichamen een verdere reductie van lozingen vanuit de RWZI nodig om de KRW-doelen te halen. Daar waar dit speelt, zijn deze maatregelen in de KRW-plannen opgenomen. Deze maatregelen betreffen nutriënten.

Ketenaanpak Medicijnresten

In deze ketenaanpak hebben alle partners in de medicijnketen vanaf medicijnontwikkeling tot de zuivering van afvalwater zich geëngageerd aan de aanpak van medicijnresten in oppervlakte- en drinkwater. In deze ketenaanpak worden bijvoorbeeld afspraken gemaakt over inzamelen van medicijnen en wordt er gewerkt aan bewustwording bij huisartsen en apothekers (FTO-aanpak). Voor de RWZI's zijn landelijke middelen beschikbaar gericht op brede verwijdering van microverontreinigingen (inclusief medicijnresten) op plekken die ertoe doen (hotspots). Vrijwel elke waterbeheerder is inmiddels wel bezig met een pilot en er is een Community of Practice om kennis en innovaties te delen. Participatie is echter nog vrijblijvend.

Aanpak (indirecte lozingen)

RWZI verwerken ook het afvalwater dat door de industrie op het rioolstelsel wordt geloosd. Dit zijn de zgn. Indirecte lozingen. Toezicht en handhaving op deze lozingen is een punt van aandacht. De problemen met Pyrazol in 2015 in het Maaswater werden door indirecte lozingen veroorzaakt.

Aanvullende aanpak nutriënten en integraal denken

Met de herziening van de Europese Richtlijn Stedelijk afvalwater kan het nodig zijn de lozingseisen voor onder meer nutriënten in de toekomst kritisch te herzien. Deze opgave kan meegenomen worden in de modernisering en centralisering van de rwzi voor bijvoorbeeld medicijnresten.

4.8.5 Voorstel concretiseren handelingsperspectieven

1. Combineer visie met financieel pragmatisch: zet een stip op 2050 waarbij we er bijvoorbeeld naar toe werken dat RWZI's geen bron meer mogen zijn van waterkwaliteits-problemen. Sluit daarbij aan op de visie die de UvW ontwikkelt.
2. Pak het moment: Grijp bij elke renovatie/nieuwbouw de kans om een significante verbetering te maken. Denk hierbij vanuit de KRW-gedachte ook aan de achterliggende waterbeheerders (en spreek voorliggende waterbeheerders aan op hun kansen). Maak hierbij gebruik van de fondsen en leerpunten uit de pilots van de ketenaanpak medicijnresten.
3. Prioriteer en accepteer: zuivering (verwijdering nutriënten en microverontreinigingen) gaan voor energiereductie en hergebruik. Extra kosten zijn acceptabel binnen aanvaardbare marges.

- Denk integraal: als een RWZI wordt gesaneerd pak het moment om meerdere probleemstoffen aan te pakken (nutriënten, opkomende stoffen, medicijnresten, zink, ammonium, plastics). Veel technieken pakken combinaties van stoffen. Voorkom bij stroomafwaarts drinkwaterinnamepunt toename Bromaat door keuze technologie.
- Zie ook droogte en klimaat: Aanvullend zuivering biedt kansen voor gebruik effluent als industrie- en landbouwwater. Daardoor daalt het gebruik van drinkwater (verdringing) en kan het water uit de beste bronnen voor drinkwater gebruikt worden.

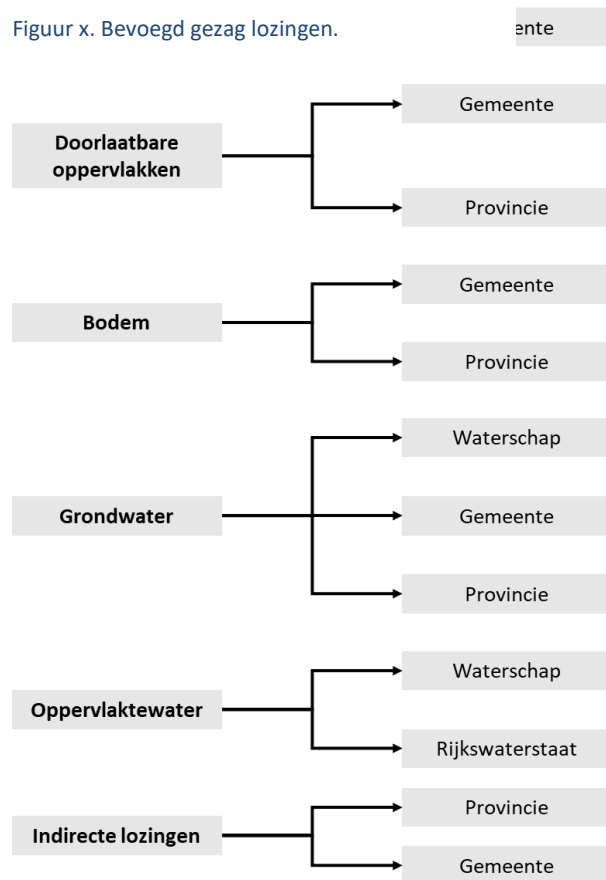
4.9 Organisatie en uitvoering van vergunningverlening op het gebied van waterkwaliteit

Scope bepaling op louter vergunningverlening, niet op agrarische lozingen (mest [nutriënten] en gewasbeschermingsmiddelen). Bij het uitvoeren van toezicht controleert het bevoegd gezag een bedrijf of burger op het naleven van de voor hen geldende regels. Het uitvoeren van toezicht omvat een breed scala aan activiteiten en diverse (preventieve) instrumenten. Als bij controles in het kader van toezichthouden blijkt dat dat handelingen plaatsvinden in strijd met wet- of regelgeving, dan kunnen handhavingsmiddelen worden toegepast.

Vanuit de Waterwet en de Wabo hebben RWS, waterschappen, provincies en gemeenten een gezamenlijke verantwoordelijkheid op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving van waterlozingen. Wie het bevoegde gezag is, hangt af van de lozingsroute en hoe het in de wet is geregeld. Het gaat te ver om in voorliggende nota hier uitgebreid bij stil te staan. Het onlangs verschenen verkennende onderzoek 'De organisatie en uitvoering van Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van waterkwaliteit (Berenschot & Arcadis, mei 2020) schets te precieze situatie.

Van belang is goed de lozingsroute van stoffen in ogenschouw te hebben. In de regel kan via vier routes worden geloosd: op of in het oppervlaktewater, via het riool, in of op de bodem en via de lucht (natte of droge depositie).

Figuur x. Bevoegd gezag lozingen.

4.9.1 Wat is de opgave in het kader van vergunningverlening?

Gebaseerd op het verkennende onderzoek 'De organisatie en uitvoering van Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van waterkwaliteit (Berenschot & Arcadis, mei 2020) en onze eigen ervaringen en beelden bij de uitvoeringspraktijk van vergunningverlening voor het behalen van de gestelde waterkwaliteitsdoelen, zijn er aanknopingspunten voor verbetering. In dit kader noemen we dat de 'opgave'. In de paragraaf 'handelingsperspectief' gaan we in op wat we binnen Rijn-West gezamenlijk kunnen doen om de vergunningverlening te verbeteren.

De uitvoeringspraktijk

Directe lozingen door industrie

Tijdens dit onderzoek is gebleken dat er in de praktijk een aantal verbeterpunten gewenst zijn aangaande vergunningverlening voor directe lozingen. Verbeterpunten werden met name aangedragen i.r.t. RWS als het gaat om bemensing en kennisoverdracht, een beter beeld krijgen van de omvang van kleinere impact lozingen en het cumulatieve effect van lozingen op waterkwaliteit, verbetering van de koppeling tussen beleid en uitvoering en meer aandacht hebben voor periodieke analyse en actualisatie lozingsvergunningen en opkomende stoffen / (potentieel-)Zeer zorgwekkende stoffen (ZZS).

Uit de interviews met waterschappen blijkt dat zij in de praktijk overwegend minder knelpunten ervaren qua kennisniveau en beschikbare capaciteit dan RWS.

Als gevolg van beperkte capaciteit bij RWS blijkt er minder aandacht te zijn voor kleinere en minder impact hebbende lozingen die vallen onder algemene regels of een meldingsplicht. Dit geldt overigens ook voor indirecte lozingen. Dit versterkt de constatering dat inzicht in cumulatieve effecten van lozingen in de praktijk ontbreekt. Zowel enkele waterschappen als andere organisaties geven aan dat hierdoor sturingsinformatie ontbreekt over effectiviteit van de rol van VTH in de waterkwaliteit en de mate van doelbereik in het waterkwaliteitsbeleid, zeker in relatie tot opkomende en zeer zorgwekkende stoffen.

Koppeling beleid en uitvoering: het sluiten van de beleidscyclus 'big-8'

De koppeling tussen beleid en uitvoering is volgens de geïnterviewden een verbeterpunt. Zowel interne als externe afstemming van VTH-inzet op beleidsprioriteiten en monitoring van waterkwaliteitsontwikkelingen vindt in de huidige praktijk bij zowel de Rijksoverheid als de waterschappen weinig, of in ieder geval niet structureel plaats, zo blijkt uit de interviews. Samenwerking op beleidsniveau tussen verschillende bestuursorganen/bevoegde gezagen behoeft verdere intensivering, geven enkele betrokken van zowel waterschappen als gemeenten en provincies aan.

Sturing

De sturing van VTH-taken is in de praktijk vooral budget gestuurd en niet altijd expliciet gekoppeld aan waterkwaliteitsdoelen of -opgaven. Uit de interviews blijken hierin wel grote verschillen te bestaan tussen waterschappen. Er is niet onderzocht waardoor deze verschillen worden veroorzaakt.

Periodieke analyse en actualisatie lozingsvergunningen

Uit de interviews blijkt verder dat het proces van periodieke analyse en (waar nodig) actualisatie van lozingsvergunningen bij zowel RWS als bij de meeste waterschappen beter kan. Binnen RWS wordt vanaf 2020 het traject 'Bezien Vergunningen' verder uitgerold en worden vergunningen waar nodig geactualiseerd.

Opkomende stoffen en (potentieel-)Zeer zorgwekkende stoffen (ZZS)

Ten aanzien van opkomende stoffen en (potentieel-)Zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) wordt door diverse geïnterviewden aangegeven dat hiermee in vergunningverlening in de praktijk nog (te) weinig rekening wordt gehouden, vanwege ontbreken van kennis, normen, wettelijk kader en handelingsvoorschriften.

Indirecte lozingen door industrie

Uit de gesprekken komt naar voren dat de wettelijke taken en rollen door alle betrokken organisaties goed worden ingevuld. Zo is er in de regel VTH-beleid aanwezig, worden er werkprogramma's opgesteld op basis van risicoanalyses en vindt er monitoring plaats. Er zijn echter wel een aantal verbeterpunten te noemen om het VTH-stelsel van indirecte lozingen door industrie verder te optimaliseren. Verbeterpunten zijn onder andere het actualiseren van het huidige VTH-beleid binnen gemeenten en provincies, een betere koppeling leggen tussen waterkwaliteit en VTH-beleid, waterkwaliteit hoger op de agenda zetten bij met name gemeenten, kennis en capaciteit vergroten bij gemeenten en omgevingsdiensten en zorgen voor een (nog) effectievere regionale samenwerking. In de praktijk speelt dat gemeenten en in mindere mate provincies wel de (wettelijke) taak als bevoegd gezag hebben, maar niet de beleidsmatige en uitvoerende rol als waterkwaliteitsbeheerder. Door het ontbreken van een wettelijke, beleidsmatige rol op het gebied van waterkwaliteit – naast het toch al ruime takenpakket van vooral gemeenten – wordt waterkwaliteit niet als primaire en prioritaire taak gezien. Als gevolg daarvan ontbreekt, zeker bij gemeenten, benodigde kennis en ervaring op het gebied van waterkwaliteit en de waterkwalitatieve aspecten van lozingen op riolering. Van origine zijn betrokkenen bij gemeenten meer georiënteerd op de kwantitatieve aspecten van lozingen en riolering,

zo geven enkele geïnterviewden van omgevingsdiensten en waterschappen aan. Het ruime takenpakket van gemeenten is overigens door veel geïnterviewden van alle overheden genoemd als een punt van aandacht in relatie tot eventuele extra aandacht voor de rol als bevoegd gezag voor indirecte lozingen.

Doordat waterkwaliteit volgens vrijwel alle geïnterviewden geen thema met hoge prioriteit is bij met name gemeenten, ontbreekt in de praktijk een specifieke opdracht op het gebied van waterkwaliteit aan de omgevingsdiensten. Dit maakt dat gemeenten en omgevingsdiensten de rol als vergunningverlener voor indirecte lozingen op een (zelf bepaald) basisniveau invullen, waarbij overigens wel voldaan wordt aan wettelijke eisen en kaders.

In de praktijk wordt de inzet van omgevingsdiensten op het gebied van vergunningverlening veelal bepaald door de beschikbare capaciteit, zo geven vrijwel alle geïnterviewden aan. De beschikbare capaciteit is gebaseerd op ervaringsgegevens en/of verwachtingen bij aantallen vergunningaanvragen. Bij de meeste omgevingsdiensten is, net als bij gemeenten en in mindere mate provincies, beperkt kennis en expertise aanwezig op het gebied van waterkwaliteit.

Regionale samenwerking

RWS en waterschappen hebben bij vergunningverlening voor indirecte lozingen wettelijk, bindend adviesrecht en passen dat in de praktijk ook toe wanneer zij door omgevingsdiensten worden benaderd over een vergunningaanvraag. De samenwerking en invulling van het adviesrecht zou in de praktijk nog meer en tijdiger mogen plaatsvinden. Geïnterviewden geven aan dat in de werkafspraken van omgevingsdiensten niet altijd duidelijk is opgenomen wanneer de waterbeheerder om advies moet worden gevraagd. Door omgevingsdiensten wordt doorgaans gewerkt met standaardvergunningen, waarin waterkwaliteit nauwelijks is opgenomen.

Afgezien van de samenwerking omtrent het adviesrecht, is er weinig afstemming tussen omgevingsdiensten en de waterbeheerders. Daar waar invulling wordt gegeven aan het adviesrecht merken enkel geïnterviewden op dat er vervolgens niet altijd toezicht wordt gehouden op het aspect indirecte lozingen uit de vergunning. Toezicht op indirecte lozingen vindt pas plaats op basis van ontvangen signalen die daar aanleiding toe geven. Oorzaken voor het ontbreken van afstemming liggen volgens respondenten in het ontbreken van een gezamenlijke doelstelling van de bestuursorganen omtrent de waterkwaliteit van het watersysteem als geheel. Wat daarin ook niet helpt is dat iedere gemeente een eigen opdracht formuleert aan de omgevingsdienst en dat de kwaliteitscriteria gericht zijn op de professionaliteit van de eigen organisatie. In dit kader wordt overigens ook opgemerkt dat afstemming en samenwerking tussen RWS en de waterschappen aan kracht kan winnen. Men weet elkaar te vinden, maar de afstemming en samenwerking vindt hoofdzakelijk ad hoc en projectmatig plaats. Er is geen sprake van afstemming met betrekking tot het behalen van doelen, enkel de eigen doelen worden gezien. Dit zou wel logisch zijn gezien de wederzijdse afhankelijkheid, rijks wateren en regionale wateren zijn namelijk met elkaar verbonden.

4.9.2 Wat zijn ontwikkelingen?

De Omgevingswet is een belangrijke ontwikkeling die invloed heeft op de relatie VTH en waterkwaliteit. Samenwerking en borging van afspraken tussen betrokken overheden (en omgevingsdiensten) op het gebied van VTH-taken worden belangrijker worden met de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Dit vanwege de integraliteit die de Omgevingswet vraagt, maar ook vanwege verschuiving in verantwoordelijkheden richting de laagste overheid (vaak gemeenten). Gemeenten worden grotendeels verantwoordelijk, wat vraagt om aandacht. Gemeenten hebben vaak niet de expertise voor een goede, inhoudelijke beoordeling, en/of belangen en kunnen prioriteiten anders wegen dan bijvoorbeeld waterkwaliteitsbeheerders. Dit versterkt het beeld van betrokkenen partijen dat goede samenwerking voor borging van waterkwaliteitsbelangen onder de Omgevingswet belangrijk is. Dat niet alleen in de fase van uitvoering van VTH-taken, maar ook bij visie- en beleidsontwikkeling.

Een positief gevolg van de Omgevingswet, wat weliswaar leidt tot toename van de werklust, is dat vrijwel alle lozingen van bezwaarlijke bedrijven vergunning plichtig zullen worden, in tegenstelling tot de trits die in de huidige situatie aan de orde is (vergunning, maatwerkvoorschriften bij meldingen en algemene regels).

Voor een aantal activiteiten (o.a. agrarische activiteiten) vervalt de meldingsplicht, waardoor het toch al beperkte zicht op 'wat er gebeurt' qua emissies en lozingen verder terugloopt. Ook treden er wijzigingen op in het wettelijke adviesrecht voor RWS (en waterschappen) bij vergunningverlening voor indirecte lozingen, waardoor gemeenten en provincies dit advies naast zich neer kunnen leggen. Dat kan de 'grip' van waterkwaliteitsbeheerders op indirecte lozingen verminderen.

Tegelijk kan de Omgevingswet voor provincies, omgevingsdiensten en gemeenten kansen bieden voor meer uniform beleid ten aanzien van lozingen en waterkwaliteit in relatie tot VTH. De invoering ervan biedt 'momentum' om specifieke vraagstukken als waterkwaliteit integraal te verankeren in regionale en lokale regelgeving en daarmee in de kaders voor VTH. Dit kan evengoed gezien worden als een risico, omdat in de Omgevingswet meer nadruk wordt gelegd op participatie, meewerken en flexibeler omgaan met regels en vergunningen. Hierdoor kan beleid van provincies, gemeenten en omgevingsdiensten mogelijk gaan divergeren.

4.9.3 Wat is het handelingsperspectief voor Rijn-West?

Samenwerking en borging van afspraken tussen betrokken overheden (en omgevingsdiensten) op het gebied van VTH-taken is belangrijk en wordt nog belangrijker met de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Daarom is het belangrijk om binnen Rijn-West hier meer aandacht voor te hebben. Met de volgende pilots/ onderzoeken kunnen we hier invulling aan geven.

Mogelijke pilots

1. Eén of meerdere pilots om een beter beeld krijgen van de omvang van kleinere impact lozingen en het cumulatieve effect van lozingen op waterkwaliteit (combinatie van indirecte en directe lozingen). Zie situaties hierna opgenomen.
2. Pilot om de koppeling tussen beleid en uitvoering en meer aandacht hebben voor periodieke analyse (sluiten van beleidscyclus). Dit om sturingsinformatie te verkrijgen over effectiviteit van de rol van VTH in de waterkwaliteit en de mate van doelbereik in het waterkwaliteitsbeleid. Bovenal leidt dit tot gedefinieerde gemeenschappelijke beleidsopgave die nu (meestal) ontbreekt. Dit leidt daarmee ook tot van afstemming tussen betrokken partijen met betrekking tot het behalen van doelen. Uiteindelijk leidt dit tot een gerichte opdracht aan de omgevingsdiensten;
3. Actualiseren van het huidige VTH-beleid binnen gemeenten en provincies waarbij een betere koppeling wordt gelegd tussen waterkwaliteit en VTH-beleid
4. Nader in een regio met waterbeheerders, provincie, gemeenten en omgevingsdienst uitwerken hoe bestaande regelgeving wordt omgezet naar de regelgeving onder de Omgevingswet.

Advies: Bewust niets doen met opkomende stoffen en (potentieel-)Zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) omdat dit een landelijke opgave is. Daarmee geen prioriteit voor Rijn-West.

4.10 Rol provincies

Citaat Frank van Gaalen in Waterforum 12 mei 2020

“Met een integrale aanpak kunnen alle mogelijke maatregelen voor verbetering van de waterkwaliteit worden genomen. Zo kan per definitie 100% van de KRW-doelen worden gehaald. “ De PBL-onderzoeker stelt dat er meer coördinatie, afstemming en integratie tussen het rijk, provincies, waterschappen en gemeenten nodig is om te komen tot een integrale aanpak van KRW-maatregelen. Volgens Van Gaalen ligt het voor de hand dat het rijk, bijvoorbeeld de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) samen, die overkoepelende regie gaan voeren. “Dit zou ook passen in de omgevingswet, als onderdeel van de ‘gestapelde’ omgevingsvisies van het rijk, provincies en gemeenten, waarbij het de taak van de waterschappen is om het waterbelang in de visies in te brengen.”

4.10.1 Wat zijn de opgaven?

Wat willen we bereiken: kwaliteitsdoel, maatschappelijke opgave

Voor de langere termijn is het noodzakelijk dat het bodem- en watersysteem klimaatbestendig en robuust is. Dat wil zeggen een watersysteem dat water kan vasthouden (ook in de bodem) en bestand is tegen veranderende omstandigheden, zoals droogte, opwarming en wateroverlast en dat chemisch en biologisch op orde is en blijft. Maar ook op de lange termijn kan voldoen aan de gebruiksfunctie die de samenleving vraagt. Het bodem- en watersysteem vormt de basis van de fysieke leefomgeving, maar is ook het fundament voor de maatschappelijke activiteiten. De wederzijdse beïnvloeding van het systeem en de gebruiksfunctie van de leefomgeving vraagt een integrale afstemming om de balans te bewaren, met name voor een duurzame toekomst. In de taken van de provincie komen beide aspecten samen: de zorg voor de fysieke leefomgeving en de ruimtelijke functies.

Zeven samenhangende beleidsthema's (bron: provincie Utrecht)

Wat heeft de KRW ons gebracht?

De KRW heeft ons een goed inzicht gegeven in de tekortkomingen van het Nederlandse mestbeleid en van bijvoorbeeld het toelatingsbeleid voor gewasbeschermingsmiddelen. We weten nu, veel beter dan in 2009, waar vermindering van de emissies gewenst is om de toestand van het bodem- en watersysteem te beschermen en de drinkwatervoorziening veilig te stellen. Per waterlichaam is duidelijk wie welke maatregelen neemt, waar samenwerking tussen partijen nodig is en waar de zwarte vlekken zijn.

Een andere belangrijke toevoeging door de KRW aan het waterbeleid is de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater en de stroomgebied benadering. Dat er aandacht is voor afwenteling van problemen naar benedenstrooms is voor Nederland een belangrijke verandering geweest in Europees verband.

Tandje erbij

Als we kijken naar de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater, dan blijkt dat er enkele hardnekkige problemen voorkomen in het watersysteem. Ondanks alle pogingen in de voorgaande 2 planperiodes blijkt de oplossing niet gemakkelijk. In november 2016 is dan ook op verzoek van de Tweede Kamer de Delta-aanpak waterkwaliteit en zoetwater (<https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/delta-aanpak/delta-aanpak-water/>) door diverse partijen ondertekend. De urgentie om tot gezamenlijke afspraken te komen werd ingegeven door de gedeelde conclusie dat de verbetering van de waterkwaliteit alleen kan worden bereikt door een integrale aanpak en in nauwe samenwerking van verschillende overheden en maatschappelijke partijen door inzet van ieders bevoegdheden en verantwoordelijkheden op

verschillende beleidsterreinen. Dat de sleutel tot verbetering niet voor het oprapen ligt, blijkt wel uit het feit dat er nog steeds gezocht wordt naar de juiste aanpak.

In januari 2013 is het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) tot stand gekomen, initiatief van LTO en de Unie van Waterschappen. De ambitie is om in 2021 80% van de resterende waterkwaliteitsproblemen opgelost te hebben en in 2027 100%, onder gelijktijdige vergroting van het agrarisch productiepotentieel op regionaal niveau met 2% per jaar. In dit kader is veel gebeurd, maar ook hier blijkt hoe complex het proces is en dat er veel doorlooptijd nodig is om tot meetbare resultaten te komen.

Wat staat in de weg om het doel te bereiken?

Verbetering en bescherming van de toestand van het grondwater zijn vooral afhankelijk van de transitie in de landbouw naar een natuurinclusieve kringlooplandbouw. Het Rijk zou deze transitie in werking moeten zetten. Provincies ondersteunen deze transitie, bijvoorbeeld door het stimuleren van natuurinclusieve kringlooplandbouw, door de stikstofaanpak, met een Agrifoodbeleid, door mede uitvoering te geven aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (POP), met Waterwijs Boeren, door het DAW te stimuleren e.d. Een transitie kost over het algemeen veel tijd. Bovendien gaan processen in het grondwater relatief langzaam. Het is niet te verwachten dat de problemen in het grondwater in 2027 zijn opgelost. (Zie voor Grondwater hoofdstuk 5.5.).

Dankzij alle (voorgenomen) inspanningen is de verwachting dat de ecologische doelen voor oppervlaktewater in 2027 worden behaald. Maar het PBL geeft aan dat hiervoor wel de volledige inzet van alle partijen een voorwaarde is. De bundeling van alle mogelijkheden die partijen hebben, is noodzakelijk voor het behalen van voldoende resultaat.

Het meest in het oog springen de hardnekkige problemen voor de ecologie van het oppervlaktewater (zie PBL rapport Nationale analyse waterkwaliteit, mei 2020 <https://www.pbl.nl/publicaties/nationale-analyse-waterkwaliteit-0>).

De voedingsstoffen, nutriënten, in het water verstoren het ecologisch evenwicht en de wateren komen niet in de juiste biologische toestand. De gewasbeschermingsmiddelen en opkomende stoffen (medicijnresten, plastics, hormonen) vormen een andere belangrijke opgave. De opkomende stoffen vallen strikt genomen niet onder de werking van de KRW. De waterbeheerders willen dit toch gelijktijdig oppakken, omdat zij zich verantwoordelijk voelen voor de integrale kwaliteit van het oppervlaktewater en niet slechts voor de KRW stoffen.

Deze hardnekkige en nieuwe, te verwachten, problemen zijn ook benoemd in de Delta-aanpak. Hiervoor zijn al activiteiten en trajecten opgestart (zie Versnellingstafels Landbouw en stoffen). Gezamenlijk wordt gezocht naar een effectieve aanpak. Ondersteunend hierbij is ook de Kennisimpuls (<https://www.stowa.nl/kennisimpuls>) waarin leemte in kennis gezamenlijk wordt opgepakt. Naast kennisontwikkeling is het van belang in te zetten op de ontwikkeling van pilots en uitvoeringstrajecten, zodat we leren door te doen en te reflecteren op de succesfactoren.

Daarnaast wordt er regionaal en lokaal gewerkt aan het verbeteren van de kwaliteit. Voor nutriënten zijn er tal van gebiedsgerichte trajecten waarin gezocht wordt naar vermindering van uitspoeling en combinaties worden gelegd met ontwikkelingen van gebieden vanuit andere beleidsvelden. Hiervoor worden financiële instrumenten ingezet, waaronder subsidieregelingen van waterschappen en provincies, subsidie uit POP3, subsidies in het kader van het Agrarisch natuur en waterbeheer, subsidies in het kader van bodemdaling etc. Deels is hier een combinatie met natuurdoelen, recreatie, landbouw, zoetwater en klimaat. Het initiatief hiervoor ligt soms bij de provincie, soms bij het waterschap.

Goed beschouwd zijn er geen inhoudelijke belemmeringen om de ecologische doelen voor het oppervlaktewater te bereiken. De werkelijkheid is weerbarstig. We kunnen niet goed voorspellen hoe het watersysteem in werkelijkheid reageert op de genomen maatregelen en om tot een goede, integrale, gebiedsgerichte samenwerking te komen, is veel inspanning van alle partijen nodig. Dat vraagt gedeelde visie op wat het doel is, combineren van opgaven uit verschillende beleidsvelden en een goede inrichting van het proces. Het gaat ook om onderling vertrouwen en focus op het doel, buiten het kader durven treden. Dat is een groeiproces, dat bovendien ook nog eens tijd vraagt.

4.10.2 Welke ontwikkelingen zijn van invloed op deze opgave?

Er zijn veel maatschappelijke ontwikkelingen die een relatie hebben met het bodem- en watersysteem. Het fysieke systeem wordt beïnvloed door het gebruik door de samenleving: wonen, werken, landbouw, verkeer, recreatie en sport, bedrijvigheid. Hier is een wederzijdse beïnvloeding. Er wordt gezocht naar de juiste balans om het bodem- en watersysteem voor de langere termijn voldoende robuust te maken en ook de maatschappelijk gebruiksfuncties mogelijk te maken.

Juist in deze periode zijn er belangrijke keuzes nodig voor de toekomst. Er zijn antwoorden nodig voor:

- klimaatverandering (relatie met bodemdaling, veiligheid, rioolstelsels, hittestress in stedelijk gebied, zoetwater beschikbaarheid, verdroging van natuur, drinkwater, zwemwater);
- transitie van de landbouw (mestverwerking, CO2, stikstof, voedselveiligheid, volksgezondheid, transport, gewasbeschermingsmiddelen, schoon water);
- energie (gebruik van de ondergrond, aquathermie, zonne-energie, windenergie);
- woningbouwopgave (relatie met water vasthouden en toenemende vernatting van gebieden, drinkwater, energievoorziening, watersysteem, open water, hittestress, recreatie, natuur en zwemwater);
- natuur, recreatie en leefbare omgeving.

Al deze ontwikkelingen hebben een relatie met het bodem- en watersysteem, enerzijds omdat het systeem een bijdrage kan leveren aan de oplossing, anderzijds omdat de keuzes van invloed zijn op het bereiken van de waterdoelen.

Daarom is het belangrijk om deze ontwikkelingen en de keuzes die het vraagt in relatie met het bodem- en watersysteem te benaderen, een zoveel mogelijk integrale, gebiedsgerichte aanpak.

Er kunnen gedifferentieerde keuzes worden gemaakt. Niet overal zijn maatregelen even effectief. Het vraagt om maatwerk, politieke durf en lokale samenwerking om tot optimale keuzes en goede inrichting te komen die toekomstbestendig is en tegemoetkomt aan de maatschappelijke behoefte.

4.10.3 Wat zijn de handelingsperspectieven?

Welke handelingsperspectieven hebben provincies binnen Rijn-West voor het aanpakken van de opgaven? En wat vragen we van andere partijen?

Samen aan het werk

Provincie Noord-Holland

De provincie Noord-Holland werkt in een aantal gebieden aan een integrale aanpak van verschillende opgaven. Een voorbeeld is het gebied Oostelijke Vechtplassen. Hier werken 21 partijen samen om het gebied een kwaliteitsimpuls te geven door de realisatie van 800 hectare NNN, het baggeren van de Loosdrechtse Plassen, het behouden en verbeteren van verschillende Natura 2000-habitats, de aanleg van recreatieve verbindingen, het herstel van legakkers, het verbeteren van de waterkwaliteit en het transformeren van de watersportsector.

Provincie Zuid-Holland

Zuid-Holland heeft vanuit de uitvoeringsagenda Groenblauwe leefomgeving enkele hot-spots geselecteerd die de aandacht verdienen. De veenweide gebieden in met name de Krimpenerwaard, Nieuwkoop en Gouwe-Wiericke (waarbij de bodemdaling van grote invloed is) en de glastuinbouw in het Westland (zoetwatervoorziening en aanpak gewasbeschermingsmiddelen via het project emissieloze kas). De provincie zoekt voor het volgende SGBP actief naar meekoppelkansen die kunnen bijdragen aan KRW-doelen in bijvoorbeeld natuur- en groenprojecten en -programma's. Enkele voorbeelden zijn herstel-maatregelen in Natura 2000-gebieden zoals Nieuwkoopse plassen en de Hoge Boezem Overwaard en de aanleg van natuurvriendelijke oevers en vispaaiplaatsen in provinciale vaarwegen.

Provincie Gelderland

Kenmerkend voor het Gelderse deel in Rijn-West is dat in het Rijk van Nijmegen hoge zandgronden liggen die een eigen aanpak nodig hebben. Klimaatverandering en droogte vragen om maatregelen om water vast te houden. N2000 gebied De Bruuk vraagt eveneens om maatregelen om de waterbeschikbaarheid te verbeteren. Bovendien zijn er enkele KRW-oppervlaktewaterlichamen (Beken Groesbeek, Beekrestanten Citters) waar in het stroomgebied maatregelen nodig zijn om de grondwaterkwaliteit te verbeteren, omdat vanwege verontreinigingen in het grondwater de KRW-doelen in het oppervlaktewater niet gehaald worden (vooral stikstof).

Provincie Utrecht

'Mozaïek' landschap: Maatwerk per type veenbodem en nieuwe bedrijfsmodellen kunnen in de toekomst een gevarieerd en natuurlijk veenlandschap opleveren. Maatschappelijke opbrengsten zoals CO2-reductie, waterberging, natuurontwikkeling en energieproductie bieden perspectief op nieuwe verdienmodellen. In het ontwerpend onderzoek is onderzocht hoe het watersysteem zou kunnen ontwikkelen tot casco en drager van een 'mozaïek' landschap met ruimte voor traditionele melkveebedrijven, alternatieve natte teelten en nieuwe natuurgebieden. De blokpolders rond Kamerik en Kockengen zijn verder uitgewerkt. Hier bieden gebieden met een dikke laag klei mogelijk kansen voor berging van zoetwater.

Hoe kunnen we als provincies bijdragen aan de oplossingen?

De taak van de provincies bestrijkt een groot deel van de fysieke leefomgeving én de inrichting van de gebruiksruimte. De provincies kunnen bijdragen aan integratie van beleid door verbinding te leggen tussen verschillende beleidsvelden en maatschappelijke opgaven en ook de regionale insteek vormgeven: gemeente overstijgend, waterschapsgebied overstijgend. Dus verbindend op inhoud en op geografische samenwerking.

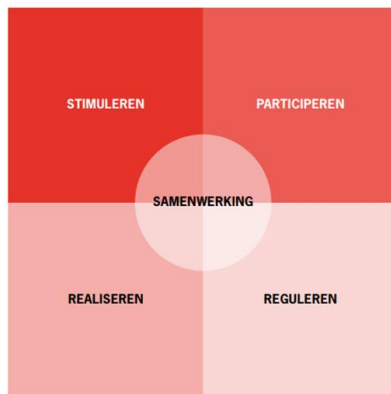
Waar kunnen de provincies verbinding leggen tussen waterkwaliteit en ander beleid en met partijen?

- Lokatiekeuzes en inrichting woningbouw en bedrijven terreinen in samenwerking met gemeenten en waterschappen;
- Ontwikkelen van landbouwbeleid dat een levensvatbare sector oplevert met een duurzame bedrijfsvoering en nevenactiviteiten, natuur-inclusieve landbouw, kringlooplandbouw, biologische landbouw in samenwerking met de sector, het Rijk en de waterschappen;
- Relatie leggen met N2000 beheerplannen en de stikstofproblematiek om waterkwaliteit expliciet mee te nemen bij maatregelen;
- Inrichten van GLB/ NSP in samenwerking met het Rijk, agrarische sector en waterschappen;
- Stimuleren via subsidieregelingen, zoals uitvoering POP3 (transitieperiode), agrarisch natuur- en waterbeheer, eigen regelingen in samenwerking met de sector en waterschappen;
- Combinatie maken van economische dragers als recreatie en toerisme en leefbaar platteland, landschap en natuur met koppeling waterkwaliteit in samenwerking met gemeenten, bedrijfsleven, natuurorganisaties, waterschappen en financiers;
- Beleid op gebied van zoetwaterbeschikbaarheid in relatie brengen met waterkwaliteit in samenwerking met gemeenten, waterbeheerders en bedrijfsleven;
- Verbetering bodem- en watersysteem:
 - klimaatbeleid (droogte en wateroverlast, landelijk en stedelijk gebied);
 - bodemdaling in relatie tot waterkwaliteit, maar ook kosten watersysteem, veiligheid en duurzame landbouw;
 - Saneren en/of beheersen van (nieuwe) bodemverontreinigingen.

Voor de hardnekkige problemen, los van samenloop met andere doelen:

- Nutriënten: samen met waterschappen en sector maatregelen (waaronder DAW-maatregelen) stimuleren tot verandering bedrijfsvoering, zodat nutriënten in oppervlaktewater verminderen, met behoud van een positief bedrijfsresultaat. Hoe: op basis van de verschillende analyses, gezamenlijk, gebiedsgericht afspraken maken (prioriteren en financiële dekking) met gebiedspartijen (waterschappen, agrarische sector, natuurorganisatie, ketenpartijen, financiers), ondersteund door Rijksbeleid en wet- en regelgeving.
- Gewasbeschermingsmiddelen: Hier geldt hetzelfde. Daar komt bij dat hier ook een belang is voor grondwaterkwaliteit. Samen met waterbeheerders, drinkwaterbedrijven en agrarische sector maatregelen formuleren om gebruik van middelen te verminderen en uitspoeling te verminderen. Gebiedsgerichte aanpak.
- Voor de opkomende stoffen eerst de resultaten afwachten van de landelijke trajecten en afspraken. Indien nodig en effectief regionale maatregelen initiëren ter aanvulling van het landelijke spoor, samen met waterbeheerders, gemeenten, zorgsector.

Hoe kunnen anderen bijdragen aan de oplossingen?

 De vier rollen van de provincie

Naast de trajecten die op landelijk niveau spelen en die de aanpak richting en impuls geven, kan er regionaal ook veel worden gedaan om voldoende aan te sluiten bij lokale omstandigheden, ontwikkelingen en bestaande, inmiddels opgebouwde, samenwerkingsnetwerk.

Wat vragen wij van andere partijen?

- Het Rijk: afstemming landbouw, natuur, bodem en waterbeleid, in gang zetten van de transitie van de Nederlandse landbouw richting natuur inclusieve kringlooplandbouw, effectieve generieke maatregelen mestgebruik, effectieve inrichting GLB /NSP, effectief beleid stoffen en toelatingsbeleid, lobby bij EU;
- Gemeenten: bij locatiekeuze voor bouwen ezamenlijk met provincies, waterbeheerders in overleg treden over de mogelijkheden en aanpassingen voor het bodem- en watersysteem, energie en drinkwatervoorziening en klimaataspecten; Voor medicijnresten en microplastics inzameling organiseren, met zorginstellingen afspraak maken over sanitatie; Afvalwaterketen op orde: rioolstelsel voldoet aan klimaateffecten van piekbuien, saneren van riooloverstorten, afkoppelen hemelwater, opvangbekkens hemelwater in openbare ruimte; Gedragsverandering burgers op gebied van medicijnrestanten, plastic afval en gebruik van gewasbeschermingsmiddelen door particulieren;
- Waterbeheerders: delen van deskundigheid en kennis over het watersysteem, verbinding leggen binnen het waterbeleid om kansen te gebruiken, op gebiedsniveau ambities en prioriteiten afstemmen, elkaars netwerken en processen gebruiken, commitment over gebiedskwaliteiten bepalen, integrale benadering van bodem- en watersysteem, inspanning voor bijdrage aan bereiken van provinciale doelen (gewasbeschermingsmiddelen in GW beschermingsgebieden, zwenwater, natuur, recreatie en toerisme), RWZI's verbeteren als end of pipe maatregel, samenwerken met gebiedspartijen en uitvoeringstrajecten;
- Agrarische sector: commitment voor transitie landbouwpraktijk, opschalen van maatregelen en kansen benutten, duurzame bedrijfsvoering en kringlooplandbouw invoeren;
- Bedrijfsleven: (ketenpartijen, apothekers, ziekenhuizen, banken) voor de onderwerpen nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen, (dier)geneesmiddelen, financiering en streekfondsen om afspraken te maken over uitspoeling, gebruik van middelen, gedragsverandering bij consumenten, (voor)financiering van maatregelen in gebieden (bodemdaling, recreatie en toerisme);
- Natuurorganisaties: maatregelen verbetering watersysteem, educatie;
- Burgers en onderwijs: gedragsverandering;
- Kennisinstututen: leemten in kennis, bundelen van kennis.

Tot slot

De 4 provincies in Rijn-West verschillen van elkaar wat betreft omvang, opgaven en lokale fysische kenmerken. Iedere provincie voert beleid voor de fysieke leefomgeving en inrichting van de ruimte. Gebiedsgerichte aanpak is de meest belangrijke manier om in stedelijk en landelijk gebied de kwaliteiten te verhogen in samenwerking met de gebruikers en bewoners. Hier is al veel resultaat geboekt en zijn op verschillende niveaus samenwerking(sverbanden) ontstaan. Ook andere overheden, zoals gemeenten en waterschappen werken nauw samen, onder meer in de afvalwaterketen in het stedelijk gebied.

Ook met de agrarische sector is de afgelopen jaren nauwe samenwerking ontstaan voor:

- de invulling van het Agrarisch natuur- en waterbeheer;
- de uitwerking van DAW;
- subsidieverlening POP3;
- uitvoering van het provinciale natuur en landbouwbeleid;
- in veenweide gebieden het tegengaan van de effecten van de bodemdaling.

Veel van deze samenwerkingsverbanden zijn ooit ontstaan uit trajecten die door het Rijk zijn geïnitieerd. Ook nu lopen er Regiodeals en Interbestuurlijke programma's.

Het PBL concludeert in de Nationale analyse waterkwaliteit dat de ecologische doelen van de KRW te bereiken zijn, mits er meer integrale samenwerking ontstaat. We kunnen het niet alleen bereiken, maar moeten het watersysteem in samenhang en in afstemming met andere maatschappelijke opgaven benaderen. Met alle bevoegdheden, rollen en verantwoordelijkheden tezamen is er resultaat te bereiken.

Dat vraagt vertrouwen tussen overheden onderling en tussen overheden en maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Van belang is ervoor te zorgen dat het op de bestuurlijke agenda blijft staan, zodat zowel ambtelijk als bestuurlijk, de urgentie binnen organisaties wordt gedeeld en mooie initiatieven gehoor vinden en gestimuleerd worden.

Het helpt als de opgave, het probleem, centraal staat bij de samenwerking. Het vraagt om een werkwijze die leidt naar slimme oplossingen, waarbij kennis en deskundigheid wordt gedeeld, waarbij pas in tweede instantie wordt gekeken naar formele belemmeringen. Tenslotte zijn de financiële middelen beperkt en door kansen te benutten vanuit andere beleidsvelden ontstaat er soms een onverwachte multiplier.

5 Overzicht handelingsperspectieven

Nutriënten

De ambitie in Rijn-West is:

- Emissie van nutriënten vanuit de landbouw is in 2027 binnen de KRW-normen (onderdeel van de DAW-ambitie “In 2021 is 80% van de resterende waterkwaliteitsproblemen op een motiverende en stimulerende wijze opgelost en in 2027 100%.”).
- RWZI's: we werken ernaartoe dat in 2050 RWZI's geen bron meer mogen zijn van waterkwaliteitsproblemen.

Handelingsperspectieven RWZI/afvalwaterketen

- Kritisch eigen lozingen tegen het licht houden en zo nodig reduceren; verbetering effluentkwaliteit, lozingsseisen op maat opstellen, regen- en drainagewater afkoppelen. Uitgewerkt in hoofdstuk 5.8.

Handelingsperspectieven landbouw

- Verdere aanscherping mestbeleid, via het DAW de belasting van het water verder reduceren. Kringlooplandbouw is het officiële beleid van LNV geworden. Samen met de agrarische sector bv via DAW werken aan een verdere emissiereductie, indien mogelijk met gebruikmaking van Europees geld; op de lange duur mest benutten als grondstof. Zie hoofdstuk 5.7.

Handelingsperspectieven natuurlijke achtergrondbelasting en waterbeheer

- Doelen voor nutriënten en aanpassen aan achtergrondbelasting en historische vervuiling.
- Veenafbraak verminderen door maatregelen tegen maaiveldddaling; voedingsstoffen uit het veen benutten voor landbouwkundige productie.
- Door slim spoelbeleid schoon en vuil water zo veel mogelijk scheiden. Zorg ervoor dat het schone rivierwater zo lang mogelijk schoon is.
- Effecten van algengroei bestrijden met luchtmenging of door inbreng van zuurstof.

Gewasbeschermingsmiddelen en overige stoffen

Ambitie gewasbeschermingsmiddelen: In 2023 mogen nagenoeg geen overschrijdingen van de ecologische milieukwaliteitsnormen meer plaatsvinden. Om dat te bereiken moet in 2018 het aantal normoverschrijdingen met 50% zijn afgenomen en in 2023 met 90% ten opzichte van de referentieperiode.

Waterschappen en gebiedspartners vervullen een ondersteunende rol door o.a.:

Proeftuin “Bollenpolder van de Toekomst”, “Schoon erf, schone sloot” voor terugdringen erfemissies, “Bezem door de middelenkast”, periodieke controles, convenanten zoals Schoon water Utrechtse fruitteelt, keurmerken als “On the way to planet proof”.

- Hiernaast is meer aandacht nodig voor toezicht en handhaving.
- Versnellen innovaties en toepassing daarvan gericht op duurzame productie met weerbare planten en teeltsystemen.
- Verbeterde monitoring- en analysemethodieken.
- Bestuurlijke afspraken in het kader van Versnellingstafel.
- Handelingsperspectieven overige stoffen nog uit te werken.

Vismigratie

- De ecologische hotspots vismigratie (zie hieronder) opnemen in het te ontwikkelen Rijn-West-brede 4N-netwerk (Nieuwe Natte Natuur Netwerk als onderdeel van het NNN).
- Vispassages blijven aanleggen conform planning in SGBP-2 en SGBP-3. Voor sommigen betekent dit een ‘extra tandje erbij’. De ambitie is dat in 2027 55% van het regionaal wateroppervlak is verbonden voor trekvis.
- Onderzoek en beheer & onderhoud en efficiëntie van vispassages en het onderliggend netwerk. Inclusies jaarlijks schouw.
- Gebruik vismigratie als kapstok om doelen en resultaten van KRW maatregelen te communiceren naar gebiedspartners.
- Kansen voor concrete projecten oppakken via integraal gebiedsproces.
- Investeren in een zo open als mogelijke kiel en herstel van estuariën leefgebied in het Haringvliet.
- Wetgeving rond Visserijvrije Zones (VVZs).
- Adviezen aan waterbeheerders en andere overheden in Rijn-West.

Habitat en beheer

- Uitwisseling van kennis en ervaringen.
- Monitoring van de effecten van beheer en onderhoud.
- Vergroten van de zichtbaarheid.
- Borging van ecologisch beheer en onderhoud.
- Ontwikkelen en zichtbaar maken netwerkstructuur.

Discussiepunt: is, mede in het licht van de conclusies van de Nationale Analyse en van de Commissie Remkes (en de kansen die dat biedt), nog een extra inspanning gewenst is voor inrichtings- en beheermaatregelen?

Grondwater

- Voortgang bewaken van de SGBP3-maatregelen en afstemmen met gebiedspartners (provincies als trekker).
- Benutten en stimuleren lopende initiatieven voor uitbreiden/verbeteren van het meetnet.
- Grondwater op de kaart zetten als cruciale schakel in het watersysteem.
- Benutten van de Omgevingswet voor het vastleggen van ambities en wettelijke kaders.
- Gezamenlijke verkenning van de toekomst van toezicht en handhaving Grondwater.
- Peilbeheer ten behoeve van het vasthouden van CO₂.

Stedelijk water

- Gemeenten nemen waterkwaliteit op in de omgevingsvisie en – plannen, concretiseren hoe dit te doen.
- Zorg voor duidelijkheid over rol/verantwoordelijkheid in het gehele traject vergunningverlening-toezicht-handhaving en duidelijke afstemming met andere overheden.
- Maak, voor zover al niet aanwezig, een stedelijk waterplan of water/rioleringsplan. Werk hierbij samen met andere gemeenten binnen het waterschap en maak op ambtelijk niveau gebruik van capaciteit en expertise van waterschappen.
- Pak verbeteren waterkwaliteit regionaal aan en verbind met andere issues, met name Ruimtelijke Adaptatie.

Landbouw/DAW

- Zet onverminderd de samenwerking met het DAW-team van LTO voort. DAW en Rijn-West leggen daarbij de focus op opschalen van agrariërs aan het DAW, om deze een impuls te geven. Bij opschalen van DAW inzetten op de agrarische middengroep door het 'waarom' (de WHY) van deelname aan DAW effectief te communiceren.
- Laagdrempelig portaal opzetten voor financiering van agrarische maatregelen (DAW-portaal of loket). Creëer hierin mogelijkheden voor het stapelen van beloningen.
- Zet in op innovatieve samenwerkingspilot(s) van gemeenten, waterschappen en landbouw om stikstof en fosfor in water samen terug te brengen.
- Opzetten van een programma vergelijkbaar met 'Schoon Water voor Brabant' waarin gemeenten, provincies, waterschappen, drinkwaterbedrijven, RWS en landbouw werken aan maatregelen om emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar water brongericht te verminderen.
- Inzetten op een afspraak met melkveehouderij om op regionaal niveau de P- en N-kringlopen zo mogelijk te sluiten, samen met akkerbouw (volgens kringlooplandbouw).
- Waar nog nodig samen met gemeentes zorgen voor een rioolstelsel. En via handhaving erop toezien dat telers zich aan de regels houden.
- Waar nodig samenwerking opzoeken in handhaving: leren van goede voorbeelden, gezamenlijke handhavingstrategie afstemmen (bv. gezamenlijke actie 'Bezem door de middenkast').
- Polderwater benutten om nutriënten af te vangen.
- Advies uit de WUR-rapportage 'Drijfveren ketenpartijen' (melkveehouderij) overnemen om in de landbouwketen stapelen van financiële prikkels vorm te geven en ketenpartijen te bewegen eigenaarschap te tonen. Rijn-West vraagt ketenpartijen hun aandeel in de verantwoordelijkheid in de keten te nemen. Hiervoor organiseert Rijn-West o.a. dialoogbijeenkomsten.
- In 2022 uitvoeren van een nulmeting, gevolgd door een tussenevaluatie/ monitoringsmoment medio 2024. Doel is nagaan of deelname aan DAW naar verwachting verloopt of dat er bijgestuurd moet worden (volgen van deelname en uitvoering maatregelen DAW is gewenst, mede vanwege invloed op halen KRW-doelen (nog nagaan of DAW zelf zo'n sturingsmoment/mechanisme heeft voorzien)
- Rijn-West vraagt van provincies en gemeenten om met:

- DAW en andere partners samen te werken aan wateropgaven in integrale gebiedsprocessen ;
- Rijk en DAW om een laagdrempelig, regionaal DAW-platform Rijn-West (loket, portaal) voor landbouwmaatregelen per regio te realiseren.
- Rijn-West vraagt het Rijk, in bijzonder het Ministerie van LNV, om te komen tot een mest- en landbouwbeleid dat emissies van met name stikstof naar grond- en oppervlaktewater sterk terugdringt (kringlooplandbouw). Dit kan in lijn met de adviezen van het Adviescollege Stikstofproblematiek. In dat verband vraagt Rijn-West ook IenW/LVN-Regiebureau POP met klem om in de GLB-gelden meer te sturen op verduurzaming van de landbouw (natuur inclusieve en kringlooplandbouw).
- Rijn-West vraagt van ketenpartijen zoals erfbetreders, financiers, voerleveranciers, zuivelaars, overheden, enz. om initiatief te nemen in een gezamenlijke dialoog over (stapelen van) verdienmogelijkheden.

RWZI's

- Sluit vanuit Rijn-west aan op lopende ontwikkelingen: Ketenaanpak Medicijnresten, visie 2023 UvW, herziening Richtlijn Stedelijk afvalwater enz..
- Combineer visie met financieel pragmatisch: zet een stip op 2050 waarbij we er bijvoorbeeld naar toe werken dat RWZI's geen bron meer mogen zijn van waterkwaliteits-problemen. Sluit daarbij aan op de visie die de UvW ontwikkelt.
- Grijp bij elke renovatie/nieuwbouw de kans om een significante verbetering te maken. Maak hierbij gebruik van de fondsen en leerpunten uit de pilots van de ketenaanpak medicijnresten.
- Prioriteer en accepteer: zuivering (verwijdering nutriënten en microverontreinigingen) gaan voor energiereductie en hergebruik. Extra kosten zijn acceptabel binnen aanvaardbare marges.
- Als een RWZI wordt gesaneerd pak het moment om meerdere probleemstoffen aan te pakken (nutriënten, opkomende stoffen, medicijnresten, zink, ammonium, plastics). Voorkom bij stroomafwaarts drinkwaterinnamepunt toename Bromaat door keuze technologie.
- Benut kansen voor gebruik effluent als industrie- en landbouwwater.

Vergunningverlening

Samenwerking en borging van afspraken tussen betrokken overheden (en omgevingsdiensten) op het gebied van VTH-taken is belangrijk en wordt nog belangrijker met de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Met de volgende pilots/ onderzoeken geeft Rijn-west hier invulling aan:

- één of meerdere pilots om een beter beeld krijgen van de omvang van kleinere impact lozingen en het cumulatieve effect van lozingen op waterkwaliteit (combinatie van indirecte en directe lozingen),
- pilot om de koppeling tussen beleid en uitvoering en meer aandacht hebben voor periodieke analyse (sluiten van beleidscyclus). Dit om sturingsinformatie te verkrijgen over effectiviteit van de rol van VTH in de waterkwaliteit en de mate van doelbereik in het waterkwaliteitsbeleid. Uiteindelijk leidt dit tot een gerichte opdracht aan de omgevingsdiensten;
- actualiseren van het huidige VTH-beleid binnen gemeenten en provincies waarbij een betere koppeling wordt gelegd tussen waterkwaliteit en VTH-beleid;
- nader in een regio met waterbeheerders, provincie, gemeenten en omgevingsdienst uitwerken hoe bestaande regelgeving wordt omgezet naar de regelgeving onder de Omgevingswet.

Rol provincies

Verbinding leggen tussen waterkwaliteit en ander beleid:

- locatiekeuzes en inrichting woningbouw en bedrijventerreinen in samenwerking met gemeenten en waterschappen;
- ontwikkelen van landbouwbeleid dat een levensvatbare sector oplevert met een duurzame bedrijfsvoering en nevenactiviteiten, natuur-inclusieve landbouw, kringlooplandbouw, biologische landbouw in samenwerking met de sector, het Rijk en de waterschappen;
- relatie leggen met N2000 beheerplannen en de stikstofproblematiek om waterkwaliteit expliciet mee te nemen bij maatregelen;
- inrichten van GLB/ NSP in samenwerking met het Rijk, agrarische sector en waterschappen;
- stimuleren via subsidieregelingen, zoals uitvoering POP3 (transitieperiode), agrarisch natuur- en waterbeheer, eigen regelingen in samenwerking met de sector en waterschappen;

- combinatie maken van economische dragers als recreatie en toerisme en leefbaar platteland, landschap en natuur met koppeling waterkwaliteit in samenwerking met gemeenten, bedrijfsleven, natuurorganisaties, waterschappen en financiers;
- beleid op gebied van zoetwaterbeschikbaarheid in relatie brengen met waterkwaliteit in samenwerking met gemeenten, waterbeheerders en bedrijfsleven;
- verbetering bodem- en watersysteem, via o.a. klimaatbeleid, bodemdaling in relatie tot waterkwaliteit, saneren en/of beheersen van (nieuwe) bodemverontreinigingen.

Voor de hardnekkige problemen, los van samenloop met andere doelen:

- nutriënten samen met waterschappen en sectormaatregelen (waaronder DAW-maatregelen) stimuleren tot verandering bedrijfsvoering, via gezamenlijke, gebiedsgericht afspraken;
- samen met waterbeheerders, drinkwaterbedrijven en agrarische sector maatregelen formuleren om gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te verminderen en uitspoeling te verminderen;
- voor de opkomende stoffen eerst de resultaten afwachten van de landelijke trajecten en afspraken.